

PROF. THDR. JAN MATĚJKA

**Nález kostí pražského
biskupa Ondřeje
a jejich nové uložení
v kapli svatého Vojtěcha**

VYŠEHRA D

NÁLEZ KOSTÍ PRAŽSKÉHO
BISKUPA ONDŘEJE A JEJICH
NOVÉ ULOŽENÍ V KAPLI
SVATÉHO VOJTĚCHA

PROF. THDR. JAN MATĚJKA

Nález kostí pražského
biskupa Ondřeje
a jejich nové uložení
v kapli svatého Vojtěcha

VYŠEHRA D

Kniha vychází
v roce 80. výročí založení
nakladatelství Vyšehrad
|1934–2014|

ÚVOD

Nález hlavy a pravého předloktí, který se podařilo v poměrně krátké době identifikovat jako kosterní pozůstatky pražského biskupa Ondřeje, obrátil pozornost k jeho osobě i k událostem, okolnostem a k celkové situaci doby, v níž vykonával svou biskupskou službu. Tomuto pro vývoj českého státu významnému období věnovala svou pozornost už řada autorů. Přesto se v literatuře stále objevují vzájemně si odporující tvrzení a nesprávně uváděná data – snad kvůli tomu, že originální archivní dokumenty nebývaly tak snadno dostupné jako dnes, anebo prostě proto, že bylo snazší opakovat už jinde zveřejněné nesprávné údaje. Bez ohledu na to, že se ti, kdo pracovali s archivními dokumenty, snažili o nápravu této skutečnosti.

Pokusil jsem se shromáždit a chronologicky seřadit všechny v současné době známé listiny a údaje historických pramenů týkající se působení biskupa Ondřeje. Z jejich vzájemně navazujících souvislostí a doslovně uváděných citací vyplývá, že některé často nesprávně uváděné skutečnosti je nutno opravit. Např.: K vyhlášení interdiktu přikročil biskup Ondřej teprve po příchodu do Říma, nikoli před odchodem z domova; datem jeho úmrtí je 30. červenec 1223, nikoli až rok 1224; do románské baziliky na Pražském hradě dal jeden z jeho nástupců, biskup Mikuláš, přinést jeho hlavu z cisterciáckého opatství Casamari, nikoli z Velehradu.

NÁLEZ PO 120 LETECH

Krabice uložená v pravém dolním rohu regálu při severní stěně knihovny, kterou nechal zřídit v pražském arcibiskupském paláci arcibiskup Jan Mořic Gustav hrabě z Manderscheid-Blankenheimu (1733–1763), upoutala náhodně pozornost na podzim roku 2008. V krabici byla uložena lebka zabalená ve vybledlé oranžové hedvábné látce, obě kosti předloktí pravé ruky, jeden článek prstu a dvě kosti z dlaně. Při otočení lebky z ní vypadl kousek tmavé hmoty, patrně seschlý zbytek mozkových tkání. Přiložen byl také kousek hedvábné látky tmavšího hnědočerveného odstínu a tmavomodrého lněného plátna. Při pozornějším prohlédnutí obsahu bylo v krabici nalezeno několik drobných úštěpků pískovcového kamene. To vše bylo zabalené do velkého kusu (80 x 185 cm) bílé látky, opatřené po jedné kratší straně sedmi našitými poutky – patrně šlo o část ochranného závěsu ze stavebního lešení.

Fotodokumentace nálezu byla provedena 17. září 2008 – hned po odkrytí ještě v krabici a také několik pohledů na lebku i ostatní nalezené kosti (viz obr. 1).

Z velké části za sucha (teřením) čas tečně rozpadlý stav hedvábí i modré látky svědčil o jejich velmi starém (snad středověkém) původu. O jejich odborné posouzení byla proto požádána PhDr. Milena Bravermanová, pečující v Oddělení uměleckých sbírek Správy Pražského hradu o staré textilie. Když potvrdila první domněnku, že by mohlo jít o některý z nálezů, k nimž docházelo při dostavbě svatovítské katedrály, začalo prohledávání záznamů pořizovaných během této dostavby.

V jedné z výročních zpráv, které pravidelně vydávala Jednota pro dostavění Svatovítské katedrály, se píše, že byl při stavebních pracích v roce 1888:

„... shledán v západní zdi kaple sv. Václavské otvor malý, zšíří jedné stopy, zvýší jedné stopy a tří palců a ve hloubce jedné stopy; otvor ten zandán byl deskou na 3 palce silnou.

1. Nález ještě v krabici

V tomto jen na hrubo vytesaném otvoru nalezena lebka s kostí ramenní, což obě v červené látce hedbávné zavinuto bylo. Za podklad sloužila silná hedbávná látka barvy modré. Nápisu přitom neshledáno. Na jisto za to míti lze, že v lebce této máme před sebou hlavu biskupa Ondřeje z Gutensteina, jenž r. 1214–1224 byl biskupem Pražským a maje různé nesnáze s králem Přemyslem Otakarem I. několikrát uchýlil se o pomoc do Říma, kdež i r. 1224 zemřel.

Zpytatel dějin P. Jan Votka S. J. již před tím byl správu stavební na to upozornil, že při obnovování této zdi přijde se asi na tělesné pozůstatky; týž však nebyl s to blíže udati, po které straně by ostatky tyto hledati se měly.

V kronice Beneše z Weitmile ono místo, kdež hlava řečeného biskupa ve zdi kaple sv. Václavské uložena byla, zřetelně popsáno jest a souhlasí úplně s místem, na němž lebka skutečně byla nalezena.

Píše totiž Beneš z Weitmile: „Eodem anno (1369) circa principium mensis Martii recognitum est caput reverendi patris, domini Andree, episcopi

Pragensis XVIII. in ecclesia Pragensi in muro capelle sct. Wenceslai supra altare sancte Crucis, ubi pictura et crux aurea apparent.

Caput eius successor suus Nicolaus episcopus Pragensis Pragam postea attulit.¹

Nadzmíněné ostatky prozatím uloženy byly v domácí kapli arcibiskupské, kdež tak zůstanou, až budou moci opět na předešlém místě býti uschovány.²

Zprávu podává též Zikmund Winter v článku pro *Památky archeologické a místopisné*,³ kde popisuje nálezy, k nimž došlo v roce 1888 při úpravách ve Svatováclavské kapli a v přilehlé kapli Nejsvětější Trojice (dnes jižní část transeptu) při dostavbě pražské katedrály.

Tato informace objasňuje jinak nesnadno vysvětlitelnou záhadu, proč je v jižním transeptu dnešní Svatovítské katedrály mezi velkými pískovcovými deskami, jimiž je obložena západní stěna kaple svatého Václava, nad Památníkem padlých⁴ ve výšce 4,24 m od nynější podlahy osazena jedna nápadně menší deska o velikosti 52 x 30 cm, a to sice ze stejného pískovce, ale postavená na výšku a přesahující pravidelnou horizontální linii ostatních obkladových desek.

Než mohly být tyto kosti vráceny zpět do katedrály, zemřel stavitel Josef Mocker (16. ledna 1899) i pražský arcibiskup, kardinál František de Paula hrabě Schönborn (25. června 1899). Zůstaly tak v sakristii arcibiskupské kaple v krabici bez nápisu. Po smrti pražského arcibiskupa kardinála

¹ „Téhož roku (1369) kolem začátku měsíce března byla uložena hlava důstojného otce, pana Ondřeje, osmnáctého pražského biskupa v Pražském kostele, ve zdi kaple sv. Václava nad oltářem svatého Kříže, kde je vidět obraz a zlatý kříž.“ *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile* († 1375), lib. IV, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, II, p. 401, Pragae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], IV, p. 539, Pragae 1884.

² *Protokol sepsaný o dvacáté osmé řádné valné hromadě Jednoty k dostavění hl. chrámu sv. Víta v Praze za správní rok 1888, odbývané dne 13. června 1889 o 4. hodině odpolední v primátorské síni radnice Staroměstské v Praze*, in: *Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za čas od 1. ledna do 31. prosince 1888*, str. 8–9, Praha 1889.

³ Zikmund Winter, *O opravách v kapli sv. Václava roku 1888*, in: *Památky archeologické a místopisné*, XIV, str. 671–672, Praha 1889.

⁴ Památník padlým, pískovcový reliéf znázorňující stojící ženu, provedl podle návrhu sochaře Karla Pokorného sochař František Bílek v červnu a červenci roku 1921, načež byl památník v srpnu osazen dělníky stavební huti, viz *Výroční zpráva Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok 1921*, str. 9, Praha 1922.

Františka Tomáška byly odtud spolu s dalšími neoznačenými relikviemi odstraněny a v září roku 2008, tedy 120 let po jejich nalezení v západní stěně Svatováclavské kaple pražské katedrály, objeveny zastrčené v regálu staré knihovny. Podle textilií dobře odpovídajících nálezu popisovanému v citované výroční zprávě Jednoty pro dostavění Svatovítské katedrály je zřejmé, že se jedná o zde zmiňovaný nález.

ONDŘEJ PRAŽSKÝM BISKUPEM

O datu narození biskupa Ondřeje ani o tom, jakého se dožil věku, se v historických záznamech nepodařilo najít žádnou zmínku. Nejstarší písemné prameny neříkají nic ani o jeho původu. Český historik Václav Novotný upozorňuje na dopis, v němž se papež Honorius III. zmiňuje, že biskup Ondřej před svým odchodem do Říma vlastnil nějaké statky a věnoval je pražské diecézi.⁵ Z toho usuzuje, že „Ondřej pocházel asi z nějaké zámožnější rodiny, snad šlechtické, vládna i některými soukromými statky.“⁶

Teprve Bohuslav Balbín tvrdí, že pocházel z rodu Gutštejnů.⁷ Uvádí též, že rodný bratr biskupa Ondřeje, držitel mělnického panství Zvěst, padl při dobývání Milána.⁸ Tuto informaci přejal také archivář pražské metropolitní kapituly Jan Michael Warlich z Bubna.⁹ Letopis Vincentia

⁵ Srov. *Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae* (CDB), tom. II, n. 183, pag. 168–170, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1912: „Praedia quaedam... sua propria, quae longo tempore... quiete possederat“.

⁶ Václav Novotný, *České dějiny*, díl I, část 3, str. 324–325, Praha 1928.

⁷ Bohuslav Balbín, *Miscellanea historica regni Bohemiae*, Decadis I, Liber VII. Regalis, seu *De Ducibus ac Regibus Bohemiae*, Caput XXIX, pag. 112, Praga 1687.

⁸ Bohuslav Balbín, *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae*, Decadis II, Liber I, quod est *Proemialis ad Stemmatographiam Bohemiae*, Caput X, pag. 43, Pragae 1687.

⁹ „Andreas Zwyesti Comitiss Melnicensis, qui fortissime pro Caesare Friderico ad Mediolanum pugnans in eiusdem conspectu anno 1156 occiderat, germanus frater ex Praeposito Pragensi post mortem Danielis a Rege et Praelatis Ecclesiae Pragensis electus Episcopus Ecclesiae Pragensis XVIII.“ *Liber commissionum. Kanon seu Cathalogus aut Album Capituli Ecclesiae primum Collegiatae, demum Cathedralis, postremum Metropolitanae Pragensis* – conscriptum ab Ioanne Michaelae Warlich de Bubna, SS. Thae. Bacc. form., *Sacrae Metropolitanae Ecclesiae Pragensis Canonico, Reverendissimi semper fidelis Capituli Cancellario et Archivario*, pag. 55, anno 1789; srov. též Thomas Joannes Pessina de Czechorod, *Phosphorus septicornis, stella alias*

Pražského zařazuje událost do roku 1158.¹⁰

Nic se ze starých písemností nepodařilo zjistit ani o zdravotním stavu biskupa Ondřeje. Nejméně devětkrát během sedmi let však dokázal v různých ročních obdobích překročit Alpy.

První zprávu o jeho osobě, která je doložena historickou listinou, máme z června roku 1201: objevuje se mezi svědky jako boleslavský probošt.¹¹ Mezi lety 1202 až 1207 působil jako kanovník pražské kapituly a mělnický probošt.¹² Od roku 1207 jej listiny uvádějí jako probošta pražského¹³ a od dubna roku 1211 zároveň jako kancléře krále Přemysla Otakara I.¹⁴

Když v roce 1214 zemřel pražský biskup Daniel II., zvolila svatovítská kapitula Ondřeje za jeho nástupce¹⁵ a král mu investiturou udělil postavení předního velmože v zemi. Biskup Daniel zemřel 28. března,¹⁶ nebo 4. dubna¹⁷ a poslední dochovaná listina vyhotovená Ondřejem ještě jako kancléřem je datovaná 15. května 1214;¹⁸ k výběru nového biskupa došlo tedy zřejmě až po tomto datu.

Volba se uskutečnila krátce poté, co se král Fridrich listinou vydanou 12. července 1213 na sněmu v Chebu¹⁹ zavázal, že nebude bránit svobodné volbě biskupa. Přemysl Otakar I. sice svobodnou volbu biskupa přislíbil už v roce 1207 a papež Inocenc III. potvrdil totéž olomoucké kapitule,²⁰

matutina. Hoc est Sanctae Metropolitanæ Divi Viti Ecclesiae Pragensis majestas et gloria, Series Praepositorum Pragensium, pag. 605, Pragae 1673.

¹⁰ *Letopis Vincentia, kanovníka kostela Pražského* [Annales Bohemorum Vincentii Pragensis], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [Fontes rerum Bohemicarum], II/2, str. 432, Praha 1875: „ubi plurimis vulneratis Bohemis Zuezt, castellanus Melnicensis, interficitur“.

¹¹ CDB, tom. II, n. 21, pag. 17–18.

¹² Tamtéž, n. 57, pag. 50–51.

¹³ Tamtéž, n. 74, 75, 85, 86, pag. 65–68, 78–80; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars I, ed. Karel Jaromír Erben, Pragae 1855 na str. 242–243 uvádí pod č. 524 ještě další listinu, kterou CDB, tom. II, zařazuje mezi podvržené (n. 363, pag. 391–392).

¹⁴ CDB, tom. II, n. 90, pag. 87–88.

¹⁵ *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 368, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [Annales Bohemiae 1196–1278], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [Fontes rerum Bohemicarum], II/1, str. 283, Praha 1874.

¹⁶ Srov. František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., str. 127, Praha 1854.

¹⁷ Srov. CDB, tom. II, pag. 107 – poznámka k listině č. 112 (s odkazem na Necrologium benediktinského kláštera v Podlažicích [Codex gigas, 307r]).

¹⁸ CDB, tom. II, n. 113, pag. 107–109.

¹⁹ Tamtéž, n. 107, pag. 102.

²⁰ Tamtéž, nn. 59, 62, pag. 52–55, 57–58.

rozhodující byla však přece jen králova vůle a dopis papeže Honoria III. naznačuje, že k volbě biskupa Ondřeje došlo na královo přání.²¹

Dochované listiny i pozdější kronikáři dosvědčují, že jako osmnáctý biskup byl na stolec sv. Vojtěcha určen muž přísných mravů, neoblomné povahy a horlivě činný, usilující o pořádek i po stránce finanční a „že toho nečinil ze sobectví, ani z osobních ohledů a záměrů, dokázal i tím, poněvadž i své vlastní zděděné statky daroval a připojil k biskupství.“²²

Už 19. dubna 1213 rozhodl papež Inocenc III., že se v listopadu 1215 bude konat dvanáctý všeobecný koncil. V každé církevní provincii mohli zůstat jen jeden nebo dva biskupové, ostatní byli povinni se zúčastnit. Něčím, co dosud nebylo zvykem, byla papežova výzva, aby biskupové předem poslali své návrhy, o čem by se mělo na koncilu jednat. Pozvání bylo zasláno i do Prahy.²³

V době, kdy se konal IV. cařihradský koncil (5. října 869 – 28. února 870), Praha ještě neměla svého biskupa. Následující koncil, I. lateránský, se konal v březnu 1123 a desátý pražský biskup Menhart (Meinhard) O. S. B. (1122–1134), zvolený na podzim roku 1122, nebyl mezi jeho účastníky. V dubnu 1139, v době konání dalšího, II. lateránského koncilu už bylo jeho nástupci Janu I. (1134–1139) devadesát let a brzy poté, začátkem srpna zemřel. Ani III. lateránského koncilu (5.–19. března 1179) se pražský biskup, toho času Bedřich (Fridericus) O. Praem. (1169–1179), nezúčastnil, zemřel totiž krátce předtím, 31. ledna 1179.

Bylo to tedy poprvé, co měl pražský biskup možnost účastnit se zasedání všeobecného koncilu. Dostavil se osobně pro potvrzení své volby papežem, zúčastnil se zasedání koncilu a papež mu zde 22. listopadu 1215 udělil biskupské svěcení.²⁴

²¹ Srov. tamtéž, n. 143, pag. 133–135: „ex ore ipsius audivimus, te sincera diligit caritate, teque post deum suae promotionis auctorem et suum benefactorem precipuum recognoscit“.

²² František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., str. 128, Praha 1854; srov. též. CDB, tom. II, n. 183, pag. 168–170.

²³ *Patrologia latina*, CCXVI, pag. 823–826, ed. J. P. Migne, Paris 1891.

²⁴ *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 368, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 283, Praha 1874; *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], sepsaná na pokyn Karla IV., ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 126, Praha 1893.

ÚČAST NA ZASEDÁNÍ IV. LATERÁNSKÉHO KONCILU

Možnost zúčastnit se tohoto velkého celocírkevního shromáždění představovala pro nového biskupa významnou životní zkušenost. Měl příležitost setkávat se a navazovat kontakty s osobami z různých kulturních prostředí. Přítomni byli biskupové latinského obřadu (poprvé také z východní části Evropy), celkem jich bylo něco přes 400 biskupů, 800 opatů, maronitský patriarcha, zástupce alexandrijského patriarchy, velké množství poprvé na koncil přizvaných zástupců diecézních a řádových kapitul (cisterciáků, premonstrátů, špitálních a templářů); mezi pozvanými byl též císař a někteří evropští králové nebo jejich reprezentanti a své zástupce poslalo i několik významných měst.²⁵

Předmětem jednání koncilu měly sice být též problémy týkající se vyhlášení pomoci křesťanům ve Svaté zemi a postavení osoby císaře v tehdejší evropské společnosti, ale hlavním důvodem a cílem bylo očištění a upevnění mravního života společnosti. Papež Inocenc III. to uvedl už v bule, kterou koncil svolával: „... aby byly vykořeny neřesti a pěstovány ctnosti, napravena vybočení a obnoveny mravy, odstraňovány hereze a posilňována víra, uklidňovány rozbroje a upevňován mír, zaháněny neshody a podporována svoboda.“²⁶ A zároveň vyzval biskupy, aby se zapojili do přípravy a spolu s představenými kapitul, jichž se bude obsah jednání koncilu z velké části týkat, a po poradě s dalšími zkušenými zkoumali, co by mohlo účinně přispět k dosažení nápravy současných nedostatků a celkové obnovy.

Po prvním zasedání, uskutečněném 11. listopadu 1215, následovalo 20. listopadu druhé a na třetím zasedání přečteno a schváleno 71 usta-

²⁵ Srov. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, pag. 227–228, ed. Istituto per le scienze religiose Bologna, 1973.

²⁶ Bula *Vineam Domini Sabaoth*, in: *Magnum Bullarium Romanum*, tom. I, pag. 84–88, Lugduni 1692; *Patrologia latina*, CCXVI, pag. 824, ed. J. P. Migne, Paris 1891.

novení (constitutiones).²⁷ Jejich obsah velmi připomíná zásady obsažené ve spisech a promluvách²⁸ Inocence III., kterými se tento velký papež snažil pojmenovat naléhavé potřeby své doby a vytvářet podmínky pro reformu života církve. Známkou jeho velikosti bylo, že i když mělo v závěru jeho pontifikátu papežství vrcholnou církevní i světskou autoritu, nechtěl vydávat autokratická nařízení, ale přál si, aby byla reformní ustanovení výsledkem společného rozhodnutí účastníků koncilu.²⁹

Konstituce IV. lateránského koncilu začínají vyznáním víry, obsahujícím rozvedení a upřesnění některých částí křesťanské nauky proti tehdy se šířícím herezím. Pro vyjádření skutečné přítomnosti Krista v eucharistii se tu poprvé oficiálně používá latinského výrazu „transsubstantiatio – přepodstatnění“ (c. 1). Bylo odmítnuto bludné učení o Trojjediném Bohu, které hlásal opat Joachim de Fiore, a panteistické učení Amalricha (Almarica) z Bène (c. 2). Na obranu proti šíření herezí koncil zavedl povinnost „kanonické mise“ pro kazatele (c. 3). Jako odpověď na nepřátelské aktivity odloučených Řeků bylo vydáno prohlášení o uznávání jejich úctyhodného obřadu s výzvou k sjednocení (c. 4) a o důstojnosti a pořadí východních patriarchátů (c. 5).

Následovala ustanovení týkající se církevní disciplíny a morálky: každoroční provinciální synody mají bdít nad dodržováním rozhodnutí koncilu (c. 6); představeným je uložena povinnost zjišťovat a napravovat přestupky (c. 7 a 8); působí-li v diecézi více biskupů různého obřadu, měl by každý z nich sloužit bohoslužby pro věřící svého obřadu, ale diecézi spravuje jediný biskup (c. 9); zejména v katedrálách a konventních kostelích je třeba ustanovit kazatele a zpovědníky mluvící jazykem srozumitelným lidu (c. 10) a při katedrálách a bohatších kostelích učitele kleriků a dalších žáků (c. 11); mají se konat pravidelná shromáždění řádových představených (c. 12), nové řeholní domy se smí zřizovat jen z pověření schválených řeholí (c. 13), má se trestat nezřízené chování kleriků (c. 14) a mají být odvraceni od opilství (c. 15); klerikové se nesmí věnovat nepočetným činnostem a nevhodnému oblékání (c. 16), preláti nesmějí trávit čas nadměrnými hostinami a nevhodnými rozhovory, ani zanedbávat konání bohoslužeb (c. 17); nikdo z kleriků nesmí vykonávat činnost spojenou s nebezpečím zavinění smrti (c. 18); není dovoleno

²⁷ *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, pag. 230–271, ed. Istituto per le scienze religiose Bologna, 1973.

²⁸ *Patrologia latina*, CCXVII, pag. 313–1158, ed. J. P. Migne, Paris 1889; viz též *Enchiridion symbolorum*, pag. 428–440 (c. 1–5, 21, 41, 62).

²⁹ Srov. Hubert Jedin, *Kleine Konziliengeschichte*, S. 47–50, Freiburg im Breisgau 1986 (Neuausgabe der 8. Auflage des ersten in 1978).

uchovávat v kostelích věci, které tam nepatří, a zanedbávat povinnou péči o bohoslužebné potřeby (c. 19); je nařízeno bezpečně uchovávat křížmo a eucharistii (c. 20); koncil stanoví povinnost aspoň jednou do roka přijmout svátost pokání a o Velikonocích eucharistii a vyhlašuje tresty za porušení zpovědního tajemství (c. 21); zdůrazněna je povinnost duchovní péče o nemocné (c. 22); katedrála nebo klášterní kostel nesmí zůstat déle než tři měsíce bez pastýře (c. 23), kanonická volba se koná hlasováním nebo dohodou a výsledek má být co nejdříve zveřejněn (c. 24), volba provedená pod nátlakem světské moci je neplatná (c. 25), je nutno dodržovat předpisy o potvrzení volby (c. 26); biskup nesmí udělit svátost kněžství nikomu, kdo nemá dostatečné vědomosti, ať je raději méně dobrých než více špatných (c. 27); koncil zdůraznil předpisy o obsazování beneficií, držení pouze jednoho spojeného s duchovní správou, nutnost vhodného výběru a potlačování nepotismu (c. 28–31); patronům nařídil ponechat klerikům část příjmů, která jim náleží (c. 32); zdůraznil povinnost konat vizitace osobně (c. 33) a nezneužívat službu podřízených pro svůj prospěch (c. 34); byly vydány předpisy o konání soudů, o zapisování protokolů umožňujících případnou revizi, o odškodňování nevinně postižených, o způsobu a okolnostech vyhlášení exkomunikace, o možnosti odmítnout podjatého soudce a nároku nespravedlivě exkomunikovaného na vhodné odškodnění, o vzájemných povinnostech kleriků a laiků a o tom, že pokud patron zabije nebo zraní klerika, patronátní právo natrvalo zanikne (c. 35–49); byla stanovena úprava překážek uzavření manželství i způsob dosvědčování příbuzenství snoubenců a vyhlášen zákaz tajného uzavírání sňatků (c. 50–52); byly upřesněny předpisy o odvádění desátků (c. 53–56); o řeholnících, některých jejich výsadách, právech a povinnostech (c. 57–61); byly stanoveny předpisy o účtě prokazované ostatkům svatých, jejich ověřování a listinách potvrzujících jejich autenticitu (c. 62); byla zdůrazněna nutnost vymýtit různé formy „simonie – svatokupectví“ (c. 63–66).

Koncil vydal také pokyny pro pobyt židů a Saracénů (muslimů) v křesťanském prostředí, aby se předcházelo nedorozuměním, popřípadě různým provokacím při setkávání v každodenním životě: stanovil opatření proti lichvářským úrokům; o odlišném způsobu oblékání, aby nedocházelo k různým provokacím; židé nemají zbytečně vycházet na veřejnost ve dnech Svatého týdne; nemá jim být svěřován úřad spojený s výkonem moci; rozhodnou-li se dobrovolně přijmout křest, nemají pokračovat v konání původních náboženských obřadů a zvyklostí (c. 67–70).

Poslední ustanovení (c. 71) se týkalo rozsáhlých příprav výpravy za účelem znovu získání Svaté země. Jednalo se o papežovu výzvu ke spo-

lečné účasti na této přípravě, přijatou a potvrzenou koncilem a vydanou následně v podobě buly 14. prosince 1215.³⁰ Účastníci této výpravy se měli shromáždit do 1. června 1217 na Sicílii kolem Mesiny anebo u Brindisi v Kalábrii. Jako příspěvek na finanční zajištění mělo všechno duchovenstvo po tři roky přispívat dvacátým dílem (5 %) ze zisku, papež a kardinálové 10 %. Na čtyři roky byla vyhlášena závazná omezení lodního provozu a obchodu se zbraněmi.

Všechna tato ustanovení, kromě c. 42, 49 a 71, byla převzata do sbírky právních předpisů uspořádané papežem Řehořem IX.,³¹ a stala se tak součástí systematicky vytvářeného kanonického práva.

Pro biskupa Ondřeje představoval koncil velkou příležitost se osobně setkat a navázat kontakt s předními osobnostmi, zabývajícími se naukovými a reformními problémy té doby a spolupracujícími na přípravě a závěrečné formulaci koncilních usnesení. Byl přítomen rozpravě o těchto ustanoveních a přijal je jako součást svého biskupského programu. Vracel se do Prahy pevně rozhodnutý usilovat o to, aby i v jeho diecézi bylo možno postupně uskutečnit koncilem stanovené požadavky. Jeden z českých historiků o něm říká: „Nový biskup s celou horlivostí oddaný povinností svého povolání, měl mnoho co napravovati, čeho předchůdce jeho obmeškal. Přísně hleděl na kázeň kněžstva a zachování řádů všechněch podle nejnovějších zákonů církevních.“³²

³⁰ *Ad liberandam Terram Sanctam*, in: *Magnum Bullarium Romanum*, tom. I, pag. 88–89, Lugduni 1692.

³¹ *Decretalium Domini Gregorii Papae IX. compilatio*, vyhlášené bulou *Rex pacificus*, 5. září 1234, in: *Decretalium Gregorii noni liber*, Basilea 1511.

³² Wáclaw Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, I, str. 145, Praha 1855.

SNAHA O OBNOVU V DUCHU KONCILU

Pro okolní země nebyla ustanovení IV. lateránského koncilu něčím úplně novým. Jednalo se většinou o vybídnutí k důslednějšímu plnění povinností, které vyplývaly z ustanovení postupně uskutečňovaných během 12. století. První lateránský koncil³³ v březnu 1123 vydal 22 rozhodnutí a potvrdil dohodu, k jejímuž sjednání došlo už 23. září 1122 ve Wormsu – konkordát wormský. Druhý lateránský koncil³⁴ pak v dubnu 1139 vyhlásil 30 zákonných ustanovení směřujících k reformě církevní kázně. K vyhlášení dalších 27 rozhodnutí došlo také na III. lateránském koncilu³⁵ v březnu 1179. I na Moravě se podařilo vyřešit vzájemný vztah církevních a světských vládnoucích představitelů a institucí už v době, kdy byl olomouckým biskupem Jindřich Zdík (1126–1150) – tento stav vzájemných vztahů, označovaný jako imunita, potvrdil kníže Vladislav II. v letech 1146–1147.

Pro diecézi biskupa Ondřeje však nařízení koncilu znamenala nutnost přikročit k provedení některých zásadních změn. Zatímco ostatní evropské země sdružené ve středověké „říši římské“ postupně přebíraly zásady římského práva, v Čechách ještě ve 13. století přetrvávalo právní uspořádání župní neboli hradské.³⁶ Rodová šlechta neboli zemanstvo, rozdělená na vyšší (nobiles seniores) – páni, baroni, župani –, a nižší (nobiles minores) – vládykové –, si podržela značné výsady a nezávislé rozhodování. Při rozsuzování sporů měli významný vliv kmeti a některé záležitosti se řešily přímo rozhodnutím majitele panství nebo dvorce. Na tuto okolnost se v dopise, který poslal papeži během vleklého sporu

³³ *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, pag. 187–194, ed. Istituto per le scienze religiose Bologna, 1973.

³⁴ Tamtéž, pag. 195–203.

³⁵ Tamtéž, pag. 205–225.

³⁶ Dr. Hermenegild Jireček, *Slovanské právo v Čechách a na Moravě*, Doba druhá: Od počátku 11. do konce 13. století, Praha 1864.

s biskupem,³⁷ vymlouval i český král. Ve městech se dále nacházely osady německých kolonistů a také některé vesnice byly osazovány německými přistěhovalci, ty se řídily právem německým.

Už od konce 10. století byly v Čechách stavěny kostely a k jejich zajištění byla zakládána beneficia. Příjmy z těchto prostředků vyčleněných k ekonomickému zabezpečení objektu a duchovního správce si však většinou ponechával majitel panství (patron). Na ustanovení duchovního správce měl biskup jen omezený vliv. Majitel panství si většinou kněze vybíral sám a ponechával mu jen tolik prostředků, kolik sám uznal za vhodné. V zájmu patrona bylo, aby na jeho panství žil kněz s rodinou. Nástupcem se pak stával jeho syn, který se „vyučil“ u svého otce, přestože při pražské katedrále spravovala svatovítská kapitula katedrální školu, vyhledávanou i žáky z okolních zemí. I mezi vyššími preláty se vyskytovali jedinci s nelegitimním původem. Svědčí o tom dodatečné papežské dispenze udělované těm, kdo o to požádali.³⁸ Podobně tomu bylo i při zakládání klášterů. Jejich zakladatelé si činili nárok na časté návštěvy, při nichž spolu s celou svou družinou pořádali na útraty kláštera hýřivé hostiny a nechávali při tom živit i své koně.

Biskup Ondřej byl pevně rozhodnutý upevnit církevní kázeň, zejména duchovenstva. Protože však všichni klerici nějakým způsobem záviseli na těch, kdo jim poskytovali ekonomické zajištění, nebylo snadné provádět potřebné změny. Rozhodl se tedy začít tím, že usiloval o osvobození církevních osob a institucí od ekonomické závislosti, která jim bránila ve svobodném působení. Žádal, aby prostředky určené pro církevní účely nebyly zcizované, ale byly skutečně ponechané ve správě církve. Když narazil na neochotu majitelů panství, obrátil se se stížnostmi ke králi. Poukazoval na to, že k podobným nepřístojnostem dochází i tam, kde je vlastníkem král, vyčítal mu, že ztratil dřívější horlivost a vybízel ho k nápravě. Král se cítil velmi dotčen tím, že ten, kdo byl ještě nedávno jeho dvorním kaplanem a jehož stále ještě považoval za svého služebníka, si dovoluje ho napomínat.³⁹

Podporu od duchovenstva nemohl biskup očekávat, protože se většinou obávali, aby nebylo ještě hůře. Jiní si už na tento dlouho trvající stav zvykli a přestal jim vadit, a některým dokonce i vyhovoval. Ondřej pochopil, že sám mnoho nezmůže, a rozhodl se informovat o situaci papeže

³⁷ Srov. CDB, tom. II, n. 139, pag. 128–130.

³⁸ Např. tamtéž, n. 131, pag. 121–122; n. 132, pag. 122–123.

³⁹ Tamtéž, n. 139, pag. 128–130; srov. též Ioannes Dubravius, *Historia Bohemica*, pag. 121–122, Hanoviae 1602; Georgius Pontanus a Braitenberg, *Bohemia pia*, pag. 41–42, Francofurti 1608.

Inocence III. Dopisy, kterými se na něj obracel a v nichž jej žádal o radu, se nezachovaly. Nelze ani zjistit, kdy je poslal. To, že v roce 1215 připadla slavnost Narození Páně na pátek, mu zřejmě dalo příležitost připojit též dotaz, do jaké míry je v takovém případě závazná povinnost pátečního postu. Inocenc III. zemřel 16. července 1216 a jeho nástupcem se už 24. července stal Honorius III. Odpověď na Ondřejovy dotazy však nepřicházela. Rozhodl se tedy, že bude informovat papeže osobně.

Novotný připomenul, že Ondřej, „zdá se, mínil povznesení zbožnosti sloužití i pérem, věnuje zejména homiletickou činnost především praktickým otázkám“.⁴⁰ Dokládá to tím, že Mikuláš z Drážďan, německý reformní kazatel a teolog, teoretik malé skupiny náboženských reformátorů tzv. drážďanské školy, od roku 1411 působící v Praze († 1417 v Míšni), v traktátu *De offertoriis*⁴¹ cituje Ondřejovu homilii věnovanou otázce ofěr. A protože se v ní Ondřej obrací ještě k věřícím, pochází homilie patrně z počátečního období jeho biskupské činnosti.

Dokladem o jeho biskupské činnosti v tomto období (konkrétně 10. dubna 1216) je zpráva o přenesení ostatků bratrů sv. Vojtěcha, zabitých Vršovci v roce 995, z kostela Panny Marie v Libici do baziliky sv. Jiří na Pražském hradě.⁴² Hájkova kronika dodává, že tam byli uloženi „před velikým oltářem v oltáři prostředním“.⁴³

Ještě z června 1216 se dochovaly dva dokumenty, na nichž je zavěšena Ondřejova pečeť. Na prvním připojoval 8. června svou pečeť k listině, kterou Přemysl Otakara I. potvrzuje, že benediktinskému klášteru v Plasech byl odkázán a darován dvorec Nynice. Listina byla podepsána při velkém společném shromáždění („in communi colloquio Boemorum Prage habito“) za přítomnosti pražského i olomouckého biskupa, králova bratra moravského markrabího Vladislava Jindřicha a mnoha dalších významných českých velmožů a duchovních, kteří jsou uvedeni jako svědkové.⁴⁴ Je velmi pravděpodobné, že právě

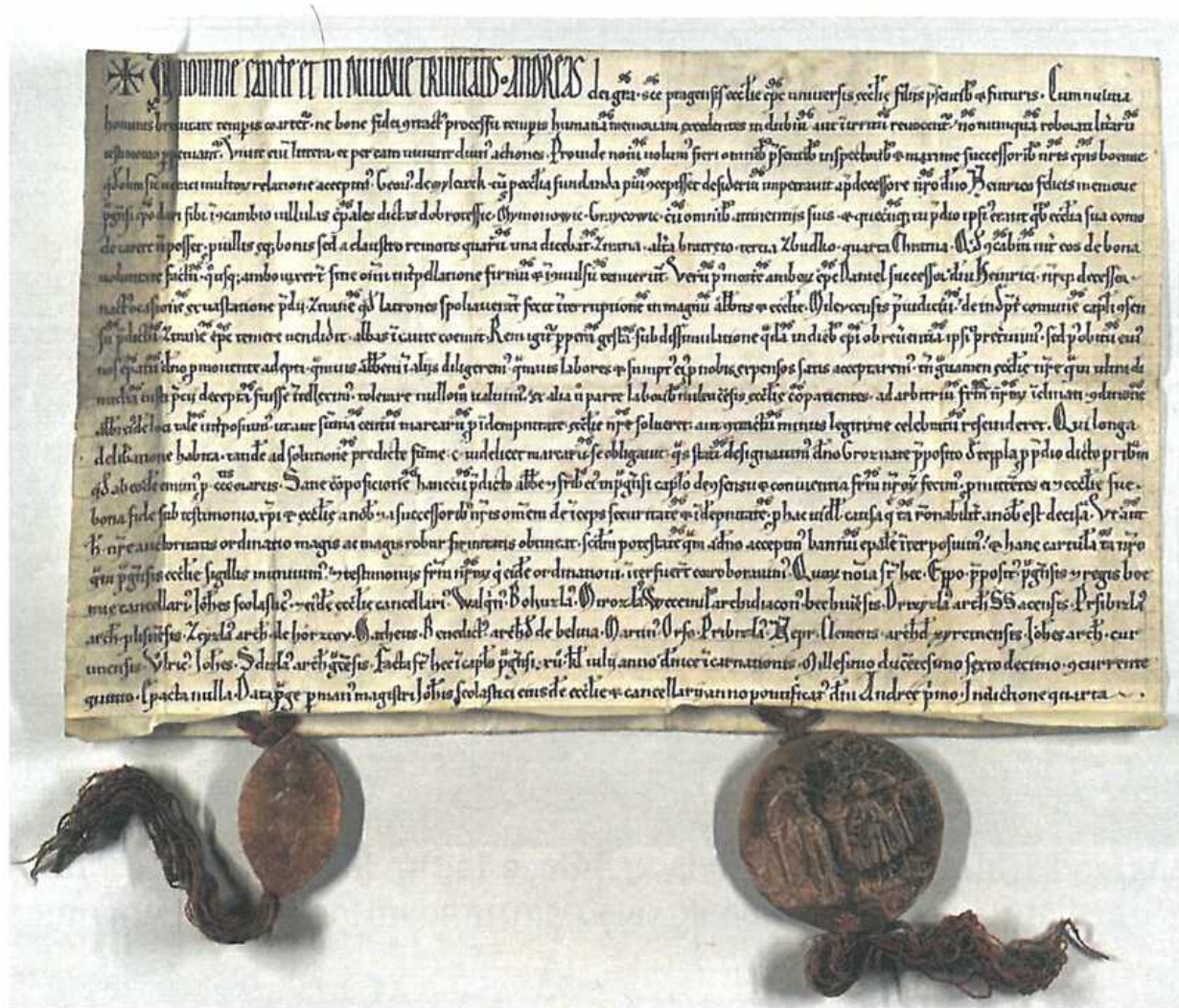
⁴⁰ Václav Novotný, *České dějiny*, díl I, část 3, str. 453, Praha 1928.

⁴¹ Rkp. univ. knih III G 8 f 70.

⁴² *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 368, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 283, Praha 1874; *Kronika Neplachova* [*Iohannis Neplachonis Chronicon*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], III, str. 472, Praha 1882.

⁴³ Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, list ccxxii^v, Praha 1541, 1819.

⁴⁴ CDB, tom. II, n. 125, pag. 113–114.

2. Listina vydaná biskupem Ondřejem 20. 6. 1216

na tomto společném shromáždění došlo k volbě jedenáctiletého králova syna Václava budoucím českým králem, kterou pak potvrdil jako projev společné vůle moravského markrabího a českých velmožů („universitatis magnatum et nobilium Boemie“)⁴⁵ král Svaté říše římské Fridrich 26. července 1216.

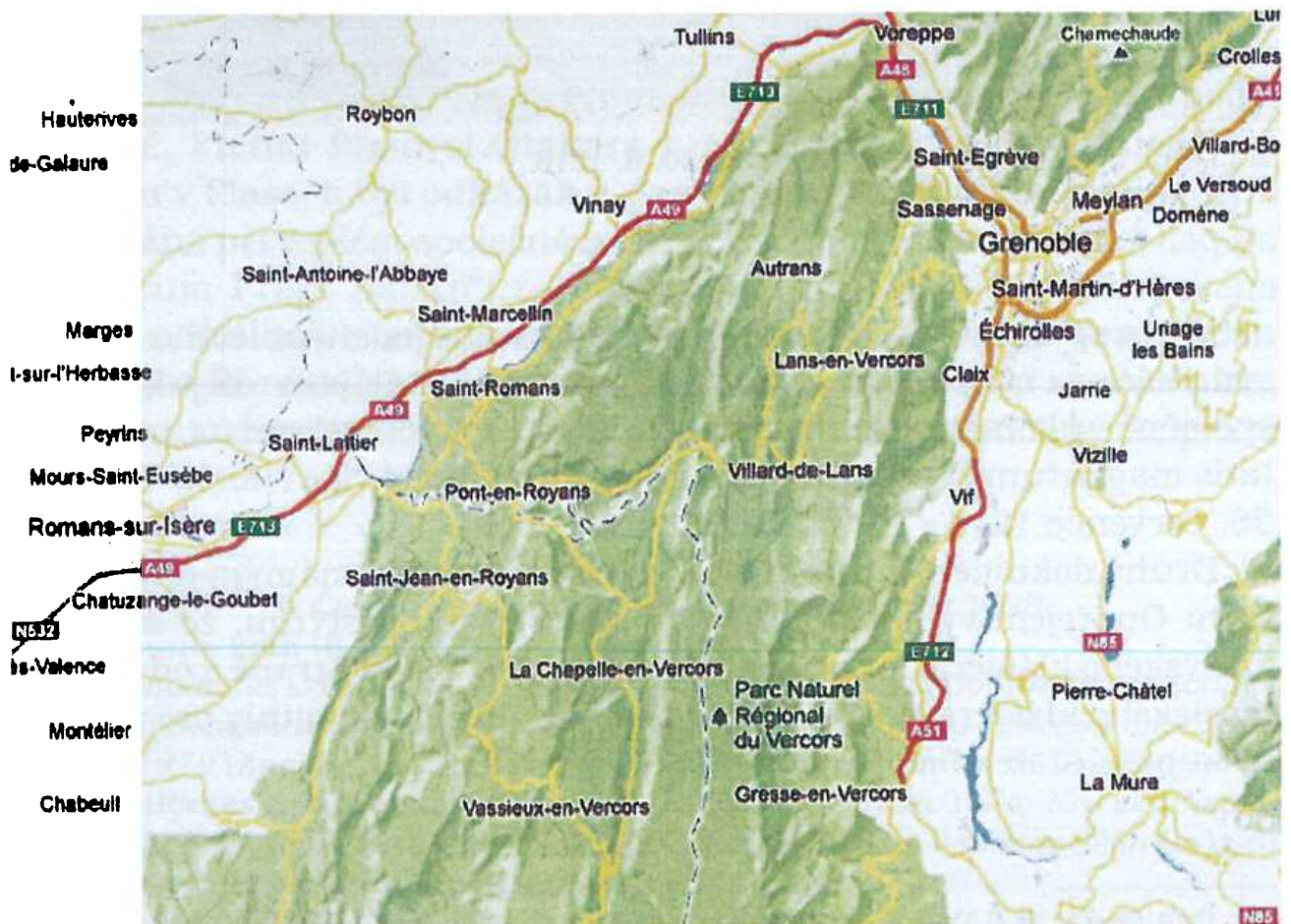
Druhý dokument s datem 20. června je jediným známým originálem textu Ondřejem vydané listiny (viz obr. 2), kterou stvrdil, že od opata milevského kláštera Jarlocha přijímá doplatek za ves Strané a od převora tepelského kláštera Hroznaty kupuje se souhlasem kapituly pro pražské biskupství statek Příbram.⁴⁶

⁴⁵ Tamtéž, n. 127, pag. 117–118.

⁴⁶ Tamtéž, n. 126, pag. 115–117.

3. Saint Antoine l'Abbaye

4. Saint Antoine l'Abbaye

Pod záminkou pouti k sv. Antoninu do St. Didier de la Motte v Dauphiné⁴⁷ (viz obr. 3) opustil Ondřej 26. října 1216 Prahu a 21. března 1217 přišel do Říma, doprovázen jedním mnichem z Ebrachu a kanovníkem od sv. Antonína Vincencem.⁴⁸ Teprve v Římě se patrně seznámil s obsahem dopisů, kterými mu 15. a 29. října 1216⁴⁹ papež Honorius III. odpovídal na jeho listy a vybízel ho, ať těm, kdo řádně neodvádějí desátky, pohrozí církevním trestem. Pokud někdo z Ondřejových předchůdců povolil něco proti předpisům církevního práva a ke škodě církve, má Ondřej povinnost to odvolat. Pokud jde o ty, kdo nemají legitimní původ a obdrželi nějaké obročí, je-li jich mnoho a není možno je bez pohoršení odstranit, může jim jejich beneficia ponechat. Papež zároveň odpovídá na dotaz ohledně pátečního postu, případně-li svátek Narození Páně na tento den (jako tomu bylo v roce 1215).

Také král a držitelé panství poslali k papeži svého zástupce, královského kancléře, litoměřického probošta Benedikta. Dostavil se do Říma ještě dříve než biskup Ondřej, protože už 18. ledna 1217 odpovídá papež králi a županům (suppariis) na jejich dopisy.⁵⁰ Obě papežovy odpovědi jsou v podstatě stejné, zčásti papež užívá i stejná slova. Píše jim, že dopisy, které mu poslali, „vlídně přijal a plně pochopil jejich obsah“ („benigne recepimus, et quae continebantur in eis, pleno concepimus intellectu“). Chválí jejich ujišťování o oddanosti Apoštolskému stolci, povzbuzuje k setrvání v horlivosti a slibuje, že jejich záležitostí bude věnovat pozornost „nakolik to dovolí spravedlnost a počestnost“ („in quantum iustitia permiserit et honestas“).

Ke stejnému dni je datován také list, jímž papež na přání českého krále Přemysla I. Otakara vyzývá biskupa Ondřeje, aby spolu s olomouckým biskupem Robertem a řezenským proboštem Gotfriedem donutili králova příbuzného Theobalda (Dětricha) vrátit králi patřící hrad, kterého se pod záminkou cesty na křížovou výpravu zrádně zmocnil.⁵¹ Papež patrně v té době ještě nebyl informován o tom, že pražský biskup je na cestě k Apoštolskému stolci.

⁴⁷ Tamtéž, n. 139, pag. 129. Saint-Antoine-l'Abbay, původně benediktinské opatství v jihovýchodní Francii, západně od Grenoblu, v kantonu Saint-Marcellin (viz obr. 4).

⁴⁸ *Letopisy pražské [Annales Pragenses]*, ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých [Fontes rerum Bohemicarum]*, II/2, str. 380, Praha 1875.

⁴⁹ CDB, tom. II, n. 129, pag. 120; n. 130, pag. 120–121.

⁵⁰ Tamtéž, n. 135, pag. 125; n. 136, pag. 125–126.

⁵¹ Tamtéž, n. 134, pag. 126–127.

Ještě před příchodem biskupa Ondřeje k Apoštolskému stolci mu papež v dopise z 12. března 1217 píše: „nařizujeme ti mocí této listiny, abys, jak ti to ukládá povinnost tvého úřadu, [zakročil proti] zavrženíhodnému či spíše ohavnému zvyku [protiprávně zadržovat kleriky pod žalářním dohledem a odvažovat se je odsuzovat k trestu smrti].“ V závěru dopisu papež biskupa vybízel, ať se stará „ze všech sil, a to i činem, aby všichni bez porušení zachovávali statuta posvátného všeobecného sněmu“. ⁵² Zda se papež znovu vrací k obsahu Ondřejových dopisů, které se nedochovaly a na něž odpovídal už v říjnu 1216, anebo kdo tehdy do Říma přinesl takovou zprávu o situaci v Čechách, není zřejmé. Papež se však o těchto problémech znovu zmínil později ve své odpovědi na královy stížnosti ⁵³ a král na to reagoval tvrzením, že jde o lži poškozující jeho čest a dobrou pověst. ⁵⁴

⁵² Tamtéž, n. 137, pag. 126–127.

⁵³ Srov. Tamtéž, n. 143, pag. 133–135.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, n. 149, pag. 138–140.

DLOUHO TRVAJÍCÍ SPOR S PŘEMYSLEM OTAKAREM I. A ČESKÝMI VELMOŽI

Když se biskup Ondřej seznámil s obsahem papežových dopisů, vyhlásil 10. dubna 1217 nad českým územím interdikt,⁵⁵ listinu poslal do Čech a nechal zveřejnit v pražské katedrále.

Listiny z 18. ledna 1217, jimiž papež po jednání s královým kanceléřem, kterého k němu král a čeští páni poslali jako svého zástupce, reaguje na jejich dopisy, se o vyhlášení interdiktu v Čechách ještě nezmiňují.⁵⁶

Také z dopisu, kterým král žádal, aby papež zrušil biskupem Ondřejem vyhlášený zákaz konat bohoslužby v celých Čechách,⁵⁷ je zřejmé, že k vyhlášení tohoto interdiktu nedošlo před odchodem biskupa z Čech. Přemysl tu výslovně píše, že biskup od něj odcházel v dobrém a v pokoji („a me in bona pace recessit“) a „za nějaký čas se objevily jakési listiny, které oznamovaly, jak se říkalo, že týž biskup zakázal konat bohoslužby v celých Čechách. Když jsem to uslyšel, svolal jsem jak klérus, tak lid a pečlivě jsem o věci jednal, ale nemohl se nalézt s jistotou původce ani nositel oněch listin. Pak jsem pátral v pražské kapitule, bylo-li na jejich radu vydáno takové rozhodnutí, a oni odpověděli, že bylo mnou tak zlovolně a násilně naloženo bez jejich vědomí. Znění objevených listin, jak jsem se dozvěděl, je toto: Já Ondřej, pražský biskup, jsem po celém

⁵⁵ *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 368, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 283, Praha 1874; *Kronika Neplachova* [*Iohannis Neplachonis Chronicon*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], III, str. 472, Praha 1882. Z korespondence týkající se vyhlášení tohoto interdiktu vyplývá, že Kosmovi pokračovatelé i Neplach uvádějí rok 1216 chybně.

⁵⁶ Srov. CDB, tom. II, n. 135, pag. 125; n. 136, pag. 125–126.

⁵⁷ Tamtéž, n. 139, pag. 128–130.

svém biskupství zakázal konat bohoslužby, jak mi k tomu dává právo moje řádná pravomoc a list papeže Honoria, ...“⁵⁸

V tomto dopise se Přemysl též zmiňuje, že se už dříve odvolal k Apostolskému stolci,⁵⁹ protože „od jistých věrných jak kleriků, tak laiků byl spraven, že pražský biskup jak mé osobě, tak mému království usilovně zamýšlel činit těžkosti“, a dále píše, že biskup ještě v době, kdy se zdržoval v Čechách, krále žádal, aby „v oné záležitosti vyslal k římské kurii své zástupce, a sliboval, že v téže záležitosti vyše i své“.

Zároveň se v této záležitosti král obrátil na mohučského arcibiskupa Sigfrieda II., který předtím působil jako vyšehradský probošt, a znal tudíž poměry v Čechách. Ten poslal Ondřejovi dopis, v němž mu dává na vědomí, že na žádost českého krále, kterého tu nazývá „milovaným přítelem“, přikázal „opatovi ze Strahova, pražskému děkanovi a litoměřickému arcijáhnovi, aby věc prošetřili“⁶⁰ a 29. května 1217 interdikl odvolal.⁶¹

Vyhlášený zákaz bohoslužeb většinou nebyl dodržován ani před zásahem mohučského arcibiskupa. Nezachovávali ho ani někteří z vyšších prelátů. Čeští velmožové reagovali na vzniklou situaci zostřením svého postoje vůči církevním institucím, zejména vůči klášterům. Král zabavil majetek biskupství a připojil ho ke královskému. Písemnosti pražského biskupa a katedrály byly rozebrány, a tak z biskupského archivu nenávratně zmizely všechny listiny, které byly dokladem získaného majetku a potvrzením dříve nabytých svobod.⁶²

Mezitím však papež dopisem z 12. května nařídil olomouckému biskupu Robertovi,⁶³ aby vešel do Českého království a přikázal zachovávat, a to i v exemptních kostelích, interdikl, který nad svou diecézí vyhlásil pražský biskup jak z papežova pověření, tak ze své moci. Stejný dopis poslal papež téhož dne salcburskému arcibiskupu Eberhardovi II., pasov-

⁵⁸ Tento český překlad (a též některé části zde uváděné korespondence) uveřejnil prof. Dr. Jaroslav Václav Polc v publikaci *Tisíc let pražského biskupství 973–1973*, vyšlo v ediční řadě *Studie*, č. 33 [I/1, 1973], Křesťanská akademie, Řím 1973.

⁵⁹ Listina se nedochovala. Mohlo jít o vyslání králova kancléře, litoměřického probošta Benedikta, k jednání v lednu 1217 – viz poznámku zde pod č. 45.

⁶⁰ CDB, tom. II, n. 140, pag. 130–131.

⁶¹ *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 368, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 283, Praha 1874.

⁶² Srov. Wacław Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, I, str. 146, Praha 1855; František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., str. 129, Praha 1854.

⁶³ CDB, tom. II, n. 141, pag. 131–132.

skému biskupu Ulrikovi a biskupu Rudigerovi z Chiemsee.⁶⁴ Podobně papež 27. července vyzval také ostříhomského biskupa Jana, aby pečlivě napomenul českého krále a velmože a přiměl je, aby obnovili církvi její oprávněnou svobodu a zachovávali ji neporušenou; a přikázal mu, aby ty, na něž se Ondřejem vyhlášený interdikt vztahuje, nepřipouštěl k přijímání svátostí – bez ohledu na to, že mohučský arcibiskup tento interdikt uvolnil.⁶⁵

Českému králi odpověděl papež na jeho žádost o zrušení interdiktu velmi dlouhým dopisem z 22. června 1217.⁶⁶ Ujišťuje ho, že ho mezi ostatními králi zvlášť ctí a miluje. Otcovsky ho napomíná a prosí, aby se postaral o odstranění toho, co je příčinou spravedlivého trestu. Vytýká mu, že nedbáním zákazu dává špatný příklad, který pak ostatní následují. Vypočítává, co je třeba napravit nebo změnit. Od biskupa ví, že ten má svého krále stále rád a nepřestává ho považovat hned po Bohu za svého hlavního dobrodince. Vybízí tedy krále, ať se s biskupem smíří a pro jeho statečné odhodlání podstoupit kvůli zajištění a upevnění oprávněné svobody církve i pobyt ve vyhnanství ať si ho tím více váží – pro dobro vlastní i celé země. Domnívá-li se však král, že je třeba celou záležitost uzavřít soudním rozhodnutím, ať pošle své zplnomocněné zástupce.

Mohučského arcibiskupa Sigfrieda II. papež 20. července⁶⁷ velmi přísně pokáral za to, že se opovážil bez apoštolského pověření odvolat pražským biskupem oprávněně vyhlášený a papežem potvrzený interdikt. Přikazuje mu, aby to do dvaceti dnů po obdržení tohoto listu napravil, a oznamuje mu, že převorům v Ebrachu a v Heilsbronn v diecézi würzburgské a heilstadtské posílá písemný příkaz,⁶⁸ aby ho k tomu donutili církevním trestem. Sigfried pak oběma převorům napsal, že papežův příkaz i jejich dopisy⁶⁹ přijal a přečetl, kdyby však papež znal okolnosti, za jakých arcibiskup interdikt uvolnil, jistě by trestal mírněji.

V odpovědi na papežův vlídný dopis král děkuje za projevenou přízeň i za otcovské výtky. Odpovídá s určitým zpožděním, protože posel s papežovým listem cestou vážně onemocněl. Píše však hned, jak dopis obdržel. Chce dokázat svou nevinu. Zdůrazňuje, co dobrého dělal a čemu bránil. O současném stavu, který je příčinou sporu, však mlčí. Své úřední

⁶⁴ Tamtéž, n. 142, pag. 132–133.

⁶⁵ Tamtéž, n. 147, pag. 137–138.

⁶⁶ Tamtéž, n. 143, pag. 133–135.

⁶⁷ Tamtéž, n. 145, pag. 136–137.

⁶⁸ Tamtéž, n. 146, pag. 137.

⁶⁹ Tyto jejich dopisy se nezachovaly.

vyslance dosud neposlal, ale brzy tak učiní. Do jejich příchodu ať papež nic nekoná proti němu a jeho zemi.⁷⁰

Papež Honorius III. i král Přemysl Otakar I. si oba byli vědomi toho, že jeden druhého potřebují. Autorita papeže po slavném pontifikátu Inocence III. vzrostla natolik, že to musel respektovat i císař. A postavení sebevědomého českého krále v tehdejší Evropě velmi dobře vystihují slova Palackého: „Když král Přemysl Otakar I. roku 1197 dosedl podruhé na trůn své vlasti, našel Čechy svržené až na nejhlubší stupeň politické nemoci a nevážnosti, podrývané od nepřátel domácích i zahraničních... a když umřel, pozůstavil je synovi svému co mocnářství nikomu nepodlehlé, v sobě upokožené a požívající ve valné části Evropy netoliko vážnosti, ale i ostrachu.“⁷¹ Přitom však král dobře věděl, že nezbyvá než se podřídít. A papež ho naopak nemohl odvrhnout nejen jako křesťanského vládce, ale ani jako mocného panovníka v centru Evropy. Svědčí o tom i jeden z květnatých závěrů králova dopisu: „V těchto a všech věcech, jež by se Vaše otcovství rozhodlo na svých synech dobrotivě napravit, jsme ochotni poslechnout, co se Vám uráčí přikázat a s povinnou oddaností to očekáváme, pokorně Vás jen o to žádajíce, abyste v našich záležitostech byl pamětliv, že jsme v každé potřebě Římské církve stáli při Vašich předchůdcích proti kterémukoliv vládci a také Vám pomůžeme, naskytne-li se k tomu čas a Vy to uznáte za vhodné.“⁷²

Papežova odpověď z 2. listopadu 1217 je poměrně stručná.⁷³ Sděluje, že neučiní nic, dokud nepřijdou královi vyslanci, pokud by ovšem „jejich příchod nebyl tak oddálen, že by se právem zdálo, že by se už nemuselo na ně dále čekat“. Chce mu „prokázat apoštolskou přízeň, kde je to možno učinit se ctí“.

Uplynuly tři měsíce a královi vyslanci nepřicházeli. Papež se rozhodl jednat. Poslal řezenskému biskupu Konrádovi IV. a opatům od sv. Emmerama a z Walderbachu dva dopisy se stejným datem, 15. února 1218. V jednom z těchto dopisů jim přikazuje, aby nařídili v pražské diecézi bez výjimky zachovávat interdikt i ve všech klášterech, včetně exemptních a bez ohledu na dříve získaná privilegia.⁷⁴ Druhým dopisem

⁷⁰ CDB, tom. II, n. 149, pag. 138–140. Dopis není datován, předpokládána doba doručení je srpen nebo září.

⁷¹ František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., str. 141–142, Praha 1854.

⁷² CDB, tom. II, n. 160, pag. 150–151; srov. též tamtéž, n. 139, pag. 128–130.

⁷³ Tamtéž, n. 151, pag. 141–142.

⁷⁴ Tamtéž, n. 154, pag. 144–145.

jim ukládá, aby „opatrně a s velkou pečlivostí zjistili, kdo pobírá příjmy z majetku pražského biskupství, ... zda král jmenoval za nepřítomnosti biskupa správce tohoto majetku a zda jsou to důvěrní přátelé krále. Zda kvůli pobytu biskupa u Apoštolského stolce hrozí kostelům jeho diecéze a jejich majetku újma a těžkosti nebo zda jsou zatěžovány daněmi. Zda biskupovi vyslanci mohou svobodně přicházet a odcházet.“ Co o těchto a jiných věcech zjistí, ať papežovi sdělí listem, aby podle toho a podle jiných zpráv, které slyšel, mohl postupovat „tak, jak by se mělo“.⁷⁵ Následujícího dne, 16. února, je dalším dopisem požádal,⁷⁶ aby opatrně a pečlivě zjistili, zda je pravda, že děkan Arnold a někteří preláti a kanovníci nedodržují příkázaný interdikt, a pokud je tomu tak, ať je zbaví úřadu i benefícia a pošlou k Apoštolskému stolci, aby se zodpovídali z tak opovážlivého přestupku.

Bezprostředním podnětem k papežovu požadavku, aby zjistili „zda biskupovi vyslanci mohou svobodně přicházet a odcházet,“ byl patrně případ strahovského premonstráta Viléma, který v Římě prokazoval biskupu Ondřejovi služby – když se s písemným doporučením tohoto biskupa vracel domů, nechtěl ho opat Adam přijmout do konventu. Na Ondřejovu přímlovu pak generální opat Gervasius z kláštera v Prémontré dopisem ze 4. května 1218 přikázal přijmout tohoto řeholníka zpět domů a nařídil vizitaci strahovského kláštera. O biskupu Ondřejovi se v dopise zmiňuje, že „trpí pro spravedlnost“.⁷⁷

Olomouckému biskupu Robertovi poslal papež 4. března nový dopis,⁷⁸ v němž mu opět připomíná, aby nařídil v pražské diecézi bez výjimky zachovávat interdikt, a to i ve všech klášterech, včetně exemptních a bez ohledu na dříve získaná privilegia. Znovu mu to nařizuje 27. března 1218, kdy jej zároveň upozorňuje, že vratislavskému děkanu Viktorovi a scholastikovi Jiljímu dává příkaz, aby ho, neuposlechneli do dvaceti dnů po obdržení tohoto dopisu, přísně potrestali.⁷⁹ Dalším dopisem, z 29. března,⁸⁰ mu vytýká, že nejen nesplnil opakovaně uloženou povinnost, ale dokonce sám s odsouzeníhodnou opovážlivostí porušoval interdikt, když v pražské katedrále konal slavnostní bohoslužby. Pokud se to opravdu stalo, ať si uvědomí, že je zbaven úřadu i benefícia na tak dlouho, dokud

⁷⁵ Tamtéž, n. 155, pag. 145–146.

⁷⁶ Tamtéž, n. 156, pag. 146–147.

⁷⁷ Srov. Carolus Ludovicus Hugo, *Sacrae antiquitatis monumenta historica, dogmatica, diplomatica*, epist. 78, pag. 72, Stivagii 1725.

⁷⁸ CDB, tom. II, n. 157, pag. 147.

⁷⁹ Tamtéž, n. 158, pag. 148–149.

⁸⁰ Tamtéž, n. 159, pag. 149.

se osobně nedostaví, aby se papežovi zodpovídal z tohoto přestupku, jímž dal špatný příklad ostatním.

Českému králi patrně nezůstalo utajeno, k jakým krokům se papež v únoru rozhodl. Pochopil, že v Římě dobře znají skutečnou situaci v Čechách, a není tedy naděje, že by tam mohl prosadit řešení podle svých představ. Rozhodl se proto změnit taktiku vyjednávání. V dubnu⁸¹ papežovi napsal, že když už připravoval své vyslance k papežské kurii, jak slíbil, přišel opat ostrovského kláštera Reiner se vzkazem pražského biskupa, aby k němu poslal tři význačné šlechtice spolu s waldsasským opatem Heřmanem. Řeholníci mu však poradili, aby nepředkládal věc k vyřešení v Římě, ale přímo tímto listem vyjádřil ochotu, v čem může ustoupit. Chápe „mnohé věci, jež se zdá mít biskup proti své diecézi“ a slibuje, že se mu podrobí „ve všem, oč zdá se spravedlivě usilovat“. Přiznává, že se příjmy z dřívějších desátků na mnohých místech zadržují, a přinutí je platit. Žádá, aby papež poslal svého legáta spolu s biskupem Ondřejem do Pasova, a ať si biskup sám zvolí kterékoliv biskupy nebo opaty, které papež ustanoví vykonavateli tohoto králova příslibu. Má-li biskup strach, že by mu královi „přátelé mohli cestou způsobit něco zlého“, přísahou mu slibuje, „že se nemá bát cesty do Pasova ani návratu“.

Králův dopis sice vyjadřuje ochotu smířit se s biskupem, ale také dává najevo, že to, co považuje za spravedlivé, se zdaleka netýká podstaty celého problému. Papež tedy reaguje tím, že 15. května⁸² posílá dopis řezenskému biskupu Konrádovi IV. a opatům Eberhardovi z Ebrachu a Heřmanovi z Waldsassen z würzburgské a řezenské diecéze a píše jim, že ho český král požádal, aby poslal svého legáta spolu s pražským biskupem k jednání až do Pasova. „Poněvadž týž biskup na radu rozvážných mužů nepovažuje za vhodné podstoupit takovou námahu, dokud by se obšírněji neprojednalo, jaká má být dána náhrada za škody a bezpráví dosud spáchaná na něm a na jeho duchovenstvu a jakou záruku by mohl získat, aby se v budoucnosti neopakovaly pokusy o podobné věci.“ Zároveň jim sděluje, že současně posílá králi dopis stejného obsahu. Žádá, aby král do jejich rukou „složil a dal složit od šlechticů své země vhodnou záruku, že totiž ponechají biskupovi [právo] jmenování a sesazování a všechny soudy nad duchovními a jiná [práva], jež, jak známo náležejí biskupskému úřadu; k tomu ať biskupa skrze jeho plnomocníky znovu uvede do svobodného a pokojného držení jeho biskupství a ať dá jemu a těm, kteří stáli při něm, příslušnou náhradu za zadržené příjmy a přikáže tak učinit svým

⁸¹ Tamtéž, n. 160, pag. 150–151.

⁸² Tamtéž, n. 162, pag. 153–154.

poddaným“. Ukládá jim, aby krále osobně navštívili a král ať prostřednictvím jednoho z nich pošle písemnou odpověď, co v té věci udělá, aby papež podle toho a podle jejich zprávy mohl svým rozhodnutím záležitost důstojně ukončit. A budou-li splněny požadované podmínky, ať odvolají interdikt vyhlášený nad královstvím.

Během Ondřejova pobytu v Římě došlo k zajímavé události, zaznamenané v dokumentu popisujícím závěrečné jednání při svatořečení francouzského arcibiskupa z Bourges Viléma, které se konalo 17. května 1218 a k němuž byli přizváni všichni biskupové přítomní v Římě.⁸³ Závěrečná část dokumentu věnuje pozornost Ondřejovu vystoupení na tomto shromáždění a označuje ho jako muže rozvážného, prozíravého a počestného.⁸⁴

Biskupu Ondřejovi svěřil papež 29. května pravomoc zbavit trestu kněze a kleriky, kteří během interdiktu konali bohoslužby a byli exkomunikováni, protože o to požádal s poukazem na to, že je jich mnoho, a protože měl plnou důvěru v jeho schopnost rozlišovat.⁸⁵ Květnový papežův pokus o ukončení sporu se však zřejmě nezdařil, a tak 25. července biskupa zplnomocnil, aby některým pražským kanovníkům a prelátům jeho diecéze, kteří pohrdli varováním a v kostelích, na něž se vztahuje interdikt, dále slaví bohoslužby, odebral benefícia a udělil příslušné tresty.⁸⁶ Totéž papež opakoval znovu 3. prosince.⁸⁷

Eichstättskému biskupu Hartwigovi pak papež 14. prosince⁸⁸ napsal, že děkan Arnold, pražský arcijáhen Kryštof a kanovníci téhož kostela Benedikt, Vícemil, Bohuslav, Přibyslav, Valkin, Držislav, Zdislav z Horšovského Týna a další preláti jiných kostelů byli podle jejich viny už zbaveni úřadu i benefícia a stiženi trestem exkomunikace. A protože „ve své tvrdoplnosti zašli tak daleko, že až dosud nechtěli... ani po vypršení stanovené lhůty“ dostavit se k Apoštolskému stolci, požádal ho, ať rozhodnutí veřejně vyhlásí, aby se „tvrdohlavci nevychloubali svou špatností, a aby toto jejich pohrdání neuvedlo v omyl jiné“.

⁸³ *Sancti Gulielmi archiepiscopi Bituriensis vita, miracula post mortem et canonizatio*, in: *Analecta Bollandiana* 3 (1884), pag. 351–356.

⁸⁴ Český překlad této závěrečné části dokumentu uveřejnil prof. Dr. Jaroslav Václav Polc v publikaci *Tisíc let pražského biskupství 973–1973*, vyšlo v ediční řadě *Studie*, č. 33 [I/1, 1973], str. 173–175, Křesťanská akademie, Řím 1973.

⁸⁵ CDB, tom. II, n. 164, pag. 154–155.

⁸⁶ Tamtéž, n. 166, pag. 155–156.

⁸⁷ Tamtéž, n. 167, pag. 156.

⁸⁸ Tamtéž, n. 168, pag. 156–157.

Po všem, co vyšlo najevo, se král v odpovědi na papežův dopis z května 1218⁸⁹ vrací k dřívějšímu požadavku, aby papež „neotálel s vysláním biskupa pokojně k jeho svěřenému stádu“ a spolu s ním ať pošle svého legáta, „aby pečlivě vyšetřil u duchovních, županů země a všeho lidu, zda my jsme ublížili biskupovi, nebo on nám, a aby on vyhlásil Vám a Vaším bratřím naši nevinu... nechť ráčí Vaše Svatost také přikázat biskupovi, aby upustil od hněvu a navrátil úřady a obročí prelátům kostelů, kteří ho, donuceni naším příkazem, urazili.“⁹⁰ Píše také, že posílá návrh na urovnání s biskupem. Tento dopis a přiložený návrh poslal po waldsasském opatu Heřmanovi někdy začátkem ledna 1219 nebo krátce předtím.

Návrh na porovnání s biskupem obsahuje text dohody,⁹¹ která má být projednána a uzavřena s papežovými vyslanci řezenským biskupem Konrádem IV. a opaty z Ebrachu a z Waldsassen na shromáždění v Kladrubech v přítomnosti krále, prelátů a vyšších šlechticů Českého království: Biskupovi a jeho nástupcům náleží právo ustanovovat a sesazovat duchovní jak při kostelích, tak i při prelaturách – při zachování patronátního práva; ponechává se jim též právo v duchovních záležitostech soudit osoby duchovního stavu podle stanov kanonického práva a Apoštolského stolce a král se zavazuje vůči nim v žádném případě nejednat násilně. Král prostřednictvím jeho zmocněnců navrací biskupovi svobodné a pokojné držení biskupství a slibuje, že ho vlídně a laskavě přijme, až přijde. On i ti, kdo při něm stáli, dostanou zadosti učinění za ztráty a bezpráví, resp. za to, o čem se zjistí, že bylo přijato do královské komory nebo použito pro královu potřeby, a to během tří měsíců po jeho příchodu a po předložení žaloby. O ostatních věcech, o nichž se zjistí, že byly někým jiným rozchváčeny, učiní král ve stejné lhůtě soud podle zvyklostí království; za to se zaručuje šest předních pánů království: Slávek, Slavata, Budivoj, Beneš, Jaroš a Vítek. Desátky se budou odvádět podle dosavadních zvyklostí. Biskupovi a jeho nástupcům bude zaručena bezpečnost a povinná úcta, pokud králi slíbí věrnost a poddanost. Listina bude stvrzena pečeti krále a společnou pečeti království, protože páni při společném úkonu osobní pečeti neužívají. Jako svědkové se uvádějí: řezenský biskup Konrád, opat Eberhard z Ebrachu, opat Heřman z Waldsassen, opat Dluhomil z Břevnova, Silvestr z Kladrub, Kassian z Postoloprty, Reiner z Ostrova, Heřman z Vilémova, Heinrich z Lanheimu, Hartmut z Nepomuku, Albert z Plas,

⁸⁹ Srov. tamtéž, n. 162, pag. 153–154.

⁹⁰ Tamtéž, n. 171, pag. 159.

⁹¹ Tamtéž, n. 172, pag. 160–161.

Adam ze Strahova, Vilhelm z Želiva, Vilhelm z Teplé, pět hlavních českých šlechticů a velký zástup duchovních a vojska.

K setkání v Kladrubech došlo začátkem roku 1219. Dohoda byla uzavřena a po jejím potvrzení zplnomocněnci Apoštolského stolce osvobodili Čechy od interdiktu. Kdyby byl příslib dodržování dohody míněn vážně, byla by tím vyřešena značná část problémů. Průvodní dopis poslaný papeži spolu s návrhem dohody však ukazuje, že si král v žádném případě nepřál a nechtěl připustit, aby se biskup Ondřej vrátil do Prahy sám, a všemožně usiloval o to, aby sporné body byly dořešeny v Čechách za přítomnosti legáta, kterého by mohl snáze ovlivňovat.

V rukopisném kodexu *Acta Waldsassensia* z farního archivu ve Waldsassen⁹² se zachoval opis listiny, kterou biskup Ondřej oznamuje pražské kapitule, že dává waldsasskému opatu Heřmanovi do zástavy ves Počedělice za půjčku třiceti marek stříbra a žádá, aby tuto půjčku vyrovnali. Listina je datovaná 15. února 1219, u sv. Praxedy. Zdá se tedy, že biskup Ondřej během svého pobytu v Římě bydlel v objektu přiléhajícím k této starokřesťanské bazilice (viz obr. 5). Traduje se, že zde v klášteře řeckých mnichů byli ubytováni po příchodu do Říma také sv. Cyril a Metoděj. Na konci 14. století zde pak žil v exilu také pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, pohřbený v této bazilice před oltářem.

Církevní sněm v Mohuči rozhodl, že se na ty, kdo by v budoucnu v pražské diecézi přijali beneficium z rukou laiků bez vědomí pražského biskupa a do dvou měsíců by se ho nevzdali, vztahuje trest exkomunikace. Na přání biskupa Ondřeje papež 2. dubna 1219 toto rozhodnutí potvrdil.⁹³

Stejně jako v květnu předchozího roku, papež v dubnu 1219 biskupa Ondřeje zplnomocnil, aby zbavil církevních trestů preláty, kněze a ostatní kleriky, kteří v jeho diecézi během interdiktu konali bohoslužby.⁹⁴ Velehradskému opatu Sigfriedovi (nebo Sibertovi) a olomouckému proboštu Štěpánovi a děkanu Waltrovi uložil papež 23. května, aby rozhodli ve sporu pražského biskupství a tepelského kláštera o odvádění desátků.⁹⁵ Ještě 30. května svěřil papež biskupovi pravomoc, o niž požádal, aby mohl zbavit církevních trestů cisterciáky, premonstráty i jiné exemptní

⁹² Tamtéž, n. 174, pag. 162–163; srov. Heinrich Gradl, *Monumenta Egrana, Denkmäler des Egerlandes als Quelle für dessen Geschichte*, Bd. 1, S. 805–1322, Eger 1886.

⁹³ CDB, tom. II, n. 177, pag. 164.

⁹⁴ Tamtéž, n. 178, pag. 164–165.

⁹⁵ Tamtéž, n. 179, pag. 165–166.

5. Basilica di Santa Prassede

řeholníky v pražské diecézi, kteří po vyhlášení interdiktu dále konali bohoslužby, protože se domnívali, že se na ně nevztahuje.⁹⁶

Začalo se však ukazovat, že dohoda uzavřená v Kladrubech zůstala jen na papíře a situace v pražské diecézi se spíše zhoršuje. Zprávy přicházející z Čech byly čím dále tím více znepokojivé. Aby získal přesnější a věrohodnější informace o tom, jak se skutečně situace vyvíjí, rozhodl se biskup Ondřej přiblížit k českým hranicím. Někteří historikové se domnívají, že v té době přišel do Čech. Je-li tomu tak, muselo to být skutečně jen na velmi krátkou dobu a spíše potajmu. I pobyt nedaleko hranic mu ovšem dával možnost navázat kontakt s těmi, kdo poměry v Čechách znali z vlastní zkušenosti. Po návratu do Říma jistě dopodrobna informoval papeže o tom, co se mu podařilo zjistit. Papež dostával sice zprávy od těch, které posílal, aby jako jeho vyslanci jednali s českým králem a se zástupci českých pánů, ale Ondřejovy informace dávaly možnost udělat si představu o neoficiální, pravdivější verzi toho, k čemu v pražské diecézi docházelo.⁹⁷

⁹⁶ Tamtéž, n. 180, pag. 166–167.

⁹⁷ Srov. Václav Novotný, *České dějiny*, díl I, část 3, str. 494–496, Praha 1928, jenž

Když se papež dověděl, že preláti a kanovníci, které prostřednictvím eichstättského biskupa Hartwiga potrestal odnětím úřadu i benefícia,⁹⁸ neuposlechli a setrvávají ve své zatvrzelosti, uložil 11. července 1219 biskupovi a pražské kapitule, aby jim benefícia odebrali a svěřili je jiným, podle kanonického práva vhodným osobám. Jmenovitě uvádí, že největší pohoršení působí: děkan Arnold; arcijáhnové: pražský Kryštof, bílinský Benedikt, bechyňský Vícemil, horšovskotýnský Zdislav, žatecký Držislav, kouřinský Jan a plzeňský Přibyslav; a kanovníci: Valkin, Bohuslav, Matouš, Pelhřim, Jan z Ašafenburku a Bartoloměj.⁹⁹

Biskup Ondřej požádal papeže o dovolení, aby mohl zbavit církevního trestu kleriky pražské diecéze, kteří se v době interdiktu dali bez papežova svolení vysvětit od jiných biskupů, pokud přitom nedošlo k simonii a jinak byli způsobilí svěcení přijmout. A papež mu toto mimořádné pověření 20. července udělil.¹⁰⁰

Situace se však nejen nelepšila, ale byla ještě horší než dříve, a papeže to přimělo k rozhodnutí poslat 2. srpna¹⁰¹ řezenskému biskupu Konrádovi IV., pasovskému biskupu Ulrichovi a proboštovi pasovského kostela sv. Mikuláše dopis, ve kterém shrnul příčiny a dosavadní vývoj celého konfliktu. Napsal: „Trpce si stěžujeme, že náš nejmilejší v Kristu syn, slavný český král, jehož milujeme otcovskou láskou, nedbaje své spásy, se zatvrdil, jak se zdá, v pronásledování pražské církve, kterou měl bránit před pronásledovateli... Neboť ač dříve týž král a jeho páni skrze zplnomocněnce... přísahou stvrdili, jak nám král sdělil ve svém listě, že zachovají práva našeho ctihodného bratra biskupa Ondřeje a pražské církve neztenčená, nyní, jak zmíněný biskup v přítomnosti waldsasského opata Heřmana a vyslance téhož krále pokorně před námi vyložil, pronásledující mnohonásobně jak jeho samého tak i jeho církev, v jeho kostelích ustanovují a sesazují osoby, nebo spíše násilím dosazují a okrádají podle své vůle, a nedovolují ani jemu ani jeho úředníkům vykonávat církevní soud. Brání také, aby mu byly placeny desátky předstírajíce špatný zvyk, který by měl být zván spíše zlozvykem. A nejen příjmy z církevních věcí a jiné, o něž zmíněného biskupa dlícího u Apoštolského stolce nedovoleně okradli, a poplatky, jež od jeho lidí vydřeli, mu odmítají vrátit, ba dokonce

předpokládá, že toto Ondřejovo „vzdálení od kurie, došlo-li k němu, náleží mezi 11. červen a 2. srpen“ (pozn. č. 4); srov. též CDB, tom. II, n. 184, pag. 170–172.

⁹⁸ Srov. tamtéž, n. 168, pag. 156–157.

⁹⁹ Tamtéž, n. 181, pag. 167.

¹⁰⁰ Tamtéž, n. 182, pag. 168.

¹⁰¹ Tamtéž, n. 183, pag. 168–170.

jakési pozemky pražského kostela a jiných jeho kostelů i jiné jeho osobní, jež dávno předtím, než se vydal na cestu k Apoštolskému stolci, pokojně vlastnil, a jež za jakýsi dluh postoupil pražskému kostelu, opovážlivě napadajíce že prý byly zcizeny, a i jinak porušují výsady kostelů. Mimoto se stýkají s vyobcovanými a nedovolují trestat rozkolníky příslušnými tresty, a aby byli zbaveni příjmů ze svých obročí ti, kteří byli pro svá provinění církevních obročí zbaveni; ba i duchovní přinášejí rozkolníkům pŕuhonné nebo sesazovací listy, vyhánějí z království a zabraňují, aby se nikdo v celé pražské diecézi neodvážil přijmout apoštolské listy, nebo listy onoho biskupa, v nichž je zmínka o interdiktu nebo vyhlášení exkomunikace. Také nedovolují poslům biskupa svobodně přicházet a odcházet do království a z království. A ani s tím nejsou spokojeni, nýbrž od duchovních vymáhají a vynucují mýtné třicet denárů, zatímco od laiků žádají pouze jeden. Od klášterů často vymáhají nákladné vozy při jakémkoliv vojenském tažení. A ačkoliv byli proto od nás a od našich zplnomocněnců často pečlivě napomenuti, nikdy je nebylo možno přimět, aby ustali od obtěžování biskupa a pražské církve.“¹⁰² Dále jim papež uložil, aby krále a jemu poddané barony velmi důrazně vyzvali k spravedlivé nápravě a přijali na to od nich záruční přísežný úpis. A neposlechnou-li do dvou měsíců, „oznamujeme jim, že se na ně od té doby vztahuje exkomunikace a na celou jejich zemi interdikt... bez možnosti odvolání kterýmkoli biskupem nebo církevním prelátem.“ Oba titó biskupové, řezenský Konrád IV. a pasovský Ulrich, jim to mají každou neděli a svátek znovu zdůrazňovat; dokud se nepolepší, aby se stali hodnými zproštění tohoto trestu.

Kronikáři a po nich i dějepisci zpravidla uvádějí, že opakovaný zákaz bohoslužeb vyhlásil v roce 1219 biskup Ondřej.¹⁰³ V závěru uvedeného dopisu ovšem Honorius III. výslovně říká, že jde o jeho rozhodnutí, a možnost odvolání těchto trestů vyhrazuje sobě. O tom, zda a jak na toto jednání s papežovými zástupci odpověděl král a čeští páni, se žádná zachovaná písemná zpráva nezmiňuje.

Když se král dověděl o obsahu dopisu, který papež poslal pražské kapitule 11. července,¹⁰⁴ pochopil, že má papež dost nejnovějších informací o tom, co se děje v Čechách, a že na návrhy poslané před sněmem svola-

¹⁰² Český překlad uveřejnil prof. Dr. Jaroslav Václav Polc v publikaci *Tisíc let pražského biskupství 973–1973*, vyšlo v ediční řadě *Studie*, č. 33 [I/1, 1973], str. 168, Křesťanská akademie, Řím 1973.

¹⁰³ Např. *Kronika Neplachova* [*Iohannis Neplachonis Chronicon*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], III, str. 472, Praha 1882.

¹⁰⁴ Srov. CDB, tom. II, n. 181, pag. 167.

ným do Kladrub nepřistoupí. Uchýlil se tedy k velmi úskočnému tvrzení a v dalším dopise papežovi¹⁰⁵ píše, že to byl biskup Ondřej, kdo, „ač ví, že máme připraveny posly, dává nám skrze své přátele radit a také skrze své posly a listy nám sděluje, abychom zbytečně nevyřizovali naše věci na římské kurii, neboť chce přijít na pomezí našeho království a srovnat se s námi a s Čechy podle našich přání; a tak si s námi zahrává, častěji zabránil uskutečnit náš úmysl vyslat posly, o což se snaží i nyní.“ A že mu biskup 11. června vzkázal po kleriku Radslavovi, „že nechce zcela přistoupit na narovnání mezi námi a sebou, učiněné apoštolskou mocí [v Kladrubech] o desátcích i o jiných věcech“. Přimlouvá se za své milované kaplany, pražského děkana magistra Arnolda a svého kancléře Benedikta, a žádá, aby papež proti němu ani proti království na přání biskupa nic nepodnikal, dokud se nedostaví vyslanci, které brzy pošle. Tato listina není datována, Erben v *Regestech* předpokládá, že byla odeslána kolem roku 1220,¹⁰⁶ ale Friedrich svou poznámkou v CDB zřejmě správněji uvádí důvody pro září nebo říjen 1219. Vzhledem k tomu, že se v tomto dopise král vůbec nezmiňuje o papežově listině z 2. srpna,¹⁰⁷ není vyloučeno, že ho poslal už v srpnu 1219.

V roce 1220 se biskup Ondřej stal svědkem události, při níž došlo k záchraně jezdce po nebezpečném pádu s koně. Všichni, kdo to viděli, byli přesvědčeni, že zůstal naživu jen na přímlovu svatého Dominika. Byl při tom také krakovský biskup Ivo a spolu s Ondřejem hned požádali o vyslání dominikánů do svých diecézí. Protože však dominikáni neměli nikoho, kdo by uměl mluvit slovanským jazykem, vstoupili do řádu čtyři mužové z doprovodu: Poláci Jacek (Hyacint) a Czeslaw, Moravan Jindřich a Němec Herman. Tuto událost, tradovanou ještě v 18. století, zaznamenal Pubička ve svém chronologickém vyprávění o českých dějinách.¹⁰⁸ Také Balbín se zmiňuje,¹⁰⁹ že o tom vypráví Abrahám Bzovius v životopisu bl. Česlava. Už v následujícím roce, ještě před smrtí sv. Dominika, rozhodla druhá generální kapitula řádu o založení konventu v Polsku. Dominikáni procházeli územím Čech a do Krakova

¹⁰⁵ Tamtéž, n. 184, pag. 170–172.

¹⁰⁶ Srov. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars I, n. 618, p. 289, ed. Karel Jaromír Erben, Pragae 1855.

¹⁰⁷ Srov. CDB, tom. II, n. 183, pag. 168–170.

¹⁰⁸ František Pubička, *Chronologische Geschichte Böhmens*, Teil IV, Band II, S. 88, Prag 1781.

¹⁰⁹ Bohuslaus Balbin, *Miscellanea historica regni Bohemiae*, Decadis I, Liber IV. *Hagiographicus seu Bohemia Sancta*, Caput XXXIX, pag. 60, Praga 1682.

přišli v říjnu 1222.¹¹⁰ První klášter v Čechách založili v roce 1226 při kostele sv. Klementa ve vesnici Poříčí na okraji Prahy¹¹¹ a později přesídlili ke kostelu sv. Klementa u Juditina mostu na Starém Městě.¹¹²

Ani obnovený zákaz bohoslužeb, vyhlášený přímo papežem a veřejně oznámený, někteří klerikové pražské diecéze nerespektovali. A papež, protože důvěřoval Ondřejově opatrnosti, jak uvádí v dopise z 18. března 1220,¹¹³ svěřil mu pravomoc, aby ty, kdo o to požádají, mohl zbavit církevních trestů, podle vlastního posouzení, zda jsou toho hodni.

Někdy na jaře roku 1220 dostavili se po dlouhých odkladech konečně k Apoštolskému stolci zástupci krále a českých baronů, aby projednali dosud nedořešené problémy týkající se jejich sporu s pražským biskupem. Tito přední úředníci a zemští páni, zejména nejvyšší sudí Dalebor z Konecchlumí, královský číšník Martin, děčínský kastelán Markvart z Jablonného, prácheňský kastelán Diviš z Divišova a zástupce pána Beneše z Budyšína, dojednali setkání s biskupem Ondřejem poblíž hranic mezi Moravou a Rakouskem s tím, že nezdaří-li se jednání, vrátí se biskup k papeži. Příisahou mu zaručili bezpečnost jménem svým i v zastoupení krále a baronů. Apoštolský stolec měli, na základě papežova pověření z 21. června, zastupovat arcibiskup Eberhard II. ze Salcburku, biskup Rudiger z Chiemsee a opat Werner z cisterciáckého kláštera Svatého Kříže v pasovské diecézi.¹¹⁴ K tomuto setkání došlo někdy v létě roku 1220 za účasti krále a dalších českých pánů v rakouském Seefeldu, ale skončilo hned na začátku, protože došlo k neshodám a biskup se vrátil do Říma.¹¹⁵

Děkanu Arnoldovi bylo navraceno beneficium nacházející se v pasovské diecézi, protože podle papežova pokynu z 21. června 1220 se odnětí

¹¹⁰ Srov. Vladimír Koudelka, *Dominikáni v pražské diecézi*, in: *Tisíc let pražského biskupství 973–1973*, vyšlo v ediční řadě *Studie*, č. 33 [I/1, 1973], str. 66–73, Křesťanská akademie, Řím 1973.

¹¹¹ *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 369, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 284, Praha 1874.

¹¹² *Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], III, str. 168–169, Praha 1882.

¹¹³ CDB, tom. II, n. 189, pag. 175–176.

¹¹⁴ Tamtéž, n. 190, pag. 176–177.

¹¹⁵ *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 131 a pozn. na str. 130, Praha 1893.

vztahovalo jen na území pražské diecéze.¹¹⁶ A 1. září mu papež dovolil, aby znovu vykonával svůj úřad.¹¹⁷

V dopise Přemyslu Otakarovi I. píše papež 29. prosince, že poslal do Čech svého legáta, Řehoře de Crescencio, kardinála-jáhna od titulárního kostela svatého Theodora, vybaveného plnou mocí, aby v zemích podléhajících českému králi „vykořenil to, co je škodlivé a zasadil to, co prospívá, nakolik to uzná za vhodné jeho Bohem mu daná rozvaha“.¹¹⁸ Totéž oznamuje 31. prosince¹¹⁹ také pražskému biskupu Ondřejovi a opatům, převorům i ostatním církevním prelátům v Českém království; a listinou téhož znění též olomouckému biskupu Robertovi a duchovenstvu jeho diecéze.

Všemu duchovenstvu v Čechách pak 11. ledna 1221 poslal papež listinu obsahující podmínky dohody o uzavření smíru, připravené u Apoštolského stolce dlouhým jednáním mezi biskupem Ondřejem a italským právníkem Mistrem Janem de Scacario, zastupujícím krále a české pány, který listinu také sepsal.¹²⁰

Svému legátovi poslal papež 23. ledna text záruky o důsledném dodržování uzavřené dohody, kterou mají před shromážděnými sousedními biskupy a preláty společně stvrdit slavnostní přísahou král, jeho bratr a prvorozený syn, jakož i všichni vyšší šlechtici Českého království. Tuto záruku ať přijme s takovou okázalostí, jakou uzná za vhodnou pro toto jednání.¹²¹

V dubnu nebo v květnu 1221 potvrdili král a čeští páni listinou opatřenou pečetěmi, že souhlasí s připojeným obsahem dohody sjednané u římské kurie mezi pražským biskupem Ondřejem a svým zástupcem Mistrem Janem de Scacario, a do rukou papežského legáta složili příslib, že biskupovi i těm, kdo budou s ním, a jejich věcem poskytnou plnou bezpečnost.¹²²

¹¹⁶ CDB, tom. II, n. 191 a 192, pag. 177–178.

¹¹⁷ Tamtéž, n. 200, pag. 185.

¹¹⁸ Tamtéž, n. 203, pag. 188.

¹¹⁹ Tamtéž, n. 204, pag. 188–190.

¹²⁰ Tamtéž, n. 209, pag. 193–195; *Archiv pražské metropolitní kapituly* (APMK), I. Katalog listin a listů z doby předhusitské, č. 14, str. 18: ed. Jaroslav Eršil a Jiří Pražák, Praha 1956 (tato a některé další důležité listiny týkající se urovnání tohoto sporu už jsou uchovány v archivu svatovítské kapituly).

¹²¹ CDB, tom. II, n. 210, pag. 195–196; APMK, I, č. 15, str. 18.

¹²² CDB, tom. II, n. 212, pag. 197–198; APMK, I, č. 16, str. 18.

Biskup Ondřej požádal Honoria III., zda by bylo možno zřídit v Praze metropoli a v jeho diecézi více biskupství, aby tak mohl v zemi posílit církevní svobodu. Papež proto 19. června svému legátovi napsal, že už jeho předchůdce Inocenc III. z tohoto důvodu Ondřejovu „žádost vyslechl a nařídil, aby se v záležitosti částečně začalo postupovat“. A přikázal mu, aby „pečlivě a rozvážně vyšetřil jednotlivé okolnosti této záležitosti“ a aby svým listem sdělil, co zjistil.¹²³

Téhož dne, 19. června, mu papež poslal další dopis,¹²⁴ jímž ho upozorňuje: „Poněvadž by bylo velmi nebezpečné ctihodnému bratru Ondřeji, pražskému biskupovi, kvůli králi a českým velmožům vést svou při na podezřelém místě, sluší se, abys ty, jehož rozvážnosti jsme svěřili bezpečí jeho osoby, nejen za nás, ale i za sebe a za téhož biskupa vše nutné zařídil.“ A přikázal mu, aby se postaral „pro zmíněného biskupa o vhodné a bezpečné místo, kde by se nebylo třeba obávat žádného nebezpečí“.

Společné jednání se uskutečnilo na místě, které v latinském textu italští zapisovatelé označili „in monte Scach“ a notář krále Přemysla Otakara I. uvedl „in monte Scac“.¹²⁵ Další historický vývoj ukázal, že dohoda zde uzavřená podstatně ovlivnila sbližování tehdejšího českého právního uspořádání s ostatními evropskými zeměmi sdruženými v geopolitickém útvaru Svatá říše římská. Mnozí historikové se proto pokoušeli určit, kde se toto památné místo nacházelo. Zdá se, že se to podařilo teprve profesorovi Šemberovi, který dospěl k názoru, že se jedná o návrší Schatzberg, nejvyšší bod v krajině na východ od silnice z Jetzelsdorfu do Znojma, nedaleko hranice mezi Rakouskem a Moravou¹²⁶ (viz obr. 6).

Protokolární zápis zachycuje dramatickou atmosféru závěrečného zasedání, jímž tato tři dny trvající jednání 2. července 1221 vyvrcholila. Nešlo jen o ukončení pět let trvajícího zákazu veřejných bohoslužeb, zrušení exkomunikace těch, kdo tento zákaz porušovali, a nové potvrzení zničených právních listin, ale především o záruky, že se nebude opakovat to, co bylo příčinou vzniku a dlouhého trvání sporu. Biskup Ondřej by raději viděl ukončení celého sporu soudním výrokem, jak to

¹²³ CDB, tom. II, n. 214, pag. 199.

¹²⁴ Tamtéž, n. 215, pag. 199–200.

¹²⁵ Tamtéž, n. 216.217, pag. 200, 217.

¹²⁶ Alois Vojtěch Šembera, *Kde leží a jak slove onen vrch, na němž roku 1221 stalo se narovnání rozepře mezi králem Přemyslem Otakarem I. a Ondřejem, biskupem Pražským, o práva biskupství Pražského?*, in: *Památky. Listy pro archeologii a historii IX*, str. 195–197, Praha 1874.

Po skončení tohoto slavnostního shromáždění prikázal král svému notáři a kaplanu Heřmanovi, aby připravil pergamenovou listinu, o níž Heřman sám v úvodu říká, že je to „listina privilegia“, a aby na ni přivěsil královu pečeť. Jako svědkové podepsali tento dokument: biskup olomoucký, nitranský a vratislavský, opati českých a některých rakouských klášterů, několik dalších účastníků z Rakouska a Bavorska, a z českých šlechticů Bavor, Budivoj, Boruta, Jaroš, Vítek a jeho bratr Jindřich, Bohuslav, Svatoslav, Sulislav, Holas a Diviš. Do listiny bylo převzato několik částí doslovného textu již předtím sepsaného protokolárního zápisu a král potvrdil, že pražskému biskupovi a jeho diecézi navrácí dřívější práva i svobody a také vrací hrad Podivín, který dříve diecézi patřil, a to se všemi náležitostmi a právy.¹³⁰

Originál tohoto dokumentu se nachází v archivu pražské metropolitní kapituly¹³¹ a jeho text je vložen do konfirmačních listin, kterými potvrdil jeho platnost papež Honorius III.¹³² a čeští králové Václav I.¹³³ a Karel IV.¹³⁴

Papežův legát, kardinál Řehoř de Crescencio, odvolal interdikt, zbavil exkomunikace ty, kdo v době jeho trvání porušovali zákaz veřejných bohoslužeb, dovolil jim také vykonávat úřady a navrátil jim práva užívat benefícia, jichž byli předtím za trest zbaveni.¹³⁵ Podařilo se ukončit pět let trvající spor, a mohl tedy být spokojen; a spokojen byl jistě i král.

Emler, Pragae 1882, v dodatku mezi nově přidanými dokumenty na str. 1157–1159 pod č. 2642; CDB, tom. II, n. 216, pag. 200–203.

¹³⁰ Tamtéž, n. 217, pag. 203–205.

¹³¹ APMK, I, č. 17, str. 18.

¹³² CDB, tom. II, n. 247, 251, pag. 239, 241; APMK, I, č. 19, 21, str. 18, 19.

¹³³ APMK, I, č. 34, str. 23; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars IV, n. 1785, pag. 716, ed. Josef Emler, Pragae 1892.

¹³⁴ APMK, I, č. 245, str. 75; *Regesta Imperii*, VIII, *Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*, n. 1488, pag. 118, ed. Nachlaß vom Johann Friedrich Böhmer hrsg. u. ergänzt Alfons Huber, Innsbruck 1877.

¹³⁵ *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 369, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 284, Praha 1874; *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], rkp. minority Mikuláše Čecha, ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 131, Praha 1893.

OBDOBÍ PO UKONČENÍ SPORU

Biskup Ondřej věděl, že co bylo písemně přislíbeno, nebude snadné realizovat. Znal velmi dobře královu povahu a jeho smýšlení. Věděl také, jak se na uzavřenou dohodu dívají čeští velmožové. Dokonce snad prý dostal zprávu, že mu král a někteří páni ukládají o život.¹³⁶ Některí historikové sice předpokládají, že se biskup aspoň na čas vrátil do Čech,¹³⁷ ale zdá se být pravděpodobnější, že hned odcestoval do Itálie. Vyplývá to z dopisu, jímž papež připomíná svému legátovi, že biskupu Ondřejovi uložil, aby v přítomnosti legáta ustanovil do Čech svého zástupce,¹³⁸ a že mu dovolil zdržovat se někde ve Veroně nebo v Benátkách anebo na jiném místě, dokud nebude zajištěna jeho bezpečnost; a tímto dopisem legátovi nařizuje, ať biskupa nenutí vrátit se do Čech, dokud mu nezaručí bezpečí.¹³⁹

Palacký se zmiňuje o tom, že papežův legát během svého pobytu v Čechách osobně prováděl vizitaci kostelů, a význam dosaženého výsledku hodnotí takto: „Ukončil se spor dlouhý a nad míru důležitý, an svými následky jal se měniti čím dále tím patrněji všecky staroslovanské právní poměry v Čechách. Kardinál legát Řehoř, byv od krále

¹³⁶ Tamtéž, str. 131, Praha 1893.

¹³⁷ Wacław Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, I, str. 161, Praha 1855.

¹³⁸ Kdo se stal zástupcem biskupa Ondřeje v době jeho nepřítomnosti, se nikde neuvádí. Zdá se, že jím byl pražský probošt Eppo (Ebbo) – v listinách uváděný od roku 1209 jako pražský kanovník, v letech 1216–1240 jako probošt a v roce 1216 zároveň také ještě jako králův kancléř (po odchodu biskupa z Čech poslal už král k jednání s papežem v lednu 1217 nového kancléře Benedikta). Jméno Eppo také nikdy nebylo uvedeno mezi potrestanými, kteří jednali proti vyhlášenému interdiktu. A v dopise, jímž král odpovídal na papežovy výtky a napomenutí z 22. června 1217, píše, že při rozhodování o beneficiích se dosud řídil radou a doporučením pražského biskupa Ondřeje a probošta Eppo (srov. CDB, tom. II, n. 149, pag. 138–140).

¹³⁹ Tamtéž, n. 225, pag. 209.

vždy velmi čestně chován, a přičiniv se s prospěchem o reformu duchovenstva českého skrze osobní visitaci kostelů, opustil zemi v úplné spokojenosti.“¹⁴⁰

Potom se kardinál Řehoř de Crescencio nakrátko vzdálil. V období od prosince 1221 do ledna 1222 se zachovaly stopy jeho písemné činnosti v Míšni a z února ve Vratislavi. Ale už 5. března 1222 byl opět v Praze v premonstrátském klášteře na Strahově, kde potvrzoval darovací listinu olomouckého biskupa Roberta pro klášter v Louce¹⁴¹ a pomohl vyřešit spor břevnovského a hradištského opata o Rajhrad.¹⁴²

Obnovení dřívějších práv a svobod pro pražského biskupa a jeho diecézi, obsažené v listině, kterou král vydal hned po ukončení společného jednání, bylo ještě třeba písemně potvrdit také pro všechny kláštery a jejich kostely. Na žádost papežova legáta a po poradě s dalšími zástupci velmožů vydal král 10. března 1222 další dokument, jímž toto pro všechny kláštery a kostely v pražské diecézi potvrzuje.¹⁴³ Už v dubnu pak legát opustil Čechy a odebral se plnit další úkoly v Dánsku a v polském Krakově. Stopy jeho činnosti u papežské kurie se objevují teprve v únoru 1224.

Na přání biskupa Ondřeje dává papež Honorius III. opsat královu listinu privilegia do své konfirmační listiny z 11. května 1223.¹⁴⁴ Do další konfirmační listiny z 22. června¹⁴⁵ vkládá text příslibu, jímž král a čeští páni před jednáním o ukončení sporu přísežně zaručili biskupu Ondřejovi i jeho stoupencům plnou bezpečnost a neomezenou správu pražského biskupství.¹⁴⁶ V textu tohoto jejich příslibu je také vložen obsah papežových dopisů z 11. a 23. ledna 1221.¹⁴⁷ Papež potvrzuje, že do těchto listin nahlédl, a vydává konfirmační listinu jako svědectví a záruku, aby v budoucnu nemohla vzniknout pochybnost o jejich obsahu.

Za několik málo dní, 26. června 1223,¹⁴⁸ papež prohlašuje, že byl požádán, aby péčí svého úřadu zaštil provedení toho, co bylo obsa-

¹⁴⁰ František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., str. 137, Praha 1854.

¹⁴¹ CDB, tom. II, n. 226, pag. 209–210.

¹⁴² Tamtéž, n. 228, pag. 213–214.

¹⁴³ Tamtéž, n. 227, pag. 210–213; APMK, I, č. 18, str. 19.

¹⁴⁴ CDB, tom. II, n. 247, pag. 239; APMK, I, č. 19, str. 19.

¹⁴⁵ CDB, tom. II, n. 250, pag. 240; APMK, I, č. 20, str. 19.

¹⁴⁶ Srov. CDB, tom. II, n. 212, pag. 197–198; APMK, I, č. 16, str. 18.

¹⁴⁷ Srov. CDB, tom. II, n. 209, pag. 193–195 a tamtéž, n. 210, pag. 195–196.

¹⁴⁸ Tamtéž, n. 251, pag. 241; APMK, I, č. 21, str. 19. (Zachoval se opis této listiny

hem královny listiny privilegia.¹⁴⁹ Potvrzuje a bere pod ochranu práva a svobody pražské církve a varuje ty, kdo by se opovážili jednat v rozporu s nimi.¹⁵⁰

Obsah těchto v tak rychlém sledu vydaných konfirmačních listin nasvědčuje, že měly připravit bezpečný návrat biskupa do Prahy, a když nenastala příhodná situace pro zřízení samostatné české církevní provincie,¹⁵¹ měl papež vzít pražskou diecézi pod svou přímou ochranu. O zřízení samostatné metropole v Praze požádal sice Inocence III. už v roce 1204 také sám král Přemysl Otakar I. s odůvodněním, že se mohučský metropolita nachází příliš daleko a mluví cizí řečí.¹⁵² Za změněné situace však o zvětšení pravomoci pražského biskupa král přestal mít zájem.

Po uplynutí jednoho měsíce, 30. července 1223,¹⁵³ však biskup Ondřej zemřel a události, které následovaly po jeho smrti, ukázaly, že jeho obavy z dalšího vývoje byly opodstatněné.

Když se zpráva o smrti biskupa Ondřeje dostala do Prahy, zvolila kapitula nového biskupa. Stal se jím Pelhřim (Peregrinus), jeden

vložený v konfirmační listině papeže Urbana IV. vydané 26. dubna 1262 na žádost pražského biskupa Jana III., viz APMK, I, č. 47, str. 26; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars II, n. 361, pag. 139, ed. Josef Emler, Pragae 1882.)

¹⁴⁹ „Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum, tam vigor equitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum.“

¹⁵⁰ „Nuli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eis se noverit incursurum.“

¹⁵¹ Srov. CDB, tom. II, n. 214, pag. 199.

¹⁵² Srov. Tamtéž, n. 43, pag. 39–40.

¹⁵³ Den 30. července uvádí: *Nekrologium Podlažické* (417) [Codex gigas, 308v], *Anniversaria Pražského kostela* (rkp. XVIII, f. 28), *Nekrologium Klosterneuburské* (AÖG VII, 290); ještě v druhé polovině 17. století se v ten den slavilo v pražské katedrále výročí jeho úmrtí, viz Thomas Joannes Pessina de Czechorod, *Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est Sanctae Metropolitanæ Divi Viti Ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Radius IV, pag. 535, Pragae 1673.

Rok 1223 uvádí: *Pulkavova kronika česká* [Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae], rkp. minority Mikuláše Čecha, ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [Fontes rerum Bohemicarum], V, str. 132, Praha 1893; *Kronika Neplachova* [Iohannis Neplachonis Chronicon], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [Fontes rerum Bohemicarum], III, 472, Praha 1882. Viz též další poznámky k událostem, které následovaly.

z pražských kanovníků¹⁵⁴ a dosavadní mělnický probošt,¹⁵⁵ který patřil mezi stoupence krále. Král mu také zřejmě hned vzápětí udělil investituru. Svou první pergamenovou listinu označil nový biskup datem 1. října 1223 (viz obr. 7).¹⁵⁶ Není vyloučeno, že v tu dobu měl už i biskupské svěcení.¹⁵⁷

Ve zprávě o úmrtí biskupa Ondřeje a volbě jeho nástupce se v nejstarších dokumentech sice objevují různé letopočty,¹⁵⁸ ale shodují se v tom, že se obojí událo ve stejném roce. U některých historiků vyvolávala rozpaky skutečnost, že papež reagoval na vzniklou situaci teprve s ročním odstupem, což se pokoušeli nějak vysvětlit. Někteří, dokonce i velmi zkušený archivář Palacký¹⁵⁹ a po něm téměř všichni až dodnes, tak dávají přednost roku 1224. Na nesprávnost tohoto tvrzení upozornil Gustav Friedrich ve svém komentáři k první listině biskupa Pelhřima,¹⁶⁰ kde poukázal na to, že správnost letopočtu 1223 potvrzuje souběžné uvedení indikce XI., které se s tímto rokem shoduje.

Papež Honorius III. a římská kurie byli jistě rádi, že po dlouhých, pět let trvajících sporech konečně došlo k uklidnění, a tak, i když uvedení nového pražského biskupa do Říma nikdo neohlásil, očekávali,

¹⁵⁴ *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], rkp. minority Mikuláše Čecha, ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 132, Praha 1893; *Kronika Neplachova* [*Iohannis Neplachonis Chronicon*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], III, 472, Praha 1882; *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 369, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 284, Praha 1874.

¹⁵⁵ Srov. CDB, tom. II, n. 229, pag. 214–218.

¹⁵⁶ Tamtéž, n. 252, pag. 241–242; orig. v archivním fondu břevnovského kláštera, inv. č. 9.

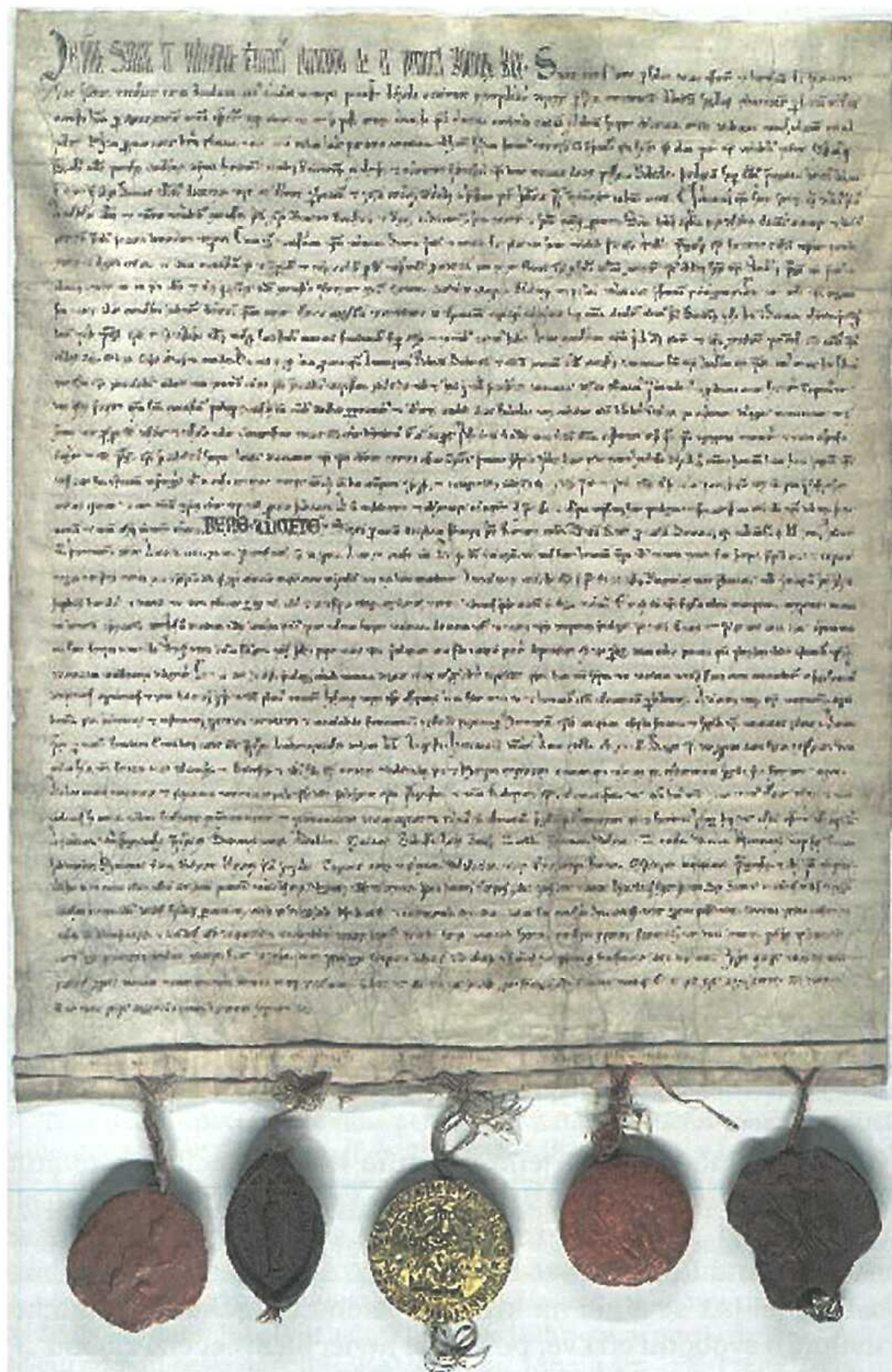
¹⁵⁷ Použil tady už označení „*Pragensis ecclesiae episcopus*“, nikoli „*electus episcopus*“, jak v listinách bývalo před přijetím biskupského svěcení zvykem.

Tuto listinu pečetil kulatou pečetí, ale v následujícím roce už použil pečeť podlouhlou, např. CDB, tom. II, n. 259, pag. 248–251, orig. v archivním fondu břevnovského kláštera, inv. č. 10 (viz obr. 8); Gustav Friedrich zde v komentáři uvádí jako možný důvod, že k biskupskému svěcení mohlo dojít později.

¹⁵⁸ Stávalo se to častěji i v jiných případech a svůj podíl na tom měla patrně také skutečnost, že číslovky byly zapisované římskými číslicemi a k snadnému omylu mohlo dojít např. i tím, že čtyřka se často zapisovala jako I za III, nikoli I před V.

¹⁵⁹ Prohlásil datování první listiny biskupa Pelhřima za omyl, viz František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., pozn. 133 na str. 138, Praha 1854.

¹⁶⁰ CDB, tom. II, n. 252, pag. 241: „Datum Pragae in monasterio sancti Viti, anno incarnationis Domini MCCXXIII, kalendas octobris, indictione XI.“

8. Nová pečeť biskupa Pelhřima na listině z 24. 7. 1224

Po tom, co předcházelo, se jistě nedá předpokládat, že by papež situaci v Čechách zcela pustil ze zřetele. A když mu volba nového pražského biskupa ani po roce nebyla oznámena, rozhodl se, že ji nebude brát na vědomí.

Dopisem ze 4. října 1224 uložil opatům nepomuckého a ostrovského cisterciáckého kláštera, aby spolu s proboštem olomoucké kapituly dohlédli v Praze na volbu Ondřejova nástupce a svou radou pomohli vybrat takového, kterého by Apoštolský stolec mohl potvrdit.¹⁶²

Téhož dne poslal dopis také členům pražské kapituly. Připomenul jim, že biskup Ondřej horlivě a odhodlaně usiloval o svobodu církve, až do smrti hledal spravedlnost a – bez ohledu na námahy a osobní nesnáze – neohroženě až do posledního dne svého života zápasil o dosažení této svobody. Vyzval je, ať se s pomocí rádců, které jim posílá, postarají, aby nástupcem tak významného biskupa nebyl někdo, kdo toho není hoden. Ať kanonickou volbou vyberou toho, kdo bude vědomostmi a výbornou pověstí vhodný pro důstojné plnění tohoto úkolu. A aby nechybělo nic, co vyžaduje nezbytná péče, ať se nově zvolený v doprovodu několika volitelů dostaví k papežovu osobnímu přezkoumání a potvrzení.¹⁶³

Zároveň o tom papež dopisem téměř stejného obsahu informoval také mohučského arcibiskupa Sigfrieda. V poslední větě mu sděluje, že se pro tento postup rozhodl po zvážení stavu (*pensato statu*) pražské církve, a proto ať tento apoštolský list nechápe jako zásah do práv arcibiskupa.¹⁶⁴

O dva dny později, 7. října 1224, napsal papež též králi Přemyslovi.¹⁶⁵ Začal tím, že – jak se dověděl zejména od svého legáta i od jiných –, „k dlouhému sporu o svobodu církve, který jsi měl s blahé paměti pražským biskupem Ondřejem, došlo ani ne tak tvou vinou, ale zlobou jiných ponoukajících tě k tomu špatným našeptáváním.“ Oznámil mu, že „po zvážení okolností (*pensato rerum statu*) uznal za vhodné napsat pražské kapitule, aby uspořádala volbu budoucího biskupa,“ a žádal ho, ať „pokud by bylo třeba a někdo by se tomu snad pokusil klást překážky, uplatní svou královskou přízeň,“ aby bylo rychle dosaženo výsledku.

¹⁶² Tamtéž, n. 260, pag. 251–252.

¹⁶³ Tamtéž, n. 261, pag. 252–253.

¹⁶⁴ Tamtéž, n. 262, pag. 253–254.

¹⁶⁵ Tamtéž, n. 263, pag. 254.

V žádném z těchto listů se papež nezmiňuje o dřívější volbě biskupa, kterou se rozhodl nebrat na vědomí, ale z celého jejich obsahu je zřejmé, že situaci, k níž došlo, považuje za mimořádně vážnou. Uplynulo však dalších šest měsíců a dopisy zůstávaly bez odezvy.

Takto vzniklou situaci už ovšem nebylo možné dále přecházet mlčením. Papež se tedy rozhodl jednat, 20. března 1225 poslal znovu mohučskému arcibiskupovi dopis,¹⁶⁶ připomenul mu obsah svého dřívějšího dopisu ze 7. října 1224, pokáral ho pro neopatrnost při ukvapeném vysvěcení biskupa Pelhřima a přikázal mu, ať ho pošle, a – bude-li třeba – i kanonickými tresty přinutí, aby se do příštího svátku sv. Michaela (29. září) osobně dostavil k papežovi. Svědomitým splněním tohoto příkazu má arcibiskup ukázat, zda v něm ještě „probleskuje nějaká jiskřička oddanosti a poslušnosti“.

Arcibiskup Sigfried oznámil papežovo rozhodnutí biskupu Pelhřimovi a pražské kapitule, načež biskup Pelhřim splnil papežův příkaz a odebral se ke kurii.¹⁶⁷ Kdy k tomu došlo, není přesně známo, ale nemohlo to být před 26. červnem 1225, protože tehdy je ještě uveden jako svědek na dvou listinách Přemysla Otakara I. a spolupečetil listinu papežského legáta Konráda z Urachu,¹⁶⁸ který se v té době zdržoval v Čechách.¹⁶⁹

Po příchodu do Říma se Pelhřim „pokorně spokojil s rozhodnutím papeže Honoria a ustoupil z úřadu pražského biskupa“.¹⁷⁰ Doprovázeli ho zřejmě zástupci pražské kapituly probošt Eppo, děkan Arnold, kanovníci Petr a Budivoj.¹⁷¹ Jednoho z nich, Budivoje (Budislava) papež určil a vysvětil jako jeho nástupce. Budivoj však brzy nato ještě

¹⁶⁶ Tamtéž, n. 267, pag. 258–260.

¹⁶⁷ *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], rkp. minority Mikuláše Čecha, ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 132, Praha 1893.

¹⁶⁸ Srov. CDB, tom. II, n. 270, 272 a 273, pag. 263–264, 266–267 a 268–269. *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 369, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 284, Praha 1874.

¹⁶⁹ Jeho posláním bylo připravovat účast na křížové výpravě. Zda se nějak podílel také na řešení záležitostí spojených s obsazením pražského biskupského stolce, není písemně doloženo.

¹⁷⁰ Srov. list Honoriova nástupce Řehoře IX. z 10. března 1232, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars I, n. 781, pag. 368, ed. Karel Jaromír Erben, Pragae 1855.

¹⁷¹ Srov. CDB, tom. II, n. 299, pag. 298.

v Římě zemřel.¹⁷² Datum jeho smrti, 10. července 1226, oznamuje papež pražské kapitule v dopise z 21. července 1226, v němž adresáty zároveň vyzývá, ať k němu pošlou své tři nebo čtyři členy zplnomocněné po poradě s ním a s jeho souhlasem vybrat pražské církvi biskupa a pastýře, aby se nestalo, že by pod vnějším nátlakem byl vybrán někdo nehodný. Pokud by však došlo k volbě dříve, než přijde tato jeho zpráva, vyhrazuje si její přezkoumání a potvrzení Apoštolským stolcem a cokoli, oč by se někdo v této záležitosti pokusil, prohlašuje za neplatné.¹⁷³

Delegovaní zástupci pražské kapituly Martin, Jan, Zdislav a Bernard¹⁷⁴ přišli do Říma někdy na jaře roku 1227 – zdá se, že až po smrti papeže Honoria III., který zemřel 18. března 1227, a už následujícího dne se jeho nástupcem stal Řehoř IX.¹⁷⁵ Dvěma z nich, kteří v době, kdy byli stiženi trestem suspenze a zbaveni benefícia, konali bohoslužby, udělil papež 22. dubna na jejich žádost dispenz, aby se volby mohli účastnit.¹⁷⁶

Na přání papeže se volby nového biskupa spolu s nově příchozími zúčastnili také ti, kdo přišli do Říma už s Pelhřimem. Společně se shodli, že by novým biskupem měl být pražský scholastik Jan, muž vzdělaný, prozíravý a čestný. I když měl teprve nižší svěcení, žádali, aby ho papež ustanovil pastýřem církve v Praze. Papež Řehoř IX. to uvedl ve svém dopise, kterým 30. dubna 1227 pověřil pasovského biskupa Gebharda, ať spolu s tamním proboštem a děkanem nově zvoleného přezkoušejí. A neshledají-li nic, co by odporovalo kanonickým předpisům, ať dají souhlas, aby se nechal vysvětit na jáhna a kněze a přijal od metropolitů pražské církve, mohučského arcibiskupa Sigfrieda II., biskupské svěcení.¹⁷⁷

¹⁷² *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 133, Praha 1893. Pulkavova kronika zde uvádí, že zemřel téhož měsíce, rukopis minority Mikuláše Čecha údaj opravuje na téhož roku.

¹⁷³ CDB, tom. II, n. 284, pag. 278–279.

¹⁷⁴ Srov. tamtéž, n. 299, pag. 298.

¹⁷⁵ *Serie dei Pontefici Romani*, uváděná vždy na začátku Papežské ročenky [*Annuario Pontificio*].

¹⁷⁶ CDB, tom. II, n. 298, pag. 297. Tato listina uvádí sice dvakrát jméno Jan, ale mezi těmi, kdo se účastnili volby, je jmenován Jan pouze jeden (srov. tamtéž, n. 299, pag. 298). Mezi jmény potrestaných byli v roce 1219 uvedeni horšovskotýnský arcijáhen Zdislav, kouřimský arcijáhen Jan a kanovník Jan z Ašafenburku (srov. tamtéž, n. 181, pag. 167) – dispensovanými byli tedy patrně dva zmínění arcijáhnové.

¹⁷⁷ Tamtéž, n. 299, pag. 298.

Nový pražský biskup Jan II. přijal biskupské svěcení 19. prosince 1227 v Erfurtu.¹⁷⁸ Jako pražský kanovník a scholastik se objevuje už v listině z 22. února 1203,¹⁷⁹ od roku 1216 pak také jako kancléř pražského kostela.¹⁸⁰ Jeden z jeho volitelů, Bernard (Bernhard),¹⁸¹ se po něm stal scholastikem a od roku 1236 dalším pražským biskupem.¹⁸²

¹⁷⁸ *Annales Erphordenses fratrum Praedicatorum*, in: *Monumenta Erphesfurtensia saec. XII. XIII. XIV.*, pag. 81, Hrsg. Oswald Holder-Egger, 1899; stejné datum uvádějí také: *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 369, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 284, Praha 1874. *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 134, Praha 1893.

¹⁷⁹ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars I, n. 468, pag. 212–213, ed. Karel Jaromír Erben, Pragae 1855; Gustav Friedrich zařadil tuto listinu jako falsum z 13. století (CDB, tom. II, n. 356, pag. 372–375).

¹⁸⁰ Tamtéž, n. 126, pag. 115–116.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, n. 299, pag. 298.

¹⁸² *Continuatores Cosmae*, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, tom. I, p. 370, Pragae 1783; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [*Annales Bohemiae 1196–1278*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], II/1, str. 284–285, Praha 1874; *Pulkavova kronika česká* [*Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*], ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], V, str. 136, Praha 1893.

POHLED NÁSLEDUJÍCÍCH GENERACÍ NA OSOBNOST BISKUPA ONDŘEJE

Posuzování osobních postojů a skutečných pohnutek při rozhodování a jednání kterékoli osobnosti je vždy velmi problematické, dokonce i tehdy, jedná-li se o někoho ze současníků. Tím náročnějším se úkol stává s narůstajícím časovým odstupem a s odlišností dobové situace a navyklých způsobů jednání od soudobé společnosti. Jenom ten, jemuž nejsou skryté hlubiny lidského nitra, je schopen opravdu spravedlivého soudu. Život význačných osobností ovšem zanechává v obecném povědomí současníků něco, co je předáváno ústním podáním a co zůstává v paměti ještě po staletí.

Kronikáři až do 17. století shromažďovali poměrně malý počet zachovaných záznamů, a pokud věrně necitují archivní listinu, bývá u nich datování jednotlivých událostí někdy dost nespolehlivé. Podstatnou informací v jejich vyprávění bylo právě ono ústním podáním předávané hodnocení určité historické osobnosti, mající svůj původ v obecném povědomí současníků. Pojednání novějších historiků bývají sice většinou velmi poutavým vyprávěním a čtou se leckdy jako detektivka, jsou však projevem uvažování jednotlivce žijícího v prostředí a čase vzdáleném několik staletí. Přemýšlející čtenář se pak leckdy nemůže zbavit dojmu, že pisatelé někdy prozrazují více o svém smýšlení a pohnutkách, které vkládají do uvažování a postojů jimi popisovaných a hodnocených osob.

Jak se tedy následující generace dívaly na pražského biskupa Ondřeje, jakým způsobem to dávaly najevo a co o něm zaznamenali novější historikové?

Když papež Honorius III. začátkem října 1224 vyzýval k řádné volbě vhodného Ondřejova nástupce,¹⁸³ psal o něm jako o biskupovi blahé paměti a chválil jeho vytrvalou horlivost a odhodlané úsilí při hledání

¹⁸³ CDB, tom. II, n. 261, pag. 252–253; tamtéž, n. 262, pag. 253–254; tamtéž, n. 263, pag. 254: „bone memorie A., Pragensis episcopus“.

spravedlnosti bez ohledu na protivenství, které musel podstoupit. Stejně Ondřeje hodnotil, když v březnu 1225 napomínal mohučského arcibiskupa Sigfrieda¹⁸⁴ pro jeho neopatrnost při ukvapeném vysvěcení biskupa Pelhřima bez apoštolského mandátu.

Pražský biskup Jan II. se o Ondřejovi zmínil koncem prosince 1227, v listině vydané pro zakladatelku kostela v Chotěšově Wojslavu, a označil ho za svého předchůdce svaté paměti.¹⁸⁵

Souběžně s pokračující stavbou nové pražské gotické katedrály bylo třeba postupně odbourávat Spytihněvovu románskou baziliku a hroby biskupů v ní pohřbených přenášet do novostavby. Beneš Krabice z Weitmile, v pořadí třetí ředitel gotické přestavby svatovítské katedrály, kanovník pražské metropolitní kapituly (1359–1375) a arcijáhen žatecký (1363–1375), poznamenal, že kolem začátku března 1369 byla „do zdi kaple svatého Václava nad oltář svatého Kříže, kde je možno vidět malbu a zlatý kříž,“ uložena hlava osmnáctého pražského biskupa Ondřeje, který „zemřel ve vyhnanství v městě zvaném Casamari. Jeho hlavu později přenesl do Prahy jeho nástupce Mikuláš, dvaadvacátý pražský biskup. Na památku tak významného muže a jeho duše stanovil, aby se každoročně konaly bohoslužby ve výroční den a učinil k tomu účelu nadání. Mnozí rozvášní a staří muži věří a nazývají tohoto muže biskupa Ondřeje svatým člověkem a říkají, že se kdysi skvěl zázraky.“¹⁸⁶

Zmínku o biskupu Ondřejovi najdeme i v písemnostech M. Jana Husa. Když koncem roku 1412 psal dopis, jímž se odvolával ke Kristu, uvedl mezi těmi, kdo byli nespravedlivě utlačováni, hned vedle sv. Jana Zlatoústého též „v naději blahoslaveného biskupa Ondřeje pražského“.¹⁸⁷

Hájkova kronika popisuje sice průběh událostí z doby, kdy byl Ondřej pražským biskupem, dosti zmateně, ale když píše o jeho zvolení, dosvědčuje, že ještě v polovině 16. století zůstával v povědomí jako „muž dobrý a nábožný a toho důstojenství biskupského nad jiné hodný“.¹⁸⁸ Zde se také poprvé objevuje zpráva, že po smrti bylo „jeho tělo tak jakž

¹⁸⁴ Tamtéž, n. 267, pag. 258–260.

¹⁸⁵ Tamtéž, n. 304, pag. 302–303: „praedecessor noster sancte memorie Andreas, Pragensis episcopus“.

¹⁸⁶ *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, lib. IV, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum* II, p. 401, 423, Pragae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých [Fontes rerum Bohemicarum]*, IV, str. 539, 548, Pragae 1884.

¹⁸⁷ Srov. staročeský text podle rkp. staroboleslavské knihovny, C 132, 171^b, in: Jan Sedlák, *M. Jan Hus*, Přílohy, XVI, str. 199*, Praha 1915.

¹⁸⁸ Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, list ccxxii^r, Praha 1541, 1819.

před smrtí žádal, do Moravy z Říma vezeno, a v klášteře Panny Marie ve Velehradě poctivě pochováno¹⁸⁹. O uložení jeho hlavy ve zdi Svatováclavské kaple pak poznamenává, že k tomu došlo pro divy, které činil, a byl podle jeho slov též považován za svatého.¹⁹⁰

Olomoucký biskup, latinsky píšící humanista Jan Dubravius (vlastním jménem Jan Skála z Doubravky a Hradiště, * kolem 1489 v Plzni, † 1553 v Kroměříži) zapsal, že o přenesení hlavy biskupa Ondřeje do Prahy a její uložení v kapli sv. Václava nad oltář se postarali kněží, pro zásluhy o jejich osvobození.¹⁹¹

Téměř doslova to po něm opakoval další humanista, probošt pražské metropolitní kapituly Jiří Barthold Pontanus (Mostecký) z Breitenberka (* 1550 v Mostě, † 1614 v Praze), který dodal, že Ondřejovo tělo přenesli na Moravu.¹⁹²

Crugerius (Jiří Kruger, T. J., 1608–1671) se o Ondřejovi zmiňuje jako o „přesvatém“ biskupovi a přirovnává ho k svatým biskupům Tomášovi z Canterbury († 1170) a Stanislavovi z Krakova († 1079).¹⁹³

Děkan pražské metropolitní kapituly Jan Tomáš Pešina z Čechorodu (1629–1680) Ondřeje nazývá „beatus“, připomíná, co o něm napsali Václav Hájek z Libočan a Beneš Krabice z Weitmile, a dosvědčuje, že ještě v jeho době zůstával 30. červenec v paměti jako výročí Ondřejova úmrtí; domníval se však, že oltář, nad nímž Beneš Krabice z Weitmile uložil Ondřejovu lebku, byl tehdy hlavním oltářem Svatováclavské kaple.¹⁹⁴

Také Bohuslav Balbín (1621–1688) uváděl před Ondřejovým jménem písmeno „B.“. Zmiňoval se o něm také jako o mučedníkovi a zaznamenal, že se vyprávělo o zázračných činech, kterými se proslavil za života

¹⁸⁹ Tamtéž, list CCXXV^r, Praha 1541, 1819.

¹⁹⁰ Tamtéž, list CCCXXXXII^v a CCCXXXXVIII^r, Praha 1541, 1819.

¹⁹¹ Ioannes Dubravius, *Historia Bohemica*, pag. 123, Hanoviae 1602 (1. vydání: *Historiae Regni Boemiae, de rebus memoria dignis*, XCIV^v, Prostějov 1552): „dignum esse dicentes, ut caput illorum libertati natum in loco obvio ac maxime celebri reponeretur“.

¹⁹² Georgius Pontanus a Braitenberg, *Bohemia pia*, pag. 42, Francofurti 1608.

¹⁹³ Georgius Crugerius, *Sacri pulveres Sacerrimae memoriae inclyti regni Bohemiae coronae et nobilium eiusdem pertinentiarum Moraviae et Silesiae*, Aprilis, pag. 56, 58, Praegae 1669.

¹⁹⁴ „... in Sacello S. Wenceslai, ea parte, qua Crux aurea post summum altare in muro visitur ...“; Thomas Joannes Pessina de Czechorod, *Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est Sanctae Metropolitanae Divi Viti Ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Radius V, pag. 534–535, *Index rerum memorabilium...* (p. 723), Praegae 1673.

i po smrti. Napsal, že tak jako anglická církev má svatého Tomáše z Canterbury, tak pražská církev má přesvatého svého představeného Ondřeje.¹⁹⁵

Z novějších historiků, kteří se v předchozích dvou stoletích blíže zabývali sporem krále Přemysla s biskupem Ondřejem, zmiňme nejprve Františka Palackého. Ten, když v polovině 19. století hodnotil jednání biskupa Ondřeje, často téměř citoval některé archivní materiály: „... dosednul na Pražskou stolicí muž králi Přemyslovi osobně oddaný a příjemný; a ovšem pozdější jeho žaloby směřovaly ne tak proti králi samému, jako raději proti jeho nejvyšším úředníkům, ba proti ústavě zemské vůbec; nicméně sváda jednou počatá zavedla krále i biskupa zanedlouho k tak náramným hněvům, že následovaly z toho události žalostné, země octla se v bouři dlouhoteskne a dokonalé smíření stalo se téměř nemožným. Biskup Ondřej byl muž velice činný, přísných mravů a neoblomné povahy... držel v přísném pořádku veškero duchovenstvo svého biskupství... že toho nečinil ze sobectví, ani z osobních ohledů a záměrů, dokázal i tím, poněvadž i své vlastní zděděné statky daroval a připojil k biskupství, a později sám navrhoval se k rozdělení diecése Pražské, aby tu arcibiskupství s několika biskupstvími založeno býti mohlo, jelikož uznával, že by to církvi české prospělo.“¹⁹⁶

Novotný měl už na začátku 20. století možnost pracovat s mnohem větším počtem archivních dokumentů s lépe ověřenou jejich autentičností a bohatě toho využil k vytvoření uceleného pohledu na popisované období dějin. Naskytla se mu větší možnost hledat vzájemné souvislosti jednotlivých událostí a pokusit se podávat k nim vlastní výklad. Přímé citování textu dokumentů poněkud ponechává stranou a soustřeďuje se na doprovodný komentář.

O době, než se Ondřej stal biskupem, Novotný píše: „... býval častým průvodcem královým a jistě i důvěrníkem jeho. Jistě tedy není možno pochybovati, že jeho zvolení mělo souhlas Přemyslův zabezpečen již předem, nebo lépe, že jím již bylo způsobeno. [...] vše zajisté svědčí, že poměr králův k němu býval příznivý; a bylo to snad dáno i minulostí, neboť Ondřej pocházel asi z nějaké zámožnější rodiny, snad šlechtické, vládna i některými soukromými statky. Zároveň však tato minulost jistě poněkud může svědčiti, že k nějakým přílišným horlivcům a neúprosným

¹⁹⁵ Bohuslaus Balbin, *Miscellanea historica regni Bohemiae*, Decadis I, Liber IV. *Hagiographicus seu Bohemia Sancta*, Caput XXXIX, pag. 60, Praga 1682.

¹⁹⁶ František Palacký, *Dějiny národu českého*, díl I., část 2., str. 127–128, Praha 1854.

zastáncům církevně reformního programu nenáležel, nebo aspoň, že se nerozpakoval užívat výhod, jež dosavadní poměr církve k moci světské nabízel. Jistě tedy Přemysl, přičiňuje se o jeho volbu, mohl očekávat, že v něm nalezne biskupa stejně oddaného a povolného, jakým býval jeho předchůdce. Než v této naději viděl se záhy zklamán.¹⁹⁷

Situaci po dosednutí Ondřeje na pražský biskupský stolec komentuje Novotný takto: „Zápas církve a státu v českých dějinách, jak se vyvinul v první čtvrti 13. století mezi králem Přemyslem a biskupem Ondřejem, nevyplynul, třeba jí později byl přiostrhován, ani z různosti povah zástupců obojí moci, ač ovšem Přemysl byl zvyklý poroučeti a biskup Ondřej nemínil se podrobovati, ... byl povahy zcela jiné, ale za to tím hlubší. Bylo to prudké střetnutí reformního proudu církevního, jenž jinde na západě namnoze již zvítězil a jehož se biskup Ondřej stal vášnivým přívržencem, s dotavadními poměry církve české, jak se během staletí utvářely, s nimiž, poněvadž tolik odporovaly požadavkům církevním a namnoze i poměrům jinde již ustáleným se biskup Ondřej smířiti nechtěl. [...] Jeho přičiněním místo povolného vývoje došlo k boji. Začátky tohoto boje sice nejsou namířeny proti systému celému, souvisí toliko s určitými případy, jimiž biskup – uvidíme to hned – skutečně byl poškozován, ale nebylo možno jinak, než že odtud musil záhy vyrůst spor povahy zásadní. [...] Změna, kterou v jeho smýšlení pozorovati můžeme, dostavila se tedy patrně později, a zdá se, že aspoň částečně můžeme zachytiti ony vlivy, které k tomu přispěly.“ Z účasti na IV. lateránském koncilu „... vracel se jako zcela jiný člověk. Pro něho jistě již to bylo nad jiné památné a snad rozhodující, že zde 22. listopadu 1215 nepochybně z rukou samého papeže Innocencia III. přijal svěcení. Přihlašoval se tím za stoupence jeho snah, jimž byl odhodlán zjednati průchodu ve své diecézi, jako jí vůbec hodlal zbaviti veškeré závislosti na moci světské. Neklame-li vše, dal to najevo ještě v Římě, pokusiv se hned tenkrát docílití povýšení svého biskupství na arcibiskupství. Věděl dobře, že jen tak lze docílití svobody církve české, jak on si ji představoval. Jistě si netajil, že pokus nebude snadný. Ale to, čeho byl v Římě svědkem, posilovalo jeho odhodlání.“¹⁹⁸

Během druhé poloviny 20. století historická pojednání dostávají podobu souvislého vyprávění s občasným odkazem na archivní dokumenty. Hlavní pozornost soustřeďuje na sebe vzájemná souvislost

¹⁹⁷ Václav Novotný, *České dějiny*, díl I, část 3, str. 324–325, Praha 1928.

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 326, 448–449, 452, Praha 1928.

předcházejících a následujících událostí a jejich vliv na postupné uskutečňování zákonitého vývoje situace ve společnosti. Význam dosažených výsledků činností jednotlivce ustupuje pak v tomto smyslu poněkud do pozadí. Z tohoto hlediska posuzuje a hodnotí činnost biskupa Ondřeje také historik Josef Žemlička ve svém článku pro *Československý časopis historický*¹⁹⁹ a v knize o době vlády krále Přemysla Otakara I., kde tématu věnoval celou jednu kapitolu.²⁰⁰

O situaci v českém církevním prostředí v době konfliktu mezi českým králem a pražským biskupem napsal: „O sakrálních funkcích biskupů sice nikdo nepochyboval, vliv předních laiků na světské i řeholní duchovenstvo však zcela podvazoval episkopální moc vládní. Jmenovitě pražský biskup působil hlavně při knížecím dvoře a míval tu roli jakéhosi panovníkova kaplana. Udržoval řídké styky s představenými. [...] S římskou kurií se dostával jen výjimečně do užšího styku. [...] V rozporu s kanonickými předpisy zakladatelé kostelů a jejich dědici takřka libovolně dosazovali nebo sesazovali kněze a přivlastňovali si velkou část z desátku. [...] Duchovenstvo znepokojovala opatření, která biskup podnikl po návratu z koncilu k upevnění mravní bezúhonnosti kněží. [...] Ondřej prosadil uznání svých episkopálních práv i výsadní postavení osob duchovních (*ius fori*), nicméně až v následných desetiletích zaznamenala církevní správa další rozvoj. [...] Kontinuálním a znenáhly vývojem dosáhla tak i moravská církev plnohodnotného vyrovnání s českými poměry. [...] Rozuzlení sporu pražského biskupa s Přemyslem Otakarem I. tedy vyústilo, bez ohledu na Ondřejova přání, ve snahu královské moci o dorozumění s církví.“²⁰¹

¹⁹⁹ Josef Žemlička, *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*, in: *Československý časopis historický* (29) 1981, str. 709–730.

²⁰⁰ Josef Žemlička, *Přemysl Otakar I.*, Praha 1990.

²⁰¹ Tamtéž, str. 218, 223, 228, 237–239, Praha 1990.

MÍSTO ÚMRTÍ, POHŘBENÍ A PROKAZOVANÁ ÚCTA V PRAŽSKÉ KATEDRÁLE

Místu úmrtí a pohřbení biskupa Ondřeje nevěnují nejstarší záznamy zvláštní pozornost. Obvykle uvádějí, že odešel do Říma do vyhnanství a ve vyhnanství také zemřel. Teprve kronikáři píšící v době Karla IV. a z jeho podnětu shromažďovali a doplňovali zprávy o událostech z dřívější doby podle toho, co se dozvěděli z tehdy ještě dostupných písemností a z tradice předávané ústním podáním, aby to neupadlo v zapomenutí.²⁰² A tak se v kronice Beneše Krabice z Weitmile poprvé objevil název italského města Casamari, ležícího asi 160 km jiho-východně od Říma, jako místo Ondřejova úmrtí (viz obr. 9 a 10).

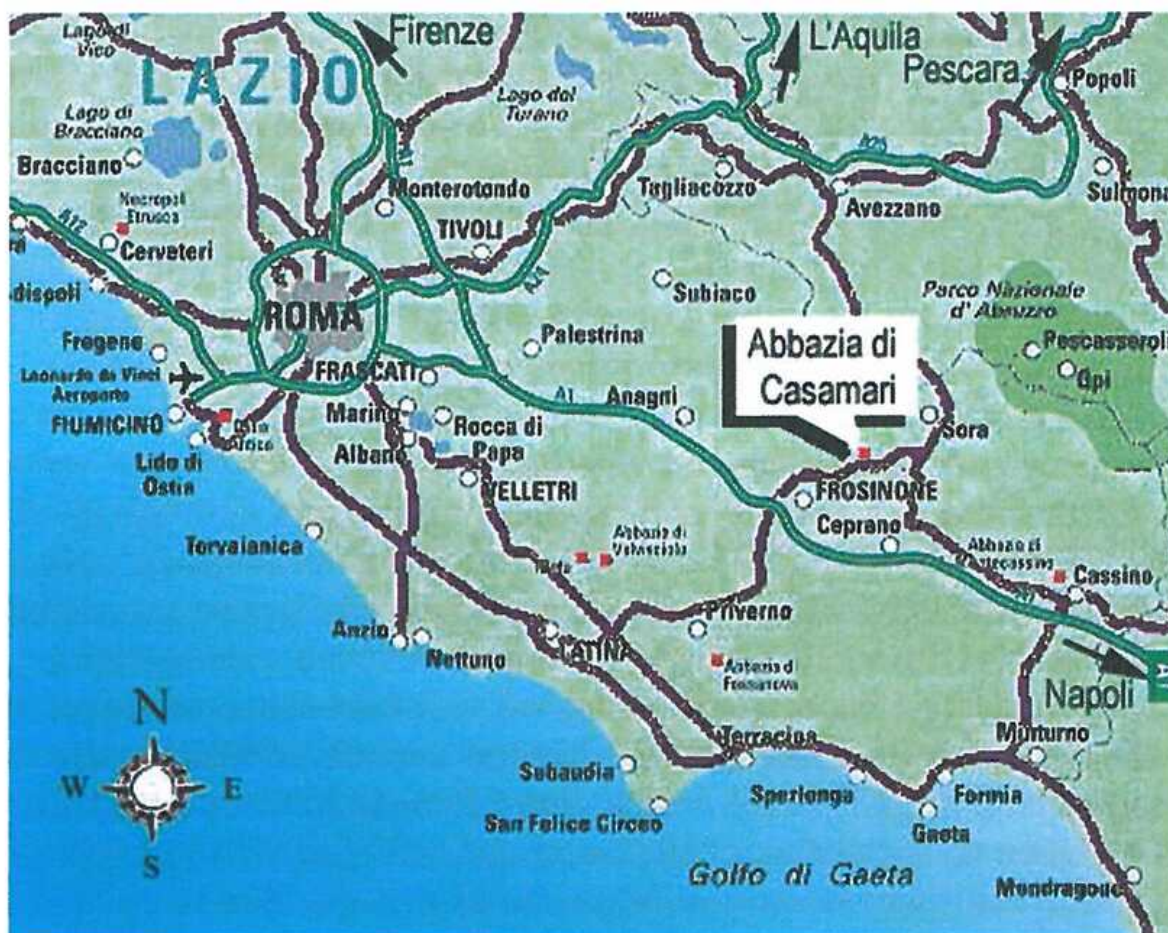
Podle staré kroniky *Cronaca del Cartario* ze 13. století posvětil papež Inocenc III. v roce 1203 základní kámen nově budovaného cisterciáckého opatství. Po dokončení stavby 15. září 1217 papež Honorius III. zasvětil novou románskou baziliku ke cti svatých mučedníků Jana a Pavla a – jak je zvykem v cisterciáckých kláštorech – také Nanebevzetí Panny Marie.²⁰³ Protože se v té době už biskup Ondřej půl roku zdržoval v Římě, není vyloučeno, že se také osobně zúčastnil této tehdy jistě významné události, a seznámil se tak s tamními cisterciáky.

Beneš Krabice z Weitmile se také poprvé zmiňuje o tom, že Ondřejovu „hlavu později přenesl do Prahy jeho nástupce Mikuláš, dvaadvacátý pražský biskup. Na památku tak významného muže a jeho duše stanovil, aby se každoročně konaly bohoslužby ve výroční den a učinil k tomu účelu nadání.“²⁰⁴ Biskup Mikuláš (1240–1258) musel Ondřeje

²⁰² *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, lib. IV, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, II, p. 338, Praeae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých [Fontes rerum Bohemicarum]*, IV, str. 512, Praeae 1884.

²⁰³ Informace o historii cisterciáckého kláštera i o dnešním opatství – Abbazia di Casamari – jsou dostupné na internetové stránce: <http://www.abbaziacasamari.com/abbazia/casamaristoria.html>.

²⁰⁴ *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, lib. IV, ed. František

9. Cisterciácké opatství Casamari

ještě osobně znát, protože je už v roce 1227 mezi svědky na listině závěti jednoho z významných členů rodu Hraběšiců Kojaty uveden jako pražský kanovník a arcijáhen;²⁰⁵ biskupské svěcení mu udělil papež Řehoř IX. a 29. května 1241 to oznámil pražské kapitule.²⁰⁶ Po Ondřejovi se jednalo o posledního papežem vysvěceného pražského biskupa.

Ze záznamu *Pulkavovy kroniky* je dokonce zřejmé, že do Prahy byla přenesena Ondřejova hlava, ale jeho tělo v druhé polovině 14. století stále ještě odpočívalo v Casamari.²⁰⁷ Pokud by tato zmínka *Pulkavovy*

Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, II, p. 401, Pragae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých [Fontes rerum Bohemicarum]*, IV, str. 539, Pragae 1884.

²⁰⁵ CDB, tom. II, n. 303, pag. 301–302.

²⁰⁶ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars I, n. 1038, pag. 487, ed. Karel Jaromír Erben, Pragae 1855.

²⁰⁷ *Pulkavova kronika česká [Przibiconis de Radentin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae]*, ed. Josef Emler, in: *Prameny dějin českých [Fontes rerum Bohemicarum]*, V, str. 131, Praha 1893: „caput eius de Casamare civitate, ubi requiescit, translatum est“.

10. Cisterciácké opatství Casamari

kroniky i Hájkovo vyprávění o převezení Ondřejova těla na Moravu do velehradského kláštera²⁰⁸ měly být věrohodné, muselo by se tak stát v období 170 let od roku 1380 do roku 1550. Po Hájkovi tvrzení opakují v 17. století ještě Pontan²⁰⁹ a Balbín²¹⁰ a po nich dodnes také někteří další, dokonce i prof. ThDr. Bohumil Zlámal.²¹¹ Kanovník pražské metropolitní kapituly Anton Frind se o přenesení těla biskupa Ondřeje na Velehrad zmiňuje sice jen v poznámce, ale na rozdíl od předcházejících dodává, že jeho hlava byla v roce 1369 přinesena do Prahy z Velehradu.²¹² Nikdo však neuvádí pramen, ze kterého tuto

²⁰⁸ Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, list ccxxv^r, Praha 1541, 1819.

²⁰⁹ Georgius Pontanus a Braitenberg, *Bohemia pia*, pag. 42, Francofurti 1608.

²¹⁰ Bohuslaus Balbin, *Miscellanea historica regni Bohemiae*, Decadis I, Liber IV. *Hagiographicus seu Bohemia Sancta*, Caput XXXIX, pag. 60, Praga 1682.

²¹¹ V úvodní textové části obrazové publikace o Velehradu: Rudolf Šmahel, *Velehrad*, str. 10, Olomouc 1991.

²¹² Anton Frind, *Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag*, S. 56, Prag 1873.

zprávu Hájek čerpal. Ani mezi písemnostmi velehradského kláštera, ani nikde jinde²¹³ se o tom nedochoval žádný další záznam.

Při odvodňovacích pracích nynějšího velehradského kostela, k nimž došlo koncem třicátých let 20. století, byly na úrovni původního románského cisterciáckého kláštera uprostřed staré kapitulní síně, nacházející se v jižním sousedství původní sakristie, objeveny tři sarkofágy neznámých osob, datované do 13. století. V jednom z nich ležel neporušený skelet, jemuž chyběla hlava, a část čelní zdi hrobky odstraněné při stavbě barokního základu jižního pilíře nové kapitulní síně. Z nálezů bylo také zřejmé, že již v minulosti došlo k otevření hrobky, protože se do ní dostala stavební suť a několik terakotových dlaždiček z původní mozaikové podlahy.²¹⁴

Pokud by tělo biskupa Ondřeje přece jen bylo přeneseno na Velehrad, byl by jako biskup uložen spíše v bazilice než v kapitulní síni a ani by pro jeho přenesené kosti nebylo třeba pořizovat 194 cm dlouhou, 96 cm širokou (vnitřní rozměry 174 x 64 cm) a 64 cm hlubokou cihlovou hrobku. Přesto se zdálo být vhodné pokusit se porovnat kosti tohoto nálezů s těmi, které byly v polovině 13. století přineseny do Prahy. Pokud by u kostry velehradského nálezů byly zachovány rovněž kosti předloktí pravé ruky, šlo by o neklamný důkaz, že ty uchovávané v Praze nemohly patřit téže osobě. Pokud by však tyto kosti chyběly a jsou-li kosti nálezů dostupné, naskytla by se příležitost prokázat, zda obojí patří k sobě, anebo tuto možnost vyloučit.

Aby se k využití této možnosti vyjádřil, byl dotázán prof. PhDr. Miroslav Pojzl, který se velehradskými archeologickými vykopávkami už delší dobu zabývá a napsal o nich několik pojednání. Ve své odpovědi z 29. března 2011 napsal: „Nález byl sice publikován, ale bez antropologického průzkumu. Po smrti mého otce, který byl na Velehradě kustodem a průvodcem v lapidáriu pod klášterem byly při asi dvojích úpravách kosti smíchány s ostatními z doby barokní a pohřbeny na velehradském

²¹³ Původní historický archivní materiál kláštera v Casamari utrpěl nepříznivými událostmi i opakovaným střídáním mnišských komunit; v polovině 12. století cisterciáci vystřídali benediktiny a začátkem 13. století vybudovali nový klášter, v 18. století je nahradili trapisté, následovaly válečné události a velký požár, teprve od roku 1874 začal klášter znovu nabývat na významu, nynější cisterciácké opatství bylo obnoveno v roce 1929.

²¹⁴ Miroslav Pojzl, *Výzkumy na Velehradě v 19. a v 1. polovině 20. století*, in: *Nové objevy na Velehradě*, str. 43–76, Velehrad 2010; srov. též Miroslav Pojzl, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, *Monumenta Moraviae et Silesiae Sepulcralia*, str. 150–151, 155, Univerzita Palackého Olomouc 2006.

hřbitově. Skelet předmětného hrobu je nenávratně pryč. Stejně jako dva další skelety z hrobů v bývalé kapitulní síni. Další pátrání na Velehradě je bohužel bezpředmětné.“²¹⁵

Nepodařilo se bezpečně zjistit, na které místo v románské bazilice na Pražském hradě uložil biskup Mikuláš (1241–1248) lebku biskupa Ondřeje po jejím přinesení z italského Casamari. Z toho, co vypráví Beneš Krabice z Weitmile²¹⁶ o odbourávání stěn Spytihněvovy baziliky a s tím související nutnosti postupně odtud přenášet hroby do novostavby gotické katedrály, usoudil prof. Wacław Wladiwoj Tomek,²¹⁷ že v roce 1369, kdy došlo k přenesení Ondřejovy lebky, byla zbořena krypta sv. Gaudentia a kaple sv. Gotharda. Zdá se tedy být pravděpodobné, že do stěny Svatováclavské kaple byly Ondřejovy kosti přeneseny odtud.

Obsah zprávy kanovníka pražské metropolitní kapituly Beneše Krabice z Weitmile, totiž že hlava biskupa Ondřeje byla v roce 1369 uložena „do zdi kaple svatého Václava nad oltář svatého Kříže, kde je možno vidět malbu a zlatý kříž“,²¹⁸ byl sice známý, ale po zániku zmiňovaného oltáře svatého Kříže převládalo mínění, že kosti biskupa Ondřeje je třeba hledat spíše na vnitřní straně některé stěny Svatováclavské kaple. Píše se o tom také ve zprávě o nálezu z roku 1888: „Zpytatel dějin P. Jan Votka S. J. již před tím byl správu stavební na to upozornil, že při obnovování této zdi přijde se asi na tělesné pozůstatky; týž však nebyl s to blíže udati, po které straně by ostatky tyto hledati se měly.“²¹⁹ Zmínka *Hájkovy kroniky* o vnější straně Svatováclavské kaple, že „hlava Ondřeje biskupa zadělána

²¹⁵ Z korespondence s prof. PhDr. Milanem Pojslem – 24. – 29. březen 2011.

²¹⁶ *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, lib. IV, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, II, p. 401–402, 422–423, Pragae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], IV, str. 539–540, 548, Pragae 1884.

²¹⁷ Wacław Wladiwoj Tomek, *Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském Dle prvotních zříděl, z části dosud neužitých*, in: *Kalendář jednoty sv. Vítské*, roč. 2, str. 56–59, Praha 1862.

²¹⁸ *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, lib. IV, ed. František Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, II, p. 401, 423, Pragae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], IV, str. 539, 548, Pragae 1884.

²¹⁹ *Protokol sepsaný o dvacáté osmé řádné valné hromadě Jednoty k dostavění hl. chrámu sv. Víta v Praze za správní rok 1888, odbývané dne 13. června 1889 o 4. hodině odpolední v primatorské síni radnice Staroměstské v Praze*, in: *Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za čas od 1. ledna do 31. prosince 1888*, str. 8, Praha 1889.

rozkázáním císařským pro domnění o jeho svatosti v kaple svatého Václava vně,²²⁰ zřejmě nebyla brána vážně.

V nejstarších dochovaných inventářích pražské katedrály jsou uváděny čtyři předměty, které připomínají biskupa Ondřeje; jeho jméno je tam uváděno jako „Beatus“ nebo „Sanctus“: Veliký prsten s velkým safírem a jinými malými drahokamy, který patřil blahoslavenému Ondřeji, pražskému biskupovi;²²¹ pečetní prsten stříbrný, pozlacený (v dalších inventářích připsáno ještě: „s řeckými písmeny“) zmíněného blahoslaveného Ondřeje;²²² jednoduchá berla ze slonoviny, svrchu mírně ozdobená zlatem, která patřila blahoslavenému Ondřeji, pražskému biskupovi;²²³ a mešní roucho ze žlutavého sametu s lemováním, které patřilo blahoslavenému Ondřeji, pražskému biskupovi (v dalším inventáři připsáno ještě: „a s malými nepočetnými perlami a černým křížem v jednom kruhu“).²²⁴ Po skončení neklidného období husitských válek už v inventářích žádný z těchto čtyř předmětů není uváděn.

Kromě toho uchovával v padesátých letech 19. století kanovník Václav Michael Pešina „malý zlomek hedvábného byzantského roucha, ozdobeného zlatým vyšíváním podobného charakteristického vzoru, totiž s křížky kruhem obklopenými“,²²⁵ jehož reprodukci publikoval dr. Franz Bock,²²⁶ a zmínil se při tom, že podle nezaručené tradice pochází „von der »casula S. Andreae«“. Ve skutečnosti se jedná o zbytek vyšívané příkrývky hrobu sv. Václava. Po Pešinovi tato látka přešla do majetku dr. Františka Skrejšovského a z jeho pozůstalosti ji získalo Pražské městské muzeum.

Ve Svatovítském pokladu je dodnes uložena mitra z červeného aksamitu, objevující se už v nejstarších inventářích; a v roce 1476 se o ní

²²⁰ Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, list cccxxxviii^r, Praha 1541, 1819.

²²¹ *Staré inventáře chrámu svatovítského* (1355, č. 188; 1387, č. 176), in: Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. 8, XVIII, XXXVI–XXXVII, Praha 1903.

²²² *Staré inventáře chrámu svatovítského* (1355, č. 189; 1387, č. 181 s pozn. „ztracený“), in: Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. 8, XVIII, XXXVII, Praha 1903.

²²³ *Staré inventáře chrámu svatovítského* (1355, č. 201; 1368 s pozn. „celá polámaná“), in: Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. XVIII s pozn. č. 11, Praha 1903.

²²⁴ *Staré inventáře chrámu svatovítského* (1355, č. 252; 1387, č. 249), in: Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. 8, XVIII, XXXIX, Praha 1903.

²²⁵ Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. 8, Praha 1903.

²²⁶ Franz Bock, *Geschichte der liturgischen Gewänder*, I, str. 203, Tafel IX, Bonn 1859.

11. Starobylá mitra ze Svatovítského pokladu, dnes zvaná svatovojtěšská, v inventáři z roku 1476 připisovaná biskupu Ondřejovi.

výslovně uvádí „mitra blahoslaveného Ondřeje, pražského biskupa, z červeného aksamitu s písmeny IHC XPC z perel a zlata, jejíž vyklenuté okraje jsou kolem ozdobeny jakýmisi květy z perel“.²²⁷ V inventáři z roku 1503 začala být připisována sv. Vojtěchovi,²²⁸ kde však o dílo, jehož nejstarší část může pocházet ze 13. století, a proto mohla patřit spíše biskupu Ondřejovi.²²⁹ V současném katalogu je tato mitra vedena pod novým inv. č. K 03453 (staré inv. č. K 196) jako Mitra zvaná svatovojtěšská. Jednotlivé části mitry byly zhotoveny v různých obdobích. Původní podšívka byla z hedvábného plátna žlutohnědé barvy. Je tedy zřejmé, že starší mitra byla postupně opravována a doplňována²³⁰ (viz obr. 11).

²²⁷ XVII. Inventář z roku 1476, č. 82: in: Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. LXXIV, Praha 1903.

²²⁸ Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. 5, 8, 197–198, XCIII, Praha 1903.

²²⁹ *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století*, Král. Hlavní město Praha: Hradčany, II. *Poklad Svatovítský a knihovna kapitulní*, část I. *Poklad Svatovítský*, 261 (inv. č. 196), str. 173–174, ed. Eduard Šittler a Antonín Podlaha, Praha 1903.

²³⁰ *Srov. Svatovítský poklad. Katalog stálé výstavy v kapli sv. Kříže na Pražském hradě*, č. 11, str. 43, ed. Správa Pražského hradu, Praha 2012.

IDENTIFIKACE, POPIS A NOVÉ ULOŽENÍ NÁLEZU

Nález kostí v Manderscheidské knihovně pražského arcibiskupského paláce, k němuž došlo dne 17. září 2008, byl porovnán se zprávou o nalezení kostí biskupa Ondřeje na vnější straně v západní zdi Svatováclavské kaple během stavebních prací v roce 1888 při dostavbě pražské katedrály a o jejich přenesení do domácí arcibiskupské kaple.²³¹

V obou případech byl nález zabalen do hedvábné látky, jejíž červený barevný odstín se během 120 let vyblednutím poněkud nepravidelně změnil v odstín okrový. Souhlasí rovněž nález zbytků modrého plátna. Pokud jde o nalezené kosti, ve zprávě z roku 1888 se píše, že v hedvábné látce byla zabalena lebka s kostí ramenní; po rozbalení a prohlédnutí se však ukázalo, že spolu s lebkou bylo zabaleno pravé předloktí a tři drobné kosti z pravé ruky. Také velký kus (80 x 185 cm) bílé látky, opatřený po jedné kratší straně sedmi našitými poutky (patrně šlo o část ochranného závěsu ze stavebního lešení), do níž byl celý nynější nález zabalen, a několik úštěpků pískovcového kamene použitého v roce 1888 při obkládání vnější strany západní zdi Svatováclavské kaple značí, že nynější nález a tehdejší objev se shodují.

Vedle lebky bez dolní čelisti a s devíti horními zuby, a z ní týlním otvorem vypadlé hrudky mumifikované tkáně, obsahuje nález ještě vřetenní a loketní kost pravého předloktí, první a čtvrtou záprstní kost a základní článek čtvrtého prstu pravé ruky. O antropologický průzkum těchto kosterních pozůstatků byl požádán RNDr. Vítězslav Kuželka z Antropologického oddělení Národního muzea v Praze. Jím zjištěné poznatky

²³¹ *Protokol sepsaný o dvacáté osmé řádné valné hromadě Jednoty k dostavění hl. chrámu sv. Víta v Praze za správní rok 1888, odbývané dne 13. června 1889 o 4. hodině odpolední v primatorské síni radnice Staroměstské v Praze, in: Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za čas od 1. ledna do 31. prosince 1888, Praha 1889, str. 8–9.*

jsou připojeny k tomuto pojednání jako samostatná příloha. Pozůstatky byly zkoumány morfologicky, metricky a rentgenologicky. Byla u nich též provedena fotografická dokumentace. Pro jejich sounáležitost svědčí podobný charakter a barva všech kostí. Nebylo zjištěno nic, co by odporovalo předpokladu, že se jedná o kosterní pozůstatky biskupa Ondřeje.

Jedná se o lebku muže zemřelého ve věku 40–50 let. Podle zbytků vousů, které se nacházejí již na dolních okrajích očí, nosil zřejmě plnovous. Jeho kostra byla střední stavby a podle délky kosti vřetenní lze jeho tělesnou výšku odhadnout asi na 176 cm. Za povšimnutí stojí i to, že k přenesení do pražské katedrály byly vybrány, buď záměrně, anebo náhodou, kosti pravé ruky, kterou biskup žehná a uděluje svátosti, a mezi nimi též základní článek čtvrtého prstu, na němž nosí biskupský prsten.

Součástí nálezu jsou také tři nevzorované tkaniny: hedvábné plátno dnes okrové barvy, lněné plátno dnes modré barvy a hedvábné samitum dnes hnědofialové barvy. Z hlediska historického použití těchto tkanin vypracovala odborný posudek PhDr. Milena Bravermanová, pečující v Oddělení uměleckých sbírek Správy Pražského hradu o staré textilie, a jejich textilně technologický průzkum připravila restaurátorka textilních materiálů Vendulka Otavská. Také jejich odborná zjištění jsou připojena k tomuto pojednání jako samostatná příloha.

Do hedvábné látky dnes okrové barvy byly kosti zabaleny při jejich přemístění z románské baziliky do západní zdi Svatováclavské kaple, dnes jižního transeptu Svatovítské katedrály. Zachoval se větší fragment o velikosti 75 x 45 cm, menší asi 10 x 12 cm a několik velmi malých zbytků. Uvnitř mezi kostmi byly přibaleny také dva malé kousky (asi 22 x 13 cm a 25 x 12 cm) dnes hnědofialové starší hedvábné tkaniny, zvané samitum. Není vyloučeno, že by se mohlo jednat o zbytek původní textilie, do níž byly kosti zabalené při jejich transportu z Itálie do Čech. Jinak by nebylo snadné pochopit, proč byly tyto dva malé kousky tkaniny uchovávány vložené mezi kostmi. V krabici bylo vedle kostí zabalených v hedvábném plátnu přiložené polorozpadlé modré hrubé lněné plátno, o němž zpráva z roku 1888 píše, že bylo položeno jako podklad pod ve zdi uloženými kostmi.

Lze tedy konstatovat, že kosti nalezené v září 2008 v regálu knihovny v budově pražského arcibiskupství jsou totožné s těmi, které začátkem března 1369 Beneš Krabice z Weitmile uložil do zdi Svatováclavské kaple. A protože není důvod zpochybňovat jeho písemně zaznamenané svědectví,²³² byly tyto kosti uchovávány už v románské stavbě pražské

²³² *Cronica Ecclesiae Pragensis Benessii Krabice de Weitmile*, lib. IV, ed. František

katedrály, kam je – jako kosterní pozůstatky pražského biskupa Ondřeje – kolem poloviny 13. století nechal přinést jeden z jeho nástupců, biskup Mikuláš, který také stanovil, aby se tam na památku tak významného muže a jeho duše každoročně konaly výroční bohoslužby a učinil k tomu účelu nadání.

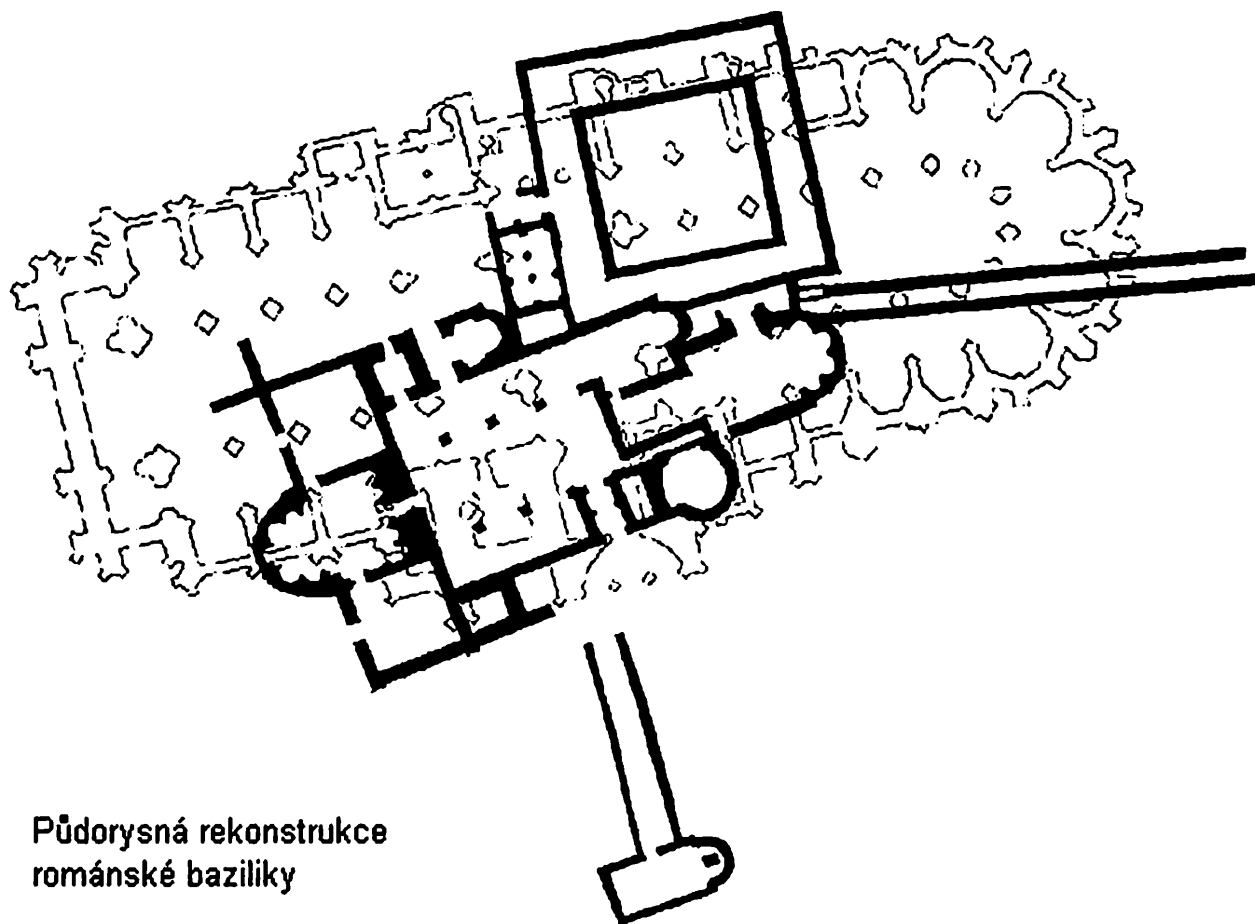
Přesně určit místo, kde stál oltář svatého Kříže, nad nímž byly do zdi uloženy Ondřejovy kosti, se podařilo až při jejich náhodném nálezu v roce 1888. Ještě čtvrt století před tím předpokládal prof. W. W. Tomek, dobrý znalec rozmístění oltářů v románské bazilice i v gotické novostavbě katedrály, že tento oltář stál uvnitř ve Svatováclavské kapli a dodává: „o němž později již s jistotou pověděti neumíme“.²³³ Ve staré Spytihněvově bazilice uvádějí písemné prameny jediný oltář svatého Kříže, o němž se v *Korunovačním řádu českých králů* říká, že stál uprostřed kostela, kde se průvod cestou ke korunovaci zastavil a kníže zde se chvíli modlil před vystavenými ostatky svatých.²³⁴ O zrušení nebo přenesení oltáře do gotické novostavby se prameny nezmiňují. Za povšimnutí však jistě stojí, že promítneme-li archeologickým průzkumem rekonstruované základy baziliky do půdorysu dnešní katedrály (viz obr. 12), nachází se místo nálezu Ondřejových kostí uprostřed půdorysu baziliky. Nelze tedy zcela vyloučit, že po dokončení gotické přestavby prostoru Svatováclavské kaple²³⁵ sem byl oltář svatého Kříže pouze přisazen k její nové stěně, posunutě poněkud na západ; nikdo se totiž ani nezmiňuje, že by Benešem z Weitmile uváděný oltář svatého Kříže byl teprve v té době nově založen.

Martin Pelcl a Josef Dobrovský, in: *Scriptores rerum Bohemicarum*, II, p. 401, 423, Pragae 1784; a Josef Emler, in: *Prameny dějin českých* [*Fontes rerum Bohemicarum*], IV, str. 539, 548, Pragae 1884.

²³³ *Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském. Dle prvotních zřídél, z části dosud neužitých*, in: *Památky archeologické a místopisné*, dílu IV. oddělení 2. *Památky* (ročník 1861), str. 116, a *Kalendář jednoty sv. Vítské*, roč. 2, str. 77, Praha 1862.

²³⁴ Josef Cibulka, *Korunovační řády středověké a Karla IV. korunovační řád králů českých*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, 1934, č. 9, str. 522, 524; srov. též Wacław Wladiwoj Tomek, *Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském. Dle prvotních zřídél, z části dosud neužitých*, in: *Kalendář jednoty sv. Vítské*, roč. 2, str. 36, Praha 1862.

²³⁵ Gotická úprava Svatováclavské kaple byla dokončena 27. září 1366 a k jejímu novému zasvěcení spolu s oltářem u hrobu sv. Václava došlo 30. listopadu 1367. Viz Wacław Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, II, str. 77, 86, srov. též výňatek z tohoto spisu otisknutý jako *Stavba kostela sv. Víta za císaře Karla IV. a za Václava IV.*, in: *Památky archeologické a místopisné*, díl III. (ročník 1858), str. 314, Praha 1859.

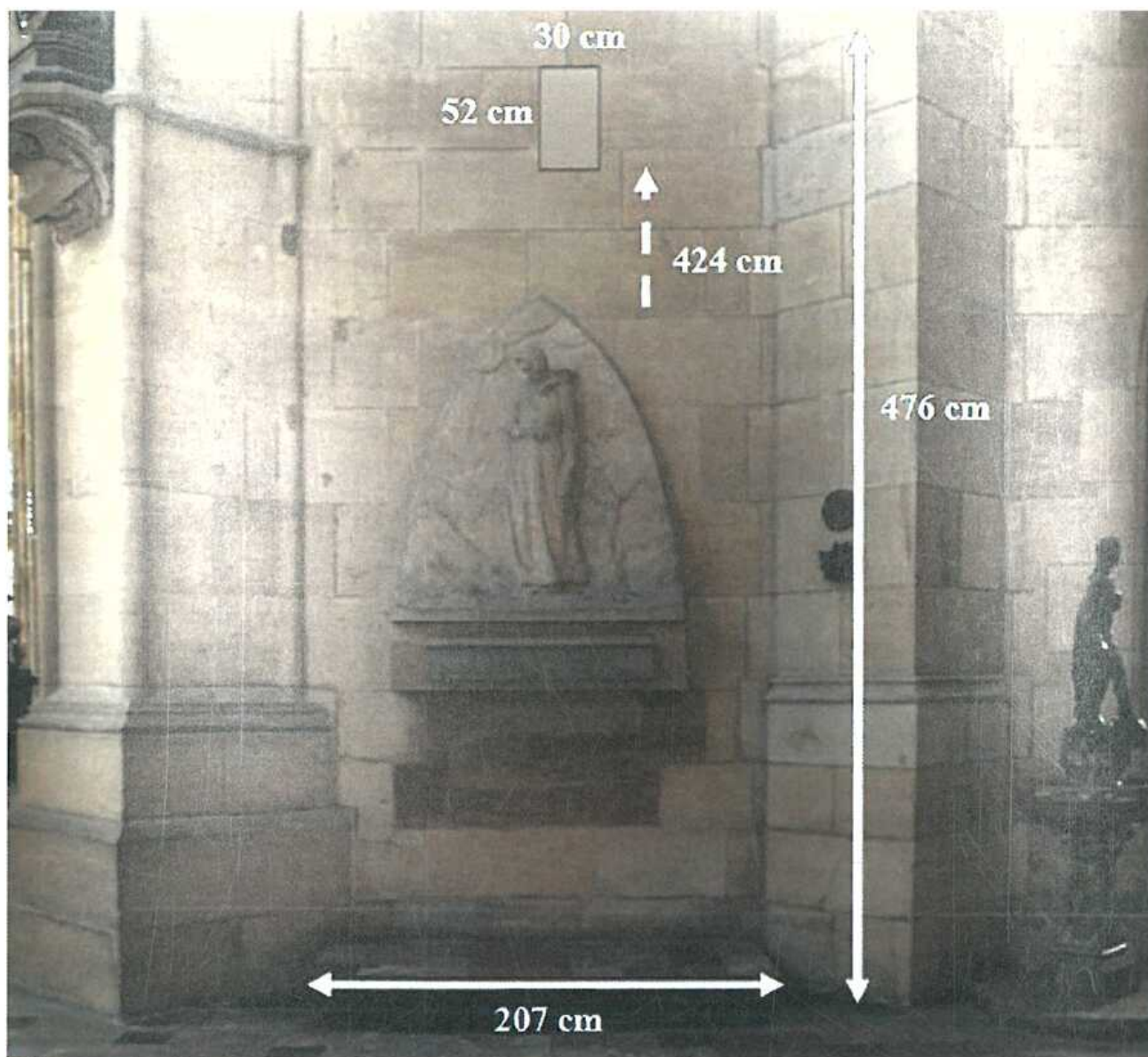

12. Promítnutí základů baziliky do půdorysu dnešní katedrály

Tento oltář stál v sice zastřešeném, ale rozestavěném prostoru. Během neklidného období první poloviny 15. století, kdy se nejen nepokračovalo ve stavbě, ale opakovaně docházelo v katedrále k loupení a ničení, beze stopy zmizel a v žádném dalším seznamu oltářů není uveden.²³⁶

Místo, odkud byly tyto kosti při stavebních pracích v roce 1888 vyjmuty, se dnes nachází v jižním transeptu katedrály, je označené malou, na výšku uloženou pískovcovou deskou o rozměrech 52 x 30 cm a jeho střed je ve výšce 4,5 metru nad nynější podlahou. Před dostavbou katedrály sloužil prostor jako samostatná kaple Nejsvětější Trojice a uzavírala ho spojovací zeď mezi věží a severozápadním nárožím Svatováclavské kaple. Po odstranění této zdi zůstal prostor otevřený. Vzhledem k těmto okolnostem se nezdálo být vhodné vracet kosti biskupa Ondřeje zpět na toto místo a začalo se uvažovat o jejich novém uložení (viz obr. 13).

²³⁶ Srov. např. Thomas Joannes Pessina de Czechorod, *Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est Sanctae Metropolitanae Divi Viti Ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Radius VI, pag. 631 a násl.; odkazuje také na další autory.

13. Místo nálezu kostí biskupa Ondřeje v roce 1888

V úvahu přicházela první kaple severní části polygonálního závěru katedrály. Nejstarší označení této kaple je „kaple svaté Háty“, podle jednoho z velmi starých oltářů v gotické novostavbě katedrály, postaveného v roce 1368 u východní stěny této kaple a zasvěceného sv. Agátě, panně a mučednici. Kousek kosti z její lebky získal Karel IV. v italské Pise při

své korunovační cestě v letech 1354–1355 a daroval jej pražské katedrále;²³⁷ od roku 1365 přestává být tato relikvie uváděna v inventářích.

Býval zde také oltář sv. Materna, biskupa, přenesený sem ze starého kostela,²³⁸ kde u něj bylo mešní nadání za Hynka Berku z Dubé,²³⁹ proto byla kaple někdy označována též jako „kaple svatého Materna“.

U sloupu naproti kapli stával oltář sv. Cyrila a Metoděje, přemístěný sem z románské baziliky, kde se u něj konala výroční bohoslužba za matku Karla IV., královnu Elišku Přemyslovnu,²⁴⁰ a protější kapli se říkalo také „kaple sv. Cyrila a Metoděje“ nebo „moravská“; při dostavbě katedrály byl tento oltář odstraněn. V roce 1898 se v této kapli na novém oltáři sv. Vojtěcha objevily také sochy dvou slovan-
ských věrozvěstů.

Podél levé zdi je přistaven rozměrný renesanční náhrobek Vratislava z Pernštejna, nejvyššího kancléře království († 1582), vytesaný z červeného salzburského mramoru; na horní desce tumby leží reliéfní postava zemřelého v rytířském brnění, s hlavou na podušce. Někteří dílo připisují dvornímu staviteli Ulrichovi Aostalli de Sala, jiní uvádějí, že návrh by mohl pocházet od Hanse Vredemana de Vriese a sochařská práce od Antonia Brocca. Je to jediný z velkých náhrobků v katedrále, který při devastaci v roce 1619 zůstal nepoškozený. Kaple proto bývá nazývána také „pernstejnská“.

V 18. století se tu nacházela hrobka hrabat Kinských, říkalo se jí proto „kaple Kinských“. V sedmdesátých letech 18. století dal arcibiskup Antonín Petr Příchovský z Příchovic († 1793) upravit prostor pod

²³⁷ *Staré inventáře chrámu svatovítského* (1354, č. 309; 1355, č. 103), in: Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis*, str. 47, X, XV, Praha 1903; *Rkp. martyrolog. eccl. Pragensis*, pag. 3; Thomas Joannes Pessina de Czechorod, *Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est Sanctae Metropolitanae Divi Viti Ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Radius IV, pag. 463, 504, Pragae 1673.

²³⁸ Wacław Wladiwoj Tomek, *Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském Dle prvotních zřídél, z části dosud neužitých*, in: *Kalendář jednoty sv. Vítské*, roč. 2, str. 71, 35, Praha 1862.

²³⁹ Od roku 1306 byl svatovítským kanovníkem, 1320 proboštem, 1324 jedním z administrátorů diecéze a 1327 olomouckým biskupem, zemřel 1333 v Praze, viz *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, ed. Dr. Antonín Podlaha, in: *Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis*, op. X, pag. 20, Pragae 1912.

²⁴⁰ Wacław Wladiwoj Tomek, *Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském Dle prvotních zřídél, z části dosud neužitých*, in: *Kalendář jednoty sv. Vítské*, roč. 2, str. 70, 35, Praha 1862; s odkazem na *Registrum distributionum*, 21.

touto kaplí pro pohřbívání arcibiskupů a byl zde jako první pohřben. Jeho náhrobek je vsazen do severovýchodní stěny; z mědi tepaná zlacená nápisová deska je zasazena v jednoduchém empirovém orámování z černého mramoru a na horní římse je položen předmět miskovitého tvaru z šedého mramoru. Další tři náhrobky z černého mramoru vsazené do západní stěny připomínají arcibiskupy: (zleva) Aloise Josefa Kolovrata Krakovského († 1833), Josefa Schrenka z Notzingu († 1849) a Ondřeje Aloise Ankwicze Skarbeka z Poslavic († 1838); při severozápadní stěně je přistaven černý mramorový náhrobek arcibiskupa Václava Leopolda Chlumčanského z Přestavlk († 1830); do východní stěny jsou vsazeny červené mramorové náhrobky kardinála Aloise Bedřicha Schwarzenberga († 1885)²⁴¹ a kardinála Františka de Paula Schönborna († † 1899). Podle této staré arcibiskupské hrobky je kaple označována rovněž jako „arcibiskupská“.

Při úpravě arcibiskupské hrobky sem arcibiskup Příchovský pořídil renesanční oltář sv. Filipa Neriho, zhotovený z červeného mramoru Josefem Lauermannem v roce 1772. Před výměnou okenních vitráží v roce 1879 byl tento oltář odstraněn a věnován farnímu kostelu v Pozdni.²⁴² Až do postavení nového oltáře sv. Vojtěcha byl v této kapli místo oltáře umístěn na podstavci pozdně renesanční reliéf z lipového dřeva, zasklený v černém rámu se zlacenou lištou uvnitř (118 x 60 cm), znázorňující ukřižování Krista s výjevem Kalvárie.²⁴³ Nyní visí tento reliéf na západní stěně sousední kaple sv. Jana Křtitele.

Barevná figurální okna podle nákresu Josefa Mockera a Františka Sequense zhotovila firma A. Neuhäusera z Innsbrucku v roce 1879. Uprostřed nahoře je vyobrazen sv. Jan Nepomucký mezi dvěma anděly a dole znaky dárců a jejich patroni sv. Bedřich a sv. Leopold; dar hraběte Bedřicha Thun-Hohensteina z Děčína a jeho manželky Leopoldiny rozené Lamberkové. Na postranních oknech se nachází: vpravo sv. Jan, apoš-

²⁴¹ U okraje byla v této hrobce při úpravě před pohřbem kardinála Schwarzenberga objevena ještě náhrobní deska z pískovce se Sternberským znakem a gotickým nápisem: „Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo domenica ante Francisci obiit magnificus vir dominus Joannes de Sternberg... orate pro eo.“ Pro nedostatek času nebyla však tato deska odkryta. *Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském od 1. ledna do 31. prosince 1885*, str. 9, Praha 1886.

²⁴² *Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správný rok od 1. ledna do 31. prosince 1879*, str. 11, Praha 1880; srov. *Umělecké památky Čech*, 3, str. 148, Praha 1980.

²⁴³ František Ekert, *Posvátná místa král. Hl. města Prahy*, I, str. 54, Praha 1883.

tol, pod ním svatá Rodina a znak metropolitní kapituly, vlevo sv. Tomáš, apoštol, pod ním se sv. Antonínovi z Padovy zjevuje malý Ježíš a dole opět kapitulní znak; obě okna věnoval prelát, scholastik Antonín Jandaurek.

Na freskových malbách byly v letech 1888 až 1890 podle kartonů Františka Sequense zobrazeny události ze života sv. Vojtěcha. Na západní stěně zdola: 1. Posvěcení na biskupa ve Veroně; 2. Modlitba za déšť na Zelené hoře; 3. Uvítání biskupa v Praze. Na východní stěně zdola: 1. Papež posílá Vojtěcha jako misionáře k pohanským Prusům; 2. Vojtěch hlásá Prusům evangelium; 3. Český kníže Břetislav přináší jeho ostatky do Prahy. Tyto malby byly uhrazeny ze sbírky konané mezi kněžími pražské arcidiecéze v roce 1883 u příležitosti 50. výročí kněžství arcibiskupa Schwarzenberga.²⁴⁴

Když se blížilo 900. výročí smrti sv. Vojtěcha, byl v kapli postaven nový, jemu zasvěcený oltář. V roce 1897 zde byla „na novém oltáři pod baldachýnem“ vystavena k veřejné účtě schránka s relikviemi z Vojtěchova hrobu, přinesená z Vlašimské kaple, a bylo sem postaveno též „starobylé stříbrné poprsí světcovo“.²⁴⁵ Po skončení jubilejního roku byly relikvie vráceny zpět a na mramorovou mensu oltáře byla v roce 1898 postavena novogotická oltářní skříň se zavíracími křídly a horním nástavcem. Podle nákresu Josefa Mockera vyřezal oltářní architekturu z lipového dřeva řezbář Václav Mráz, sochy a reliéfy jsou dílem Jana Kastnera. Uprostřed stojí socha sv. Vojtěcha a vedle něho sv. Cyril a Metoděj. Na otevřených křídlech se nacházejí reliéfy, vlevo nahoře: Vojtěch zachraňuje Vřesovcovu ženu; a dole: přijímá biskupské svěcení; vpravo nahoře: prosí za déšť pro vyprahlou zemi, a dole: papež ho posílá hlásat evangelium pohanským Prusům. Na predele pod třemi sochami jsou reliéfy: přenesení těla sv. Vojtěcha z Hnězdna do Prahy a smrt sv. Vojtěcha. Také polychromované sochy a reliéfy jsou z lipového dřeva. Tabulové obrazy na vnějších stranách křídel namaloval Zikmund Rudl. Na levém křídle jsou obrazy: nahoře Kristus v Getsemanské zahradě a dole ukřižování; na pravém křídle: nahoře zrazení a dole pohřbení Krista. Náklady na tento oltář uhradil kardinál Schönborn.²⁴⁶

²⁴⁴ *Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok od 1. ledna do 31. prosince 1888*, str. 10, Praha 1889.

²⁴⁵ Dr. Antonín Podlaha a Eduard Šittler, *Album Svatovojtěšské. K 900leté památce smrti sv. Vojtěcha*, str. 16, Praha 1897.

²⁴⁶ *Ročník Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok od 1. ledna do 31. prosince 1898*, str. 23, Praha 1899.

Kapli s oltářem sv. Vojtěcha, vyzdobené malbami znázorňujícími výjevy z jeho života se začalo říkat „kaple sv. Vojtěcha“. Prostor uvnitř oltářní skříně byl ponechán prázdný, zezadu uzavřený jen odnímatelnou deskou, aby sem po dořešení úpravy prostoru uprostřed nové části katedrály²⁴⁷ mohly být natrvalo přeneseny relikvie z Vojtěchova gotického hrobu, od roku 1880 provizorně uchovávané ve schránce na oltáři ve Vlašimské kapli. Na místo obvyklé pro svatostánek, původně osazené malou destičkou se zlaceným dezénem povrchově přizpůsobeným okolním plochám, byla vsazena deska se slavníkovskou pětelistou růží a podoba biskupské mitry tradičně spojované jak se sv. Vojtěchem, tak i s biskupem Ondřejem. Polychromovanou dřevorezbu tohoto centrálního panelu podle nákresu ing. arch. Zdeňka Heneše zhotovila restaurátorka Jitka Jirkovská.

Kapli uzavírá železná zlacená barokní mříž z roku 1733 se znaky metropolitního proboštství a probošta Karla Dominika Řečického, po stranách malá poprsí sv. Kosmy a Damiána; hvězdicové lucerny jsou mladšího původu.²⁴⁸

²⁴⁷ V souvislosti s 1000. výročím smrti sv. Vojtěcha došlo z iniciativy metropolitní kapituly k archeologickému průzkumu (15. – 27. 2. 1996) a k dořešení prostoru uprostřed nové části katedrály, kde byly od roku 1396 do roku 1880 relikvie z jeho hrobu uchovávány.

Kosti a předměty nalezené zde v roce 1880 odděleně od kostí sv. Vojtěcha a ponechané tehdy nadále na tomto místě byly po dokončení úpravy 23. dubna 1997 vloženy do skleněné nádoby přikryté olověnou záklopkou s nápisem: „Hæc ossa haud identificata, quæ separatim a reliquiis S. Adalberti anno MDCCCLXXX in hac minori parte tumuli sine quodam documento autenticitatis inventa et ibidem pietatis causa inscriptione in tabula plumbea concomitante deposita iterumque mense februarii anno MCMXCVI inveniebantur, mense aprili anno MCMXCVII denuo huc reconduntur decano S. M. E. Ioanne Matějka testificante.“ Schránka byla uložena opět na místo, kde byly tyto kosti nalezeny.

Místo bylo upraveno (podle návrhu ing. arch. Evy Fantové a prof. ing. arch. Bohumila Fanty) a vyznačeno v dlažbě katedrály nápisem: „Tempore ædificationis huius ecclesiæ cathedralis ab anno 1396 usque ad annum 1880 reliquæ sancti Adalberti, episcopi pragensis et martyris (+ 23 aprilis 997) in hoc loco custodiebantur.“

Měděné nádoby uvnitř olověné schránky s ostatky sv. Vojtěcha uloženými ve Vlašimské kapli byly (22. dubna 1997) nahrazeny skleněnými – a ke skleněné schránce přiložen nápis: „Reliquiæ S. Vojtěchi, episcopi et martyris, in hanc novam thecam una cum ceteris, reliquias huius Sancti ab immemorabili concomitantibus, die XXII mensis aprilis anni MCMXCVII reconditæ“

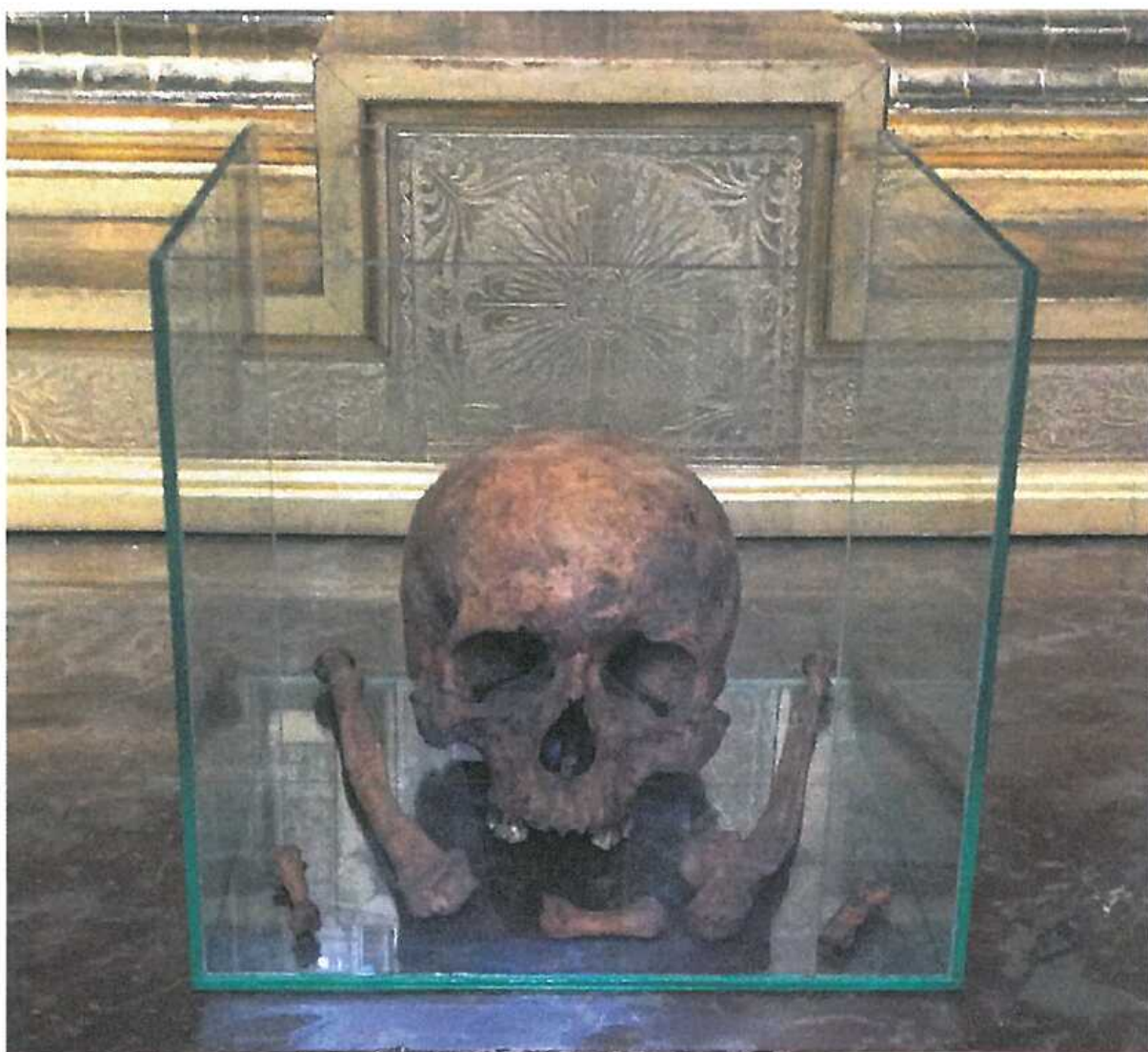
²⁴⁸ *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století, Král. hlavní město Praha: Hradčany, I. Metropolitní chrám sv. Víta v Praze*, str. 288, 291, ed. Antonín Podlaha a Kamil Hilbert, Praha 1906.

14. Nové uložení kostí biskupa Ondřeje

15. Bronzová deska označující nové uložení

16. Schránka s kostmi biskupa Ondřeje

Přímo naproti je umístěna bronzová socha klečícího kardinála Bedřicha Josefa Schwarzenberga, s pohledem směřujícím do této kaple. Jedno z vrcholných děl Josefa Václava Myslbeka,²⁴⁹ vytvořené v letech 1891–1895 na objednávku Schwarzenbergova nástupce, kardinála Schönborna; na toto místo byl postaven v roce 1904.

V ochozu pod dlažbou mezi kaplí a naproti stojícím oltářem sv. Cyrila a Metoděje byl podle svého přání pochován děkan metropolitní kapituly Tomáš Jan Pešina z Čechorodu († 3. srpna 1680). Poškozené torzo jeho náhrobní desky bylo během dostavby katedrály uloženo do depozitáře.²⁵⁰

Po konzultaci s Odborem památkové péče Kanceláře prezidenta republiky byly na vyhlédnutém místě v severovýchodní zdi provedeny průzkumné sondy a zjistilo se, že přízdívky vyrovnávající poškozenou stěnu před prováděním Sequensových freskových maleb jsou velmi rozsáhlé a původní kamenné bloky jsou dostatečně hluboko pod povrchem stěny, aby sem mohla být zapuštěna schránka s kostmi biskupa Ondřeje, aniž by došlo k narušení původního historického zdiva (viz obr. 14).

Vnitřní stěny výklenku ve zdi byly obloženy deskami ze sliveneckého mramoru. Pro uložení kostí byla připravena schránka z 5 mm silného skla (30 x 29 x 26,5 cm) přikrytá plochým skleněným záklopem. Výklenek je uzavřený zdobenou bronzovou deskou s nápisem „CAPUT ET OSSA ANDREAE EPISCOPI PRAGENSIS 22. XI. 1215 – 30. VII. 1223“ (viz obr. 15).

Kompletní návrh na úpravu uložení velmi ochotně nakreslil a věnoval prof. Bohumil Fanta²⁵¹ a kamenické práce provedl Bohumil Pánek, provádějící restaurování kamenných prvků na pražské katedrále. Skleněnou schránku na Ondřejovy kosti zhotovila firma Pentas a bronzovou desku odlila umělecká slévárna Kunstmetal.

Ve skleněné schránce (viz obr. 16) je spolu s lebkou, kostmi předloktí pravé ruky a malou hrudkou mumifikované mozkové tkáně uložen

²⁴⁹ Klečící postava v. 204 cm, nízký obdélníkový podstavec d. 200 cm a š. 100 cm. Dílo bylo oceněno Zlatou medailí na Světové výstavě v Paříži v roce 1900.

²⁵⁰ *Tumbarius S. Metropolitanae Ecclesiae Pragensis*, ed. Dr. Antonín Podlaha, in: *Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis*, op. XIX, pag. 11, Praeae 1916; *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, ed. Dr. Antonín Podlaha, in: *Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis*, op. X, pag. 186, Praeae 1912.

²⁵¹ Prof. Ing. arch. Bohumil Fanta, CSc. (1942–2011), vedoucí Ústavu památkové péče a renovací na Fakultě architektury ČVUT v Praze.

také latinsky psaný dokument²⁵² stručně shrnující základní informace o kostech biskupa Ondřeje po jejich přinesení do pražské katedrály. Ve staré románské bazilice jim byla podle historických svědectví prokazována zvláštní úcta. A když musela tato stará budova katedrály ustoupit a docházelo k přestěhování některých významných hrobů na nová místa v gotické novostavbě, bylo pro uložení kostí biskupa Ondřeje vybráno významné místo nad oltářem svatého Kříže, postaveném tehdy ze západní strany k Svatováclavské kapli. V roce 1888 zde byly tyto kosti při úpravě povrchu západní stěny kaple nalezeny a dočasně uschovány v sakristii kaple v arcibiskupském paláci. Když však zemřeli ti, kdo o nálezu věděli, původ zde uložených neoznačených kostí už nikdo neznal. Teprve po zjištění, že jde o kosti biskupa Ondřeje, mohlo dojít k jejich novému uložení v této kapli, v blízkosti zde uchovávaných ostatků sv. Vojtěcha.²⁵³

²⁵² „Haec ossa Andreae, episcopi Pragensis, morientis in Italia die XXX iulii MCCX-XIII, tempore unius successorum eius Nicolai (MCCXLI–MCCLVIII) in ecclesiam cathedralem Pragensem allata ac Benessio de Weitmile in Cronica sua referrente circa principium mensis Martii MCCCLXIX e loco, ubi in vetere basilica pie venerantur, translocata et in muro capellae sancti Wenceslai supra altare sanctae Crucis, illo tempore ad hanc capellam e parte occidentali appositum, recondita sunt. Anno autem Domini MDCCCLXXXVIII, progrediente reparatione eiusdem loci tempore aedificationis novae partis ecclesiae cathedralis, repertum est istud receptaculum ossaque inventa in sacristiam capellae privatae archiepiscopi Pragensis ad tempus deposita sunt. Postquam vero qui hoc sciebant mortui sunt, ossibus sine inscriptione remanentibus laboribusque aedificationis protractis, nemo iam cognoscit unde hoc inventum hic ortum est. Primum hoc tempore contigit, ut haec ossa episcopi Andreae recognoscantur et in hac capella sancti Vojtěchi in vicino ad eiusdem reliquias asservari possint. Testificante decano emerito capituli metropolitani Pragensis Joanne Matějka, die XXX iulii anno MMXIII.“

²⁵³ V roce 1369, kdy Beneš z Weimile uložil kosti biskupa Ondřeje do zdi Svatováclavské kaple, byly jen několik metrů směrem na jih uložené také ostatky sv. Vojtěcha, teprve v roce 1396 přenesené doprostřed nově budované gotické katedrály.

DOSLOV:
PRAŽSKÝ BISKUP ONDŘEJ
(1214/15–1223)

Pražský biskup Ondřej byl současníkem a zprvu chráněncem velkého českého krále a zakladatele již trvale dědičného Českého království, Přemysla I. Otakara. Pocházel z neznámého rodu činného v panovnických službách (až nevěrohodná pozdní tradice mu přiřkla predikát z Gutštejna), přičiněním krále postupoval od roku 1201 v církevních hodnostech až k té nejvyšší v zemi, k pražskému biskupství. Jako elekt odešel na tehdy svolaný IV. lateránský koncil, kde teprve přijal biskupské svěcení. Z koncilu se vrátil jako králův zásadní odpůrce. Vedl s ním až do konce života urputný spor, na který sám doplatil vyhnanstvím, ale který v mnohém předznamenal další český vývoj. Jak k tomu došlo a jak onomu zásadnímu sporu mezinárodní úrovně rozumět, k tomu je třeba vyjít od některých tendencí středověkého celocírkevního vývoje.

V raném a vrcholném středověku se v církevním dění v několika vlnách opakovala období reformního úsilí, jejichž cílem bylo zintenzivnění či sama opravdovost křesťanského života a jež povětšinou vycházela z klášterů a jejich reformování. V 10. století představovalo reformu hnutí vycházející z kláštera v Cluny, v 11. století je označováno jako gregoriánská reforma podle papeže Řehoře VII. (1073–1085). Podle ní měl být požadavek mravní a náboženské obrody zaštitěn učitelským a jurisdikčním nadřazením papežství. Proto se tato reformní vlna projevovala i v politické sféře a položila základy jasného právního systému v celé oblasti církve. Papež jako nositel vysoké církevní hodnosti měl mít adekvátní možnost vlivu jak v církvi samé, tak ve společnosti, kde působí. V praxi se důsledky tohoto pojetí týkaly především sídelních biskupů: v jejich rukou měla spočívat odpovědnost rozhodování ve vlastní diecézi, a proto měli biskupové sami formovat duchovenstvo svého území k reformním cílům jakožto nositele trvalé reformy. Reformní vlna 11. století se tedy transformovala v teologicko-právní systém, reprezentovaný dílem Gratianovým, a ústila ve snahu vytvořit jednotnou strukturu hierarchické stavby církve. Je přímo spojena

i s tzv. bojem mezi papežstvím a císařstvím o investituru, v němž šlo v podstatě (ze strany církve a ve vztahu k světské moci) o nezávislé rozhodování moci církevní v jejích vnitřních záležitostech. V celoevropských souvislostech byl už počátkem 13. století konstituován pevný právní základ osamostatňující se církev. Na četných zásadách a praktických pravidlech, které takové pojetí tvořily, se dohodl právě IV. lateránský koncil (1215), a tehdejší papež Inocenc III. (1198–1216) i proto patří k velikánům církevních dějin. Následující cíl spočíval v praktickém uplatnění formulovaných zásad a kompletního systému v celé západní církvi.

Stejně jako proces vyhraňování vzájemných stanovisek neproběhl bez konfliktů na vrcholné rovině papežství – císařství, neobešel se bez sporů ani v žádné zemi. Pražské biskupství bylo na koncilu zastoupeno svým tehdy nově jmenovaným biskupem Ondřejem, dosud kancléřem krále Přemysla I., který teprve v Římě během koncilu přijal biskupské svěcení. Vrátil se odtud jako přesvědčený a zanícený stoupenec reformního programu. Jeho vlastní postavení v zemi už bylo sice na králi nezávislé (na základě zvláštní a počátkem 13. století zlikvidované formy říšské bezprostřednosti prosazené za Jindřicha Břetislava [1182–1198]), ale zůstával stále „generálem bez vojska“, jelikož každý jednotlivý duchovní plně závisel na pánech svých kostelů, jen s výjimkou vlastních sakrálních funkcí. Spor o *libertas ecclesiae*, o svobody církve v Čechách, který biskup Ondřej zahájil po návratu z koncilu v Římě s králem Přemyslem I., byl českou obdobou boje o investituru, jakou prošla dříve či později každá země latinského křesťanství. V Anglii byl jeho protagonistou Tomáš Becket, záhy svatořečený, třeba v Polsku hnězdenský arcibiskup Jindřich Kietlicz (1199–1219). V urputném Ondřejově sporu nešlo o nic menšího než o nezávislost církevní moci v jejích vnitřních záležitostech na moci světské, v oblasti zahrnující to, co se po několika staletích označovalo jako *iura in sacra* (o to nikdy spor nebyl), ale také *iura circa sacra*. V dosavadních podmínkách raného středověku byla plná závislost klerika na majitelích kostelů do značné míry ekonomicky podmíněna. Zjednodušeně řečeno šlo o to, že duchovní ustanovený k některému kostelu pánem statku, na němž byl kostel postaven, žil z toho, co mu onen pán poskytl; proto se snažil, aby se svým pánem dobře vycházel a směr svého působení podřizoval jeho přáním. Biskup na působení duchovních neměl žádný vliv ani ustanovením, ani usměrňováním jejich života a činnosti. Proto také biskup Ondřej zahájil svůj spor požadavkem, aby dosud jen nominální desátky byly opravdu placeny církvi, resp. jejím jednotlivým činitelům. Tento hospodářský a „zištný“ požadavek ale ve sporu záhy ustoupil do pozadí, fakticky nebyl nikdy řešen, a do popředí se dostaly

požadavky zásadnější: plná pravomoc církve nad jejími statky a poddanými, svobodné ustanovování kněží ke kostelům biskupem a soudní exempce duchovních, což vše dohromady tvořilo základní církevně správní předpoklady nutné pro další vývoj.

Ondřejův spor, vedený v církevně právní a správní rovině, byl dlouhý a urputný a vyplnil celý jeho episkopát. Biskup se ještě v Římě na konci koncilu obrátil s několika detailními dotazy na papeže, aby se zaštitil jeho jasnými postoji. Ihned po návratu do země pak začal vyžadovat placení plného desátku církvi (což byl jeden z dotazů adresovaných papeži) a když to král odmítl, navrhl mu, aby se společně obrátili s dotazem k papeži; sám ale poslal papeži stížnost. V odpovědi ho Inocenc III. zmocnil vymáhat desátky pod hrozbou církevních trestů. Jenže odpověď dostal Ondřej do rukou až v exilu, kam odešel, když se v počínajícím sporu všichni velmoži země jednotně postavili za krále. Přemysl biskupův odchod ze země okamžitě papeži oznámil po svém poslovi, litoměřickém proboštu Benediktovi, ale Inocencova odpověď nebyla jednoznačná. Biskup Ondřej, který svůj exil zahájil jako poutní cestu ke sv. Antonínovi (poblíž St. Didier de la Mothe v Dauphiné), bezpochyby sledoval domácí dění a zřejmě po obdržení papežovy odpovědi na svůj dotaz o desátcích vyhlásil na přelomu roku 1216 a 1217 nad svou diecézí interdikt; jak se listiny do Čech dostaly, je nejasné, ale hned počátkem roku 1217 si Přemysl I. na interdikt stěžoval u papeže a obrátil se na mohučského metropolitu Siegfrieda z Eppsteinu s prosbou o zrušení trestu. Biskup Ondřej se rychle odebral do Říma, aby hájil své stanovisko a papeži předložil další stížnosti. Odpovědí mu byla podpora Inocencova, který ho přímo zmocnil k použití církevních trestů při prosazování závěrů lateránského koncilu. Olomouckého biskupa Roberta a další tři středoevropské biskupy Inocenc III. pověřil dbát na prosazení interdiktu bez ohledu na jeho zrušení mohučským metropolitou. Siegfried z Eppsteinu interdikt 29. května 1217 skutečně zrušil, ale už 20. července ho Inocencův nástupce Honorius III. (1216–1227) pokáral a přikázal mu obnovit předchozí stav. Fakticky ale nebyl interdikt v zemi nikdy dodržován, protože naprostá většina všeho kléru včetně řádového a všichni preláti se postavili na královo stanovisko. Olomoucký biskup Robert, který měl na dodržování interdiktu dbát, sám sloužil mši svatou v pražské katedrále (Honorius III. ho za to roku 1218 na čas suspendoval). Biskupské statky zabral král.

Za Honoria III. nastupovala místo dalšího vyhrocování sporu diplomacie s četnými písemnými kontakty mezi papežem a králem, během nichž Honorius nenásilně opakoval svůj a Ondřejův program a žádal krále Přemysla o podporu. Král zprvu odmítal. Časem pak požadoval

jednání s biskupem Ondřejem za přítomnosti papežského legáta, ne pouze pomocí poslů. Přemyslovo opakování žádosti o vyslání legáta a papežovo oddalování splnit tuto prosbu bylo zřejmě po celou dobu sporu součástí vzájemného diplomatického měření sil. V dubnu 1218 král navrhl, že uzná církevní požadavky během jednání s Ondřejem v Pasově; biskup však požadoval určité záruky. Spor se v tu dobu nacházel už ve fázi vrcholné diplomacie, zainteresovány v něm byly vedoucí církevní kruhy střední Evropy a měl mimo Čechy širší ohlas. Biskupa Ondřeje podpořila metropolitní mohučská synoda roku 1218, když stanovila, že žádný kněz pražské diecéze nesmí přijmout beneficium bez biskupova souhlasu. Ke svému návratu do země požadoval biskup Ondřej možnost dispensovat nebo trestat kleriky při porušení interdiktu. Eichstättskému biskupovi Honorius III. koncem roku 1218 zase přikázal zbavit úřadu vedoucí české preláty, kteří se postavili proti Ondřejovi. Tímto způsobem – po vizitaci a delším sporu – byl např. sesazen strahovský opat Adam. Potyčky, měření sil i vyjasňování situace vyústily počátkem roku 1219 v jednání mezi zástupcem papeže, předními středoevropskými opaty, řezenským biskupem a vyslanci Přemysla I., které se uskutečnilo v Kladrubech. Tam král vyslovil v zásadě souhlas s papežskými požadavky, vyhradil si ale vyjádření námitek. Dojednání z kladrubske schůzky předal papeži waldsasský opat Heřman spolu s listem krále Přemysla. V něm král žádal, aby biskup Ondřej přišel spolu s papežským legátem do země, aby se tu mohla objasnit všechna sporná místa, a pro své přívržence z řad pražského kléru požadoval beztrestnost. Biskup Ondřej souhlasil se svým příchodem a vydal se do Čech; rozhodnutí o prelátech královny strany si ale vyhradil Honorius III. pro sebe, biskup byl vybaven jen pravomocí dispensovat řeholníky z nedodržování interdiktu. Chystaná dohoda se ale opět nezdařila, Ondřej znovu opustil zemi, znovu vyhlásil interdict a opětovně si stěžoval u papeže. Další jednání v roce 1220 vedla k tomu, že papeži měla být ve sporu přiznána role zprostředkovatele, nikoli soudce. Mezitím dorazilo do Říma další královovo poselstvo s nabídkou svobodného příchodu biskupa Ondřeje k jednáním do Vídně; ta však byla opět neúspěšná a Ondřej se znovu vrátil do Říma. Tolik jen nejdůležitější body z průběhu prvních let sporu, které přeci jen naznačují drobný posun v postojích jednotlivých aktérů.

Příliš vleklý a diplomaticky vedený spor papeže v podstatě už dávno unavoval, zatímco král, vědomý si svých jasných cílů, získával stále bezpečnější pozice i ocenění jako vstřícný protivník. Za základ dalších jednání byly proto opět vzaty úmluvy z Kladrub a podle žádosti králova vyslance Jana de Scacario měla být teprve na místě dotvořena instrukce

pro papežského legáta, kardinála Řehoře de Crescentio, kterého vyslal Honorius III. do Čech. Biskup Ondřej od počátku pochyboval o plném úspěchu svých snah a znovu prosil papeže o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství (prvně s touto myšlenkou přišel hned v počátcích sporu) a současně o zřízení dalších biskupství, jež by společně ochránily církevní zájmy lépe, než jak to mohl dělat jediný biskup neobyčejně rozsáhlé diecéze. Jednání, jež se uskutečnila na moravsko-rakouském pomezí, na Šacké hoře, byla zastoupena vpravdě reprezentativně: zúčastnil se jich král Přemysl I. a jeho syn Václav, rakouský vévoda Leopold, papežský legát Řehoř a biskup Ondřej; k oboustranně přijatelné dohodě, stvrzené už přítomností krále a jeho nástupce i vrcholných zástupců církve, tu skutečně došlo. Biskup Ondřej se na základě souhlasu Honoria III. přesto do země nevrátil, aby nejitřil další napětí, jelikož mu byl všecken klérus země zcela odcizen; doživotně mu zůstala hodnost pražského biskupa, ale odešel zpět do Itálie, do Verony nebo snad Benátek, a do Čech se už nikdy nevrátil.

Dlouholetá jednání byla formálně uzavřena královskou listinou z 10. března 1222, která výslovně zaručovala imunitu církevních statků, tj. plné vlastnictví nad darovanými statky a poddanými, a soudní a správní exempci duchovenstva. Znamenala tedy uznání zvláštního postavení duchovenstva, sjednoceného pod výhradní pravomocí biskupa. Duchovenstvo se stalo další svobodnou skupinou obyvatelstva v zemi, podobně jako před nedávnem uznala statuta Konráda Oty právní samostatnost vznikající šlechty. Vstřícný diplomatický postoj Přemysla I. vůči papeži Honoriovi – na rozdíl od situace, za jaké se konstituovala dědičná šlechta –, předznamenal budoucí spolupráci mezi králem a církví v zemi a vazbu místní církve na královskou moc. Byl-li král do doby sporu o svobody církve v Čechách pánem nad duchovenstvem, od uzavření sporu v něm pro sebe získal v zemi trvalého spojence.

Prosazení záruk Přemyslova privilegia bylo dlouhodobou záležitostí. Nejprve se uskutečnilo v oblasti a teritoriích královského majetku, na šlechtických statcích se protahovalo až do třetiny 14. století. Jeho výsledek je spojen se vznikem a uplatněním patronátního práva ke kostelům, a tím i biskupovy plné ordinární pravomoci nad klérem: patron kostela podle svého výběru jen navrhoval klerika k beneficiu, ale každého jednotlivě jmenoval biskup; to znamenalo uskutečnění základního předpokladu hierarchické diecézní správy, neboť každý v ní činný duchovní byl plně podřízený a odpovědný ze své činnosti jen biskupovi a jen jím byl také odvolatelný. Na tomto základě vyrostla pak síť farností a nižších správních článků mezi biskupem a duchovenstvem, využitelná a skutečně

využívaná jak pro dohled nad klérem tak pro zvýšení jeho vzdělanostní a morální úrovně.

Král Přemysl I. byl schopným panovníkem a dobrým diplomatem, který včas postřehl, co mu vyřešení sporu může do budoucna přinést. Svým vstřícným jednáním si naklonil papežského legáta i papeže Honoria III., jehož reálná podpora biskupu Ondřejovi slábla. Přemyslovi přineslo řešení sporu nezanedbatelnou mezinárodní prestiž krále, jenž přijal uplatnění pokročilých, o právo opřených představ o církevním uspořádání. Do budoucna bylo však mnohem důležitější, že uznáním církevních svobod zajistil král kompaktnost duchovenstva, a tím i jednu složku společnosti, která přispěla k nebývalému rozvoji české společnosti ve 13. století. Svým nástupcům tak zanechal silného spojence na domácím poli. Homogenní hierarchické uspořádání duchovenstva v pražské diecézi, jehož hlavou se opravdu stal pražský biskup (a posléze arcibiskup), zajistilo budoucí spojení a spolupráci královské a církevní moci v zemi. Osobně ztroskotavší biskup se tak zasloužil i o jednotu země a její sílu do budoucna. Přemysl I. sobě a svým nástupcům na královském trůně pomohl v překonání raně středověkého uspořádání země a postavil hráz odstředivým tendencím vrstvy dávných panovnických leníků směřujících k vlastnímu osamostatnění.

Problematictější je, jaký užitek přinesl spor biskupu Ondřejovi osobně. Jak to u průkopníků bývá: žádný. Do země se už nikdy nevrátil a dožil v podstatě zapomenut v emigraci, kde, stále s titulem pražského biskupa, zemřel v cisterciáckém (od 1143–1152, původně benediktinském) klášteře v Casamari na jihovýchod od Říma, kde byl také pohřben. Můžeme se jen dohadovat, že k výběru místa mohla přispět i skutečnost, že biskup kdysi, ještě doma v Čechách, našel porozumění pro své snahy mezi duchovenstvem jedině u některých členů cisterciáckého řádu. Historikovi nepatří spekulovat, jestli snad Ondřejovi bylo útěchou vědomí, že dosáhl maximum možného pro církev ve své zemi. Jistě však nemohl tušit celozemské či státotvorné pozitivní důsledky svého sporu.

Význam obětovaného biskupa si vedoucí kruhy českého duchovenstva uvědomily už záhy. Biskup Jan II. z Dražic (1227–1236) ho zmiňuje jako biskupa svaté paměti. Další z Ondřejových výraznějších nástupců, Mikuláš zvaný z Riesenburka (fakticky pocházel z Újezda pod Petřínem, 1241–1253), přenesl jeho tělo z Casamari do vlasti a podle tradice ho pohřbil v cisterciáckém klášteře na Velehradě. Současně však Jan II. založil za biskupa Ondřeje aniversarium v pražské katedrále, takže je možné, že už tehdy byly hlava a část pravé Ondřejovy ruky uloženy ve stěně svatováclavské kaple, jak o tom při gotické přestavbě katedrály

psal ve své kronice Beneš Krabice z Weitmile. Několik záznamů v inventářích pražské katedrály z druhé poloviny 14. století zachycuje i předměty, které patřily „blaženému biskupu Ondřejovi“. Zárodečná účta biskupa Ondřeje v prostředí pražského kostela se tedy jednotlivě objevuje od druhé třetiny 13. století.

BIBLIOGRAFICKÁ POZNÁMKA

Všechny listinné prameny ke sporu mezi biskupem Ondřejem a králem Přemyslem I. Otakarem jsou vydány v edici *Codex diplomaticus regni Bohemiae*, II, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1912; Nejúplnější zachycení postupu sporu se všemi detaily lze nalézt v díle VÁCLAVA NOVOTNÉHO, *České dějiny* I/3: Čechy královské za Přemysla I. a Václava I., Praha 1928, str. 449–535; Nověji se sporem zabýval a nové pohledy přinesl JOSEF ŽEMLIČKA, „Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem,“ *Československý časopis historický* 29 (1981), str. 704–730, a též, *Počátky Čech královských (1198–1253)*, Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2012, str. 111–131.

Emer. prof. PhDr. Zdenka Hledíková, CSc.

PŘÍLOHY

I.

Antropologický průzkum kosterních pozůstatků připisovaných pražskému biskupu Ondřejovi

*Zpráva RNDr. Vítězslava Kuželky,
Antropologické oddělení
Národního Muzea v Praze (25. října 2011).*

K antropologickému výzkumu byly p. prof. ThDr. Janem Matějkou předány kosterní pozůstatky nalezené v roce 1888 ve výklenku ve stěně Svatováclavské kaple v chrámu sv. Víta a od té doby uložené v arcibiskupské kapli. Tyto pozůstatky zahrnovaly lebku bez dolní čelisti s devíti zuby, hrudku mumifikované tkáně, vřetenní a loketní kost z pravého předloktí, první a čtvrtou záprstní kost a základní článek prstu ruky. Pro sounáležitost všech částí kostry svědčí podobný charakter všech kostí, včetně barvy. Pozůstatky byly zkoumány morfologicky, metricky a rentgenologicky. Byla u nich též provedena fotografická dokumentace (viz obr. 17). Vzhledem k velkému historickému významu předložených kosterních pozůstatků bylo zatím upuštěno od použití všech destruktivních výzkumných metod (sérologie, molekulárně-biologické vyšetření, radiokarbonové datování apod.).

Antropologický výzkum kosterních pozůstatků byl realizován v rámci projektu NAKI (MKČR DF12P01OVV021): Typový a unikátní materiál ve sbírkách přírodovědeckých muzeí: metodika správy a zpřístupňování tohoto významného kulturního dědictví.

LEBKA

Zachovalost celé lebky bez dolní čelisti je velmi dobrá. Posmrtně došlo jen k rozestupu švu na pravém jařmovém oblouku. Na mozkovně jsou ještě sporadické zbytky krátkých vlasů a na přední stěně horní čelisti zbytky vousů. Podle zbytků vousů, které se nacházejí již na dolních okrajích očnic, lze usuzovat, že dotyčný nosil zřejmě plnovous. Zrzavá barva vlasů a vousů ale zřejmě není původní, protože posmrtně dochází ke změně barvy vlasového pokryvu. Na levé jařmové kosti jsou přilepené zbytky textilií.

Mozkovna je střední stavby se středně vyvinutými svalovými úpony, s výjimkou úponů svalů šíjových, které jsou vyvinuty silněji.

Při pohledu zepředu jsou patrné středně vytvořené čelní hrboly a vyklenuté nadoboční oblouky. Nad kořenem nosu je náznak nad-nosního švu. Horní okraje očnic jsou ostré a v nich zářezy pro čelní nervy. Nosní kůstky se v horní třetině nejprve zužují, na dolním konci pak plynule rozšiřují (typ Borovanský 4), čelo nosní šev má obloukovitý průběh. Nosní otvor je srdčitý. Levá jařmová kost je menší a gracilnější než pravá (výška vlevo 47 mm, vpravo 50 mm), to podmiňuje i tvar očnic: zatímco levá je spíše elipsovitá, pravá je více lichoběžníková. Špičákové jámy (*fossae caninae*) jsou středně hluboké a zdají se být symetrické.

Při pohledu ze strany je nosní hřbet v horní třetině mírně konkávně prohnutý. Nosní kosti nasedají ostrým přechodem k silně vytvořené glabele. Čelo je mírně ubíhavé, temeno vykazuje jednoduchý oblouk a týl je plochý.

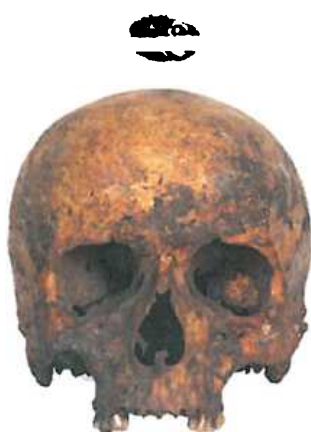
Při pohledu zezadu je mozkovna bombovitého až domovitého tvaru s rovnoběžnými postranními stěnami. Na týlním obrysu mozkovny je patrná jistá asymetrie, pravý bradavkový výběžek se nachází o několik milimetrů níže než levý. V bodě inion je nápadný výrazný zevní týlní hrbol, pokrytý drobnými kostěnými trny, od kterého se oboustranně táhnou silně vytvořené horní šíjové linie. Také dolní šíjové linie jsou silně vytvořené.

Při pohledu shora je mozkovna široce vejčitá s přiléhavými jařmovými oblouky. Také zde se projevuje určitá asymetrie, pravý čelní hrbol je více vysunut dopředu než levý. Podle vzhledu je mozkovna krátkolebá (*brachymorfní*).

Při pohledu na spodinu lebky je nápadné hluboké patro (16 mm od okrajů zubních lůžek stoliček), na kterém je velký špičákový otvor a podél zadního úseku středního patrového švu patrový val (*torus palatinus*) velikosti 18 x 7 mm a téměř obdélníkového tvaru. Na vnitřních stranách zubních lůžek třetích stoliček je náznak vytvoření čelistního

Hlava biskupa Ondřeje
– zprava

Hlava biskupa Ondřeje
– zředu

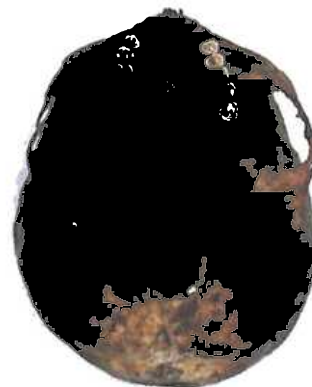
Hlava biskupa Ondřeje
– zleva

Hlava biskupa Ondřeje
– shora

Hlava biskupa Ondřeje
– zezadu

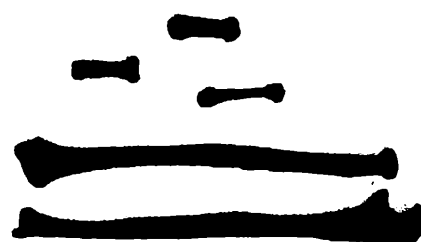
Hlava biskupa Ondřeje
– zdola

Kosti pravého předloktí – 1

Mumifikovaná tkáň
z lebky biskupa Ondřeje

Kosti pravého předloktí – 2

17. Příloha ke Zprávě o antropologickém průzkumu kosterních pozůstatků pražského biskupa Ondřeje

valu (torus maxillaris) v podobě kostěných uzlů, zejména vpravo. Příčina vytváření kostěných valů na patře a čelistech je stále nejasná. Valy jsou tvořeny jak z kompaktní, tak z trámčité kosti a vyvíjejí se jako lokální kostní zbytnění (hypertrofie). Horní zubní oblouk je parabolický. Týlní otvor je téměř čtverhranný.

Posmrtně došlo ke ztrátě všech předních horních jednokořenových zubů (řezáků a špičáků) a také třetí pravé stoličky. U všech zbylých zubů je silnější obrus na levé straně čelisti, s maximem na první levé stoličce, která má hlubokou miskovitou abrazi na vnitřní straně. Navíc je u všech zachovaných levých zubů mnohem silnější obrus na vnitřních polovinách korunek než na vnějších. Musíme proto předpokládat ortodontickou anomálii v podobě zkříženého skusu s vychýlením brady doprava. Obrus zubů na levé straně čelisti musíme proto pokládat za patologický, a pro určování věku jsme ho proto hodnotili pouze na její pravé straně.

Na základě zjištěných rozměrů je mozkovna středně dlouhá, široká a vysoká, s vysokým horním obličejem. Podle hodnot příslušných indexů jde o mozkovnu velmi krátkolebou (hyperbrachykranní), vysokolebou (hypsikranní), úzkolebou (tapeinokranní), úzkočelou (stenometopní), se středně vysokými očnicemi (mesokonchní) a středně širokým nosním otvorem (mesorhinní).

Pro mužské pohlaví svědčí na lebce především rozvoj glabely s nosním zářezem, rozvoj nadobočních oblouků a utváření celé šíjové roviny mozkovny, včetně zevního týlního hrbolu. Bradavkové hrbolky jsou asymetrické, pravý je větší než levý. Oba jsou však poměrně masivní s hlubokým bradavkovým zářezem a zřetelnou nad bradavkovou hranou. Z ženských znaků se na lebce vyskytují pouze středně vytvořené čelní hrboly a gracilní jařmové oblouky (pravý ještě více).

Všechny švy na vnitřní straně klenby lební jsou již srostlé, což je patrné i na rentgenu lebky. Šípový šev není patrný ani zevně. Průběh věncového švu je zevně slabě viditelný, zejména ve středních úsecích. Zcela vyhlazené jsou zevně i střední úseky lambdového švu. Obrus zubních hrbolků zachovaných pravých třenových zubů a stoliček až na dentin odpovídá věku 40–50 let.

ZÁKLADNÍ ROZMĚRY A INDEXY NA LEBCE

M 1 Největší délka mozkovny	181 mm
M 5 Délka lební spodiny	103 mm
M 8 Největší šířka mozkovny	154 mm
M 9 Nejmenší šířka čela	100 mm

M 10 Největší šířka čela	130 mm
M 11 Biaurikulární šířka	135 mm
M 17 Basion – bregmatická výška lebky	140 mm
M 23 Horizontální obvod lebky	532 mm
M 24 Příčný oblouk	328 mm
M 25 Podélný oblouk	373 mm
M 26 Čelní oblouk	132 mm
M 27 Temenní oblouk	154 mm
M 28 Týlní oblouk	87 mm
M 29 Čelní tětíva	112 mm
M 30 Temenní tětíva	133 mm
M 31 Týlní tětíva	77 mm
M 40 Délka obličeje	96 mm
M 43 Šířka horního obličeje	111 mm
M 46 Šířka středního obličeje	99? mm
M 48 Výška horního obličeje	75 mm
M 50 Přední meziočnicová šířka	24 mm
M 51 Šířka očnice	41 mm
M 52 Výška očnice	33 mm
M 54 Šířka nosu	25 mm
M 55 Výška nosu	51 mm
M 57 Nejmenší šířka nosních kostí	9 mm
M 60 Délka zubního oblouku	51? mm
M 61 Šířka zubního oblouku	62 mm
I 1 Délkošířkový index mozkovny	85,1
I 2 Délkovýškový index mozkovny	77,3
I 3 Šířkovýškový index mozkovny	90,9
I 13 Příčný čelotýlní index	64,9
I 42 Index očnice	80,5
I 48 Nosní index	49,0
I 54 Index zubního oblouku	121,6
I 60 Čelistní index	93,2

MUMIFIKOVANÁ TKÁŇ

Jde o hrudku jednolitě a původně beztvaré černé hmoty se šedavým povlakem ve tvaru misky o rozměrech 30 x 30 x 15 mm. Podobnou mumifikovanou tkáň často nacházíme v mozgovnách lebek pohřbených v hrobkách. Sám miskovitý tvar nalezené hrudky napovídá, že byl původně v lebce, ze které vypadl týlním otvorem. Jedná se o zbytky mozkové tkáně s obaly, které se nacházejí jen za určitých podmínek při tlení lidského těla.

KOSTI PRAVÉHO PŘEDLOKTÍ:

Předloketní kosti jsou střední stavby, jak nasvědčují i jejich rozměry a indexy. Také svalové úpony na nich jsou středně vytvořeny, až na mezikostní hrany obou kostí, které jsou výrazné. Na ně se upínají svaly sloužící k pohybům ruky podél její podélné osy (k pronaci a supinaci). Na základě největší délky vřetenní kosti můžeme odhadnout alespoň přibližně tělesnou výšku zemřelé osoby: činila asi 176 cm.

ZÁKLADNÍ ROZMĚRY A INDEXY NA KOSTI VŘETENNÍ:

R 1 Největší délka	265 mm
R 3 Nejmenší obvod diafýzy	42 mm
R 4 Příčný průměr diafýzy	19 mm
R 5 Předozadní průměr diafýzy	13 mm
R 5(6) Dolní šířka epifýzy	29 mm
Index robusticity	15,8
Index průřezu diafýzy	68,4

ZÁKLADNÍ ROZMĚRY NA KOSTI LOKETNÍ:

U 1 Největší délka	287 mm
U 3 Nejmenší obvod diafýzy	40 mm
U 6 Šířka okovce	29 mm
U 11 Předozadní průměr diafýzy	13 mm
U 12 Příčný průměr diafýzy	10 mm

KOSTI RUKY:

První i čtvrtá záprstní kost pocházejí z pravé ruky. Jsou střední stavby, bez výraznějších svalových úponů. Také základní prstní článek je podle Heřta (1958) pravděpodobně z pravé ruky, a to ze čtvrtého prstu. Na jeho

dlaňové straně jsou okraje těla článku vytažené do výrazných kostěných lišt. S podobným uspořádáním prstových článků jsme se setkali při antropologickém výzkumu Magdalény Kade, která byla celý život tkadlenou a také měla výrazné mezikostní hrany na předloketních kostech. Jde tedy zřejmě o adaptaci kostí vlivem dlouhodobé zátěže prstů.

ZÁVĚR:

Podle zjištěných poznatků na lebce jde o europoidního muže, zemřelého ve věku 40–50 let, s plnovousem a s asymetrií tváře způsobenou pravděpodobně vrozeným podvyvinutím levé poloviny obličeje a lehkým posunem brady doprava. Stejným způsobem byla zřejmě postižena i dolní čelist, a to vedlo k vytvoření ortodontické anomálie v podobě lehce zkříženého skusu, jak je patrné z obrusu horních zubů. Jeho kostra byla zřejmě střední stavby, jeho tělesnou výšku můžeme odhadnout jen podle délky kosti vřetenní, a to asi na 176 cm. Zvýraznění mezikostních hran na předloketních kostech a vytvoření podélných kostěných lišt na článku prstu by mohlo být adaptací kostí na dlouhodobé zatěžování prstů rukou.

Antropologický výzkum předložených pozůstatků tedy neodhalil ani jeden poznatek, který by byl v rozporu s předpokladem, že se jedná o kosterní pozůstatky biskupa Ondřeje. Přesnější identifikaci jedince neumožňuje jednak stav zachovaných pozůstatků, jednak absence informací o životě dotyčné osoby.

LITERATURA:

- J. Heřt, „Rozdíly ve tvaru článků jednotlivých prstů ruky člověka,“ *Československá morfologie* 6/3 (1958), str. 221–234.
- M. Stloukal et al., *Antropologie: Příručka pro studium kostry*. Národní muzeum: Praha, 1999.
- E. Vlček – V. Kuželka, „Poutní místo Filipov a Magdaléna Kade očima antropologů,“ *Děčínské vlastivědné zprávy* 18/1 (2008), str. 3–16.

II.

Zhodnocení tří tkanin,
které zřejmě balily lebku
biskupa Ondřeje poté,
co byla uložena ve zdi Svatováclavské
kaple nad oltářem sv. Kříže

*Odborný posudek z hlediska historického
použití těchto tkanin vypracovala PhDr. Milena
Bravermanová, kurátorka archeologie
a textilu Oddělení uměleckých sbírek Správy
Pražského hradu (21. prosince 2009).*

Jedná se o tři nevzorované fragmenty tkanin: jednoho hedvábného plátka dnes okrové barvy, jednoho lněného plátka dnes modré barvy a jednoho hedvábného tzv. samita dnes hnědofialové barvy. Ani jedna látka nevykazuje viditelné stopy stříhu, u dvou (hedvábného plátka dnes okrové barvy a lněného plátka dnes modré barvy) se zachoval pevný okraj, u jedné (samitum) zbytky nitě, avšak bez náznaku prošití; u jedné (hedvábného plátka dnes okrové barvy) též založení a prošití nití. Dvě látky byly hedvábné (plátka dnes okrové barvy a samitum), jedna zřejmě lněná (plátka dnes modré barvy). Co se týká tkalcovské vazby, dvě tkaniny byly utkány nejjednodušší plátňovou vazbou (plátka dnes okrové barvy a dnes modré barvy), jedna vazbou zvanou samitum (dnes hnědofialové barvy).

Materiály, ze kterých byly tkaniny zhotoveny:

1. LEN:

Nejstarší nález lněné tkaniny se datuje do 7. tisíciletí před. n. 1. ze Sýrie, u nás do mladší doby kamenné z Mohelnice.

Od raného středověku se len intenzivně pěstoval v Asii, severní Africe a po celé Evropě, tedy i v Čechách. V našich archeologických nálezech je z té doby zastoupen především v lokalitách Mikulčice a Břeclav-Pohansko. V oblasti textilní výroby byla tehdy převážná většina tehdejšího obyvatelstva Čech odkázána na vlastní síly a domácí suroviny a až do 13. století nelze u nás předpokládat specializovanou textilní výrobu.

Převratná změna, která poměrně zásadním způsobem ovlivnila technologii i produktivitu textilní produkce, přišla kolem poloviny 13. století. Do našeho prostředí se, nepochybně v souvislosti s německou kolonizací, dostávají nové, dokonalejší typy textilních nástrojů a rovněž znalost specializace. Do té doby poměrně univerzální textilní výroba se tehdy rozčlenila na soukenickou a plátenickou výrobu se všemi jednotlivými po sobě následujícími pracovními postupy. Zároveň s touto změnou došlo ke zřetelnému oddělení městského textilního řemesla a venkovského textilnictví, které si do určité míry dlouho ponechávalo domácí charakter výroby. Plátenická výroba byla soustředěna hlavně na venkov a do menších měst, zejména v horských a podhorských oblastech (např. na Českomoravské vrchovině, v Podkrkonoší nebo Jeseníkách), kde se dobře dařilo lnu. V průběhu 14. století začali pláteníci, jako představitelé samostatného cechovního řemesla, pronikat i do velkých královských měst. Počátky tkalcovských plátenických cechů jsou doloženy od konce 14. století, mezi nejstarší patří cech v České Lípě (1382), Šumperku a Olomouci (před rokem 1442). Výroba probíhala dlouhou dobu jako jednolitý proces v jedné dílně, s významným využitím domácí ženské práce zásobující plátenické dílny hotovou přízí. Specializace jednotlivých činností, kdy se vydělili samostatní tkalci, běličí a mandlíři, se začala v plátenictví prosazovat na sklonku 14. století, a zejména ve století následujícím.

2. HEDVÁBÍ:

Způsob získávání hedvábí a chov bource morušového byl objeven ve 3. tisíciletí před n. l. v Číně a zůstal zde v tajnosti uchován do 4. století n. l. Poté bylo tajemství prozrazeno a výroba hedvábí se rozšířila za hranice Číny. O Evropě víme na základě písemných zpráv i dalších poznatků, např. o pěstování moruší, jejichž listy se bourec morušový živí, že ve Španělsku, které bylo pod arabským zábořem, se hedvábí začalo zpracovávat nejpozději od 10. století, v jižní Itálii potom od 12. století. Ve 14. století se hedvábí produkovalo již v celé Itálii a Španělsku. V 15. století se mnozí řemeslníci z Itálie přestěhovali do Francie, kde se začal bourec morušový chovat od roku 1440. V roce 1480 přivolal francouzský král Ludvík XI. do Francie tkalce z Itálie a Řecka, na konci 16. století již rostli moruše i v Paříži a v roce 1601 zde vznikla první hedvábnická továrna.

Ve střední Evropě nebylo hedvábí zpracováváno, neboť zde nebyly vhodné podmínky pro pěstování moruší ani pro chov bource morušového. Hedvábí v podobě suroviny nebo pravděpodobněji hedvábné tkaniny k nám bylo výhradně dováženo. K ojedinělému pokusu o pozvednutí české produkce látek došlo v roce 1568, kdy arcibiskup Brus z Mohelnice

prodal za nízký finanční obnos Italovi Fridrichu Troilovi půdu na Vyšehradě, aby se zde o chov bource morušového pokusil. Pokus však skončil neúspěchem.

Způsob, jak byly látky utkány:

1. PLÁTNOVÁ VAZBA:

Jedná se o nejjednodušší a nejstarší tkalcovskou vazbu, která byla zhotovována napříč staletími i kontinenty.

2. SAMITUM:

Tkanina tvořená hlavní osnovou, vaznou osnovou a nejméně dvěma systémy útku, zpravidla různých barev. Hlavní osnova odděluje útky, které jsou právě na líci, od ostatních, které jsou na rubu. Útky jsou vázané vaznou osnovou ve vazbě keprové, základ i vzor vznikají najednou.

Takto tkané textilie, k jejichž zhotovení bylo třeba jistého typu tažného stavu, se poprvé objevují ve východním Středomoří nejpozději ve 4. století, největšího rozšíření doznaly okolo roku 1000, vyskytují se i ve 12. století a doznívají ve 14. století. Samitum se nejčastěji tkalo z hedvábí, zřídka i z tenké vlny nebo bavlny. Útky měly většinou rozdílné barvy, známe však i jednobarevná samita, která se často používala na podšívky nebo jako podklad pro výšivku.

Vyhodnocení látek:

Žádná z látek nevykazuje mnoho vnějších znaků, pomocí kterých by bylo možné je přesněji datovat. Především jsou nevzorované.

Lněná tkanina mohla být zhotovena v Čechách v období celého středověku. Analogií je např. lněná výšivka ze souboru relikviářových tkanin sv. Ludmily z 10. století nebo některé lněné tkaniny ze souboru relikviářových tkanin sv. Prokopa, obecně datované jako středověké.

Obě hedvábné tkaniny pocházejí z poměrně širokého okruhu zemí, které produkovaly hedvábné tkaniny, a to z Asie, Byzance, islámské říše (včetně Španělska) i Itálie. K nám se dostaly pomocí obchodu. Hedvábnou tkaninu tkanou plátnovou vazbou lze interpretovat obecně jako středověkou (analogií jsou obdobné tkaniny ze souboru relikviářových tkanin sv. Ludmily, obecně datované jako středověké). Samitum bychom s určitou opatrností určili jako románské či raně gotické (analogií je samitum

opět ze souboru relikviářových tkanin sv. Ludmily, obecně datované jako románské a raně gotické). Mohlo tedy být obalem ostatků biskupa Ondřeje, když byly transponovány z Itálie do Čech. Nelze však ani vyloučit, že bylo jako o něco starší tkanina připojeno až v době, kdy byla lebka biskupa uložena ve zdi Svatováclavské kaple v katedrále sv. Víta.

Textilně technologický průzkum provedla akademická malířka Vendulka Otavská, soukromá restaurátorka (21. prosince 2009).

Jedná se o zbytky tří různých tkanin – hedvábné dvouosnovní tkaniny, jemného hedvábného a hrubého plátna z rostlinných vláken.

Základní popis:

1. Dva fragmenty hedvábné dvouosnovní tkaniny (samitum) bez vzoru mají dnes hnědofialovou barvu. Jsou silně znečištěné, potrhané, zmačkané, dosud ale poměrně soudržné (i díky vysoké hustotě nití v osnově i útku).

V ploše se ojediněle dochovaly jednotlivé malé zbytky hedvábné niti, která prochází skrze tkaninu, nejde však o zbytky souvislého prošití – švu, záložky nebo podobně.

Nitě hlavní i vazné osnovy mají zákrut Z, útkové nitě jsou bez zákrutu. Pevný kraj je odstřižený.

Rozměry fragmentů ve zdeformovaném stavu (nelze roztahovat, došlo by k poškození) jsou přibližně 22 x 13 cm a 25 x 12 cm.

2. Fragmenty jemného hedvábného plátna bez vzoru jsou okrově hnědé barvy. V ploše se vyskytují četné tmavé skvrny. Tkanina je potrhaná, pomačkaná, znečištěná, velká část chybí. Dochovaly se zbytky pevného kraje a též části založení i s prošitím (hedvábnou nití).

Nitě osnovní i útkové jsou bez zákrutu, osnovní nitě jsou výrazně jemnější.

Rozměry velkého fragmentu ve zdeformovaném stavu činí 75 x 45 cm, u malého fragmentu asi 10 x 12 cm; dále se dochovalo několik velmi malých zbytků.

3. Z hrubého modrého plátna bez vzoru zbývá pouze několik malých rozpadajících se cárů. Tkanina je celkově znečištěná, pomačkaná.

Osnovní i útkové nitě z rostlinného materiálu (pravděpodobně lnu, obojí se zákrutem Z) jsou neprobarvené – látka byla obarvena až po utkání.

I zde se dochovaly části pevného kraje tkaniny. Na několika místech se vyskytují nevelké stopy produktů koroze kovu. Stopy po prošití, záložky ani švy nejsou patrné.

OBSAH

Úvod	7
Nález po 120 letech	9
Ondřej pražským biskupem	13
Účast na zasedání IV. lateránského koncilu	16
Snaha o obnovu v duchu koncilu	20
Dlouho trvající spor s Přemyslem Otakarem I. a českými velmoži	27
Období po ukončení sporu	45
Pohled následujících generací na osobnost biskupa Ondřeje	55
Místo úmrtí, pohřbení a prokazovaná úcta v pražské katedrále	61
Identifikace, popis a nové uložení nálezu	68
Doslov: Pražský biskup Ondřej (1214/ 15–1223).	81
Přílohy.	89
I. Antropologický průzkum kosterních pozůstatků připisovaných pražskému biskupu Ondřejovi	89
II. Zhodnocení tří tkanin, které zřejmě balily lebku biskupa Ondřeje poté, co byla uložena ve zdi Svatováclavské kaple nad oltářem sv. Kříže	96

PROF. THDR. JAN MATĚJKA

NÁLEZ KOSTÍ PRAŽSKÉHO
BISKUPA ONDŘEJE
A JEJICH NOVÉ ULOŽENÍ
V KAPLI SVATÉHO VOJTĚCHA

Typografie Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2014 jako svou 1311. publikaci
Vydání první. AA 4,68. Stran 104
Redakčně zpracoval Dan Török
Odpovědný redaktor Filip Outrata
Vytiskla tiskárna Powerprint s.r.o.

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-446-4